

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra práva životního prostředí

Mgr. Martin Dostál

Institucionální a ekonomické zajištění zemědělství v České republice
Agriculture Institutional and Economic backgrounds in the Czech Republic

Rigorózní práce

Prosinec 2013

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 20. prosince 2013

Podpis

Tímto bych chtěl poděkovat prof. JUDr. Milanu Damohorskému, DrSc., za jeho podněty a odborné vedení při psaní této rigorózní práce a Ing. Marku Šejnohovi, místopředsedovi představenstva obchodní společnosti AGRO Kunčina a.s. za poskytnuté konzultace.

Obsah

1.	Úvod	5
2.	Obecná charakteristika zemědělství	8
2.1	Zemědělský půdní fond	9
2.2	Zemědělství v ČR.....	11
3.	Historie českého zemědělství	15
3.1	Zemědělství v letech 1918-1945	15
3.2	Vývoj držby a vlastnictví půdy	15
3.2.1	Pozemková reforma	16
3.2.2	Průběh a výsledek pozemkové reformy	17
3.3	Hospodářská krize v zemědělství.....	18
3.4	Zemědělství v letech 1945-1989	20
3.4.1	Státní správa	20
3.4.2	Poválečné změny vlastnických vztahů k půdě.....	23
3.4.3	Zemědělské plánování, združstevňování zemědělství	23
3.5	Zemědělství po roce 1989.....	28
4.	Ekonomické zajištění zemědělství v České republice	30
4.1	Způsoby ekonomického zajištění	30
4.2	Podnikání v zemědělství.....	30
4.3	Evidence zemědělského podnikatele.....	33
4.4	Současné formy podnikatelské aktivity v zemědělství.....	35
4.4.1	Právní osoby.....	37
4.4.2	Fyzické osoby.....	37
4.5	Změny účinné od 1. ledna 2014	38
4.5.1	Smluvní vztahy	38
4.5.2	Přechod na nové podmínky	39
5.	Majetkoprávní a uživatelské vztahy k půdě	42
5.1	Vlastnictví zemědělské půdy	43
5.1.1	Sociálně-ekonomické skupiny ve vztahu k půdě.....	43
5.1.2	Koupě a prodej zemědělské půdy	44
5.1.3	Bonitace zemědělského půdního fondu.....	46
5.1.4	Využití bonitovaných půdně ekologických jednotek	47
5.1.5	Trh zemědělské půdy	48

5.1.6	Tržní ceny zemědělské půdy	48
5.1.7	Průměrné tržní ceny zemědělské půdy v EU	50
5.2	Nájem zemědělské půdy	51
5.2.1	Nájemné	52
5.2.2	Cena nájemného z půdy	54
5.3	Změny v právu nemovitostí	56
5.4	Pacht	59
5.4.1	Rozdíl mez nájmem a pachtem dle nové právní úpravy	60
5.4.2	Vznik pachtu.....	60
5.4.3	Zánik pachtu	63
6.	Státní podpory	66
6.1	Evropská legislativa vztahující se ke státní podpoře	66
6.2	Formy státní podpory	67
6.3	Státní podpora po vstupu ČR do EU	69
6.4	Dotace v českém zemědělství	71
6.4.1	Pojem dotace	72
6.5	Specifické druhy podpory v českém zemědělství	75
6.5.1	Omezení výše podpory Cross Compliance – podmínky podmíněnosti.....	75
6.5.2	Decoupling	76
6.5.3	Přímé platby	77
6.5.4	Jednotná platba na plochu	78
6.5.5	Národní doplňkové platby, tzv. Top-Up	79
6.5.6	Oddělená platba za cukr	80
6.5.7	Oddělená platba za rajčata.....	80
6.5.8	Program rozvoje venkova.....	81
6.5.9	Operační program Rybářství	84
6.5.10	Národní podpory	85
6.6	Dotační tituly ministerstva zemědělství.....	86
6.7	Programy podpory PGRLF.....	88
6.8	Podpory pro ekologické zemědělství.....	89
6.9	Dobíhající a ukončené dotace	89
6.10	Zneužívání podpor.....	90
6.11	Zhodnocení ekonomického dopadu podpor	92
6.11.1	Porovnání zemědělských dotací v ČR a největších producentů EU	93

6.12	Výhled	94
6.12.1	Přehled využitelných operačních programů pro roky 2014-2020 v oblasti zemědělství.....	96
7.	Nepotravinářská produkce zemědělství jako druh ekonomického zajištění zemědělství.....	99
7.1	Bioplynové stanice	100
7.1.1	Druhy bioplynových stanic	101
7.2	Provoz bioplynových stanic.....	102
7.2.1	Substráty/vstupy	102
7.2.2	Anaerobní digesce.....	103
7.3	Produkty anaerobní digesce	104
7.4	Bioplynové stanice v ČR a v zahraničí.....	106
7.5	Vlivy bioplynových stanic na životní prostředí	107
7.6	Realizace projektu bioplynové stanice, finanční strategie.....	108
7.7	Možnosti využití bioplynu	110
7.7.1	Ekonomické rozdíly mezi kombinovanou výrobou elektřiny a tepla a prostou výrobou tepla.....	111
	Využití přebytků tepla	113
	Využití fermentačního zbytku.....	114
7.8	Požadavky na udržitelnost	114
7.9	Podnikání v oboru obnovitelných zdrojů energie.....	115
7.9.1	Shrnutí základních podmínek pro podnikání v OZE.....	116
8.	Institucionální zajištění zemědělství v České republice	119
8.1	Státní instituce činné v zemědělství	119
8.2	Ministerstvo zemědělství České republiky	119
8.2.1	Organizační struktura Ministerstva zemědělství České republiky	120
8.3	Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s.....	124
8.3.1	Podpora nákupu soukromé půdy prostřednictvím PGRLF.....	126
8.4	Státní zemědělský intervenční fond	126
8.5	Státní pozemkový úřad.....	127
8.6	Agentury pro zemědělství a venkov	129
8.6.1	Vývoj agentur pro zemědělství a venkov	129
8.6.2	Hlavní činnosti Agentur pro zemědělství a venkov	130
8.6.3	Vedení LPIS	131
8.6.4	Poskytování servisu pro žadatele o dotace	132

8.6.5	Celostátní síť pro venkov	134
8.6.6	Organizační struktura Sítě	135
8.6.7	Další činnost AZV, poradenství	136
9.	Závěr	138
	Literatura	142
	Seznam příloh	148
	Resumé	153
	Summary	154
	Abstrakt	155
	Abstract	155
	Seznam klíčových slov	156
	Key words	156

1. Úvod

Cílem této rigorózní práce je popsat institucionální a ekonomické zajištění zemědělství v České republice, a to nikoli samostatně, nýbrž ve vzájemné propojenosti. To znamená, že každá ze zpracovaných kapitol této práce bude obsahovat alespoň jeden ze způsobů zajištění zemědělství, jak je uvedeno v názvu této práce, přičemž větší důraz bude kladen na ekonomické zajištění s ohledem na jeho právní základ. Práce se bude také věnovat subjektům působícím v zemědělství, jakož i širším právním souvislostem, které při zajištění zemědělství mohou nastat.

Zemědělství je jednou z nejdůležitějších složek národního hospodářství, které má v České republice velmi bohatou tradici. V průběhu historického vývoje prošlo zemědělství v České republice složitými etapami vývoje a v několika svých etapách se řadilo k jednomu z nejvyspělejších v Evropě. Je proto v zájmu celé naší společnosti dbát na to, aby zemědělství bylo podporováno státem prostřednictvím dotací, aby zemědělci mohli nerušeně rozvíjet svou činnost.

Vzhledem k sezónnosti zemědělství a výkyvům na trzích zemědělských komodit zemědělští podnikatelé pociťují čím dál silnější potřebu zajistit si příjmy v průběhu celého roku. Protože předvídání vývoje trhu a v neposlední řadě i optimální smluvní zajištění odbytu vyrobených produktů může být velice náročné, je nutné při uzavírání smluvních vztahů dbát na jejich obsah a věnovat pozornost významu znalostí právních ustanovení. Nevýhodná smlouva o nájmu půdy či o prodeji produkce může totiž znehodnotit část celoroční práce zemědělského podnikatele. Nevhodně zvolená forma obchodní společnosti může při neúspěchu způsobit, že zemědělský podnikatel přijde nejen o podnikatelský, ale i o svůj osobní majetek.

Rigorózní práce je pojata z hlediska dopadu a přínosu zajištění zemědělství, většinou z pohledu samotných zemědělských podnikatelů, kteří v rámci své činnosti zajišťují předmět svého podnikání. Tento pohled zemědělského podnikatele je doplněn vzájemnými souvislostmi. Celá práce hledá praktické aspekty daných způsobů zajištění a zaměřuje se na relevantní právní předpisy.

Účelem této rigorózní práce není vyčerpávající vědecké zpracování celé právní problematiky zvoleného tématu, neboť kdyby takové dílo bylo uskutečnitelné, museli by se na něm podílet odborníci z mnoha oborů, a přestože by takové dílo bylo

výsledkem mnohaleté usilovné tvůrčí činnosti, přesto by trpělo neúplností, neboť v okamžiku svého vydání by bylo překonáno vývojem. V neustálém pohybu není totiž jen právo samo, ale také zemědělství, které reaguje na nejrůznější hospodářské podněty.

Cílem této práce je danou problematiku zjednodušit, v porovnání se složitými texty relevantních právních předpisů a odborných textů a vybrat z nich pouze podstatné části, které se mohou vztahovat k tématu práce a činnosti zemědělských podnikatelů. Z tohoto důvodu bude v práci používána metoda selekce, aby z nepřehledného množství informací byly vybrány jen ty skutečně relevantní. Co se přístupu k obsahu textu týče, budou použity metody dvě. Nejprve analýza, při které prostudují celý text právního předpisu či jiného odborného textu a vyberu z něj podstatné informace. Následně opět metoda selekce, protože předpokládám, že vzhledem k předepsanému rozsahu a cílům práce nebude možné ani účelné uvádět všechny jinak podstatné části právních předpisů či odborných textů.

Mimo úvod a závěr práce bude její text členěn do sedmi kapitol, jejichž obsah a struktura jsou uvedeny v následujícím přehledu.

První kapitola bude zaměřena na vymezení zemědělství jako části národního hospodářství. Následovat bude kapitola věnována tématu historické kontinuity, zejména principům hospodaření zemědělských podnikatelů a právnímu zajištění vztahů k půdě, stejně jako fungování státní správy. Historické souvislosti pokládám za zásadní pro pochopení dalších částí rigorózní práce, jakož i zpracovávaného tématu.

Následuje kapitola zpracovávající podnikání v zemědělství, v níž se chci převážně zaměřit na změny, které v oblasti podnikání v zemědělství nastanou po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku. Kapitola bude obohacena podrobným popisem zemědělských podnikatelů jako subjektů působících v zemědělství včetně souvislostí aplikovatelných v praxi.

Půdě jako nejdůležitějšímu prostředku ekonomického zajištění, jehož prostřednictvím mohou zemědělci zajišťovat své příjmy, bude věnována samostatná kapitola této práce, neboť jak kdysi uvedl William Petty ve svém díle *Rozprava o daních a poplatcích* z roku 1662 „*práce je otcem bohatství a půda její matkou*“. V této části rigorózní práce bude zařazena část týkající se zemědělského pachtu, neboť tento institut je znovuzaváděn do českého právního řádu zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který dnem 1. ledna 2014 vstoupí v účinnost.

V další části věnující se státním podporám se práce bude zabývat jednotlivými druhy podpor a jejich formami a způsobům jejich získávání. Dále bude práce zpracovávat rozdělení státních podpor v zemědělství, včetně vysvětlení a objasnění jejich dělení. V této kapitole rovněž plánuji zhodnotit ekonomický dopad podpor na činnost zemědělců a pokusit se odpovědět na otázku, zda poskytování státních podpor vede ke zlepšení situace zemědělských podnikatelů. Kapitola bude zakončena predikcí budoucího právního vývoje pro následující programové období let 2014-2020 a úvahou nad možnou úpravou de lege ferenda. V této části zmíním i problematiku zneužívání dotací, v jejímž rámci bych se chtěl věnovat i rozhodovací praxi Evropského soudního dvora.

Další kapitola zpracuje jeden z aktuálních způsobů ekonomického zajištění zemědělství, kterým je provozování bioplynových stanic. Zde se zaměřím na problematiku zemědělské produkce obnovitelných zdrojů energie, stejně jako na zhodnocení rentability projektu bioplynové stanice pro zemědělské podnikatele.

Poslední kapitola se bude soustřeďovat na institucionální zajištění zemědělství v České republice, zejména na instituce, které byly zmíněny již v předchozích kapitolách práce.

Text této rigorózní práce je dokončen k datu 30. září 2013.

2. Obecná charakteristika zemědělství

Zemědělství je odvětvím materiální výroby zajišťující výrobu potravin pro obyvatelstvo, a to jak pro přímou spotřebu, tak i pro zpracování v řadě samostatných oborů potravinářského průmyslu (mlýnský a pekárenský, cukrovarnický, masný, mléčný, konzervářský atd.) a lehkého průmyslu (textilní, kožedělný aj.) nebo přímo v podnicích zemědělské výroby.

Zemědělství je řazeno do primárního sektoru ekonomiky, do něhož patří všechna odvětví materiální výroby, která se zabývají využitím zemského povrchu a nitra Země.¹

Z původního sběru semen, hlíz a plodů a z lovu a ohočení divokých zvířat se postupně vyvinuly dvě základní složky zemědělské výroby tj. výroba rostlinná, zabývající se pěstováním kulturních rostlin a výroba živočišná, zabývající se chovem hospodářských zvířat. Obě tyto základní složky zemědělské výroby se člení na četné další obory činností.

Do rostlinné výroby se zahrnuje pěstování polních plodin (polní hospodářství), tj. obilnářství, řepařství, bramborářství a dále zelinářství, ovocnářství, pěstování okrasných rostlin, pastvinářství, pícninářství, vinařství, chmelařství aj.

Do živočišné výroby patří chov skotu, prasat, drůbeže, ovcí, koz, králíků, chov kožešinových zvířat aj. Zvláštní postavení má včelařství a rybářství.

Někdy bývá do zemědělství zahrnováno i prvotní zpracování zemědělských výrobků a jejich tržní úprava, v některých zemích i lesnictví. Uvedené složky zemědělství lze dále členit na obory výrobní, podle druhu výrobků, tj. výroba pšenice, žita, ječmene, ovesa, kukuřice, cukrovky, řepky, brambor, hrachu, jatečného skotu, jatečných prasat, jatečné drůbeže, mléka, vajec atd. Výrobní obory lze dále členit podle užšího, speciálního zaměření výroby, např. na pěstování potravinářské a krmné pšenice, sladovnického a krmného ječmene, raných, pozdních, konzumních a průmyslových brambor, odchov telat, jalovic, chov prasnic aj.

V zemědělství existují i specializované obory, které se zabývají zdokonalováním genetického potenciálu (šlechtitelství, plemenářství, semenářství, školkařství, rozmnožovací chovy apod.).

¹ Vedle zemědělství k odvětvím primárního sektoru ekonomiky patří lesní hospodářství, rybolov, myslivost, těžební průmysl apod.

Zemědělství se v mnoha směrech a z řady hledisek podstatně liší od ostatních odvětví materiální výroby. Základním charakteristickým rysem zemědělské výroby je její vázanost na půdu, která je na rozdíl od většiny jiných odvětví základním výrobním prostředkem a zároveň základním pracovním předmětem, přičemž půda jako základní výrobní prostředek se neopotřebovává, ale naopak při správném, vědecky podloženém hospodaření se její základní vlastnosti, tj. přirozená úrodnost mění v úrodnost ekonomickou.

Dalším charakteristickým rysem zemědělské výroby je její biologický charakter. Zemědělství pracuje s živými organismy a výrobní a pracovní procesy v zemědělství jsou ovlivňované přírodními, člověkem zatím jen z nevelké části ovladatelnými procesy, tj. podnebím, počasím, což se mimo jiné projevuje sezónností rostlinné výroby, nerovnoměrným rozložením práce v průběhu roku, časovou odtržeností výrobního a pracovního procesu, kolísáním sklizní v jednotlivých letech a celkově prolínáním přírodního reprodukčního procesu s procesem ekonomickým. Rozvoj výrobních sil a rychlý rozvoj vědy a techniky sice umožňuje do jisté míry omezovat vliv přírodních faktorů, avšak nelze je zatím překonat.

Zemědělská výroba, její charakter a struktura má značný vliv na životní prostředí i na vlastní zdroje, např. na kvalitu a kvantitu základního výrobního prostředku – půdy.²

2.1 Zemědělský půdní fond

Celková výměra zemědělského půdního fondu České republiky činí 4 229 167 ha, což je 53,6% celkové rozlohy půdního fondu ČR.³ Orná půda zaujímá 3 000 390 ha, chmelnice 10 454 ha, zahrady 163 152 ha, ovocné sady 46 390 ha a trvalé travní porosty 989 293 ha, vinice cca 19 000 ha.⁴

² POŠÍK, Miroslav et al.; *Naučný zemědělský slovník*, 12, W-Ž, Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1992. str. 329-335.

³ Celková rozloha půdního fondu České republiky je 7 886 598 ha.

⁴ Pro úplnost a celkovou představu je vhodné uvést, že lesní půda zaujímá 2 659 837 ha, což představuje 34% z celkové výměry půdního fondu, vodní plochy 163 421 ha, zastavěné plochy a nádvoří 31 691 ha a ostatní plochy 702 482 ha.
Ministerstvo zemědělství ČR. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Stav zemědělského půdního fondu ČR. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 8.

Na jednoho obyvatele České republiky připadá 0,39 ha zemědělské půdy, z toho 0,30 ha půdy orné, což je přibližně evropský průměr.⁵

Zatímco výměra orné půdy v posledních deseti letech trvale klesá, výměra pozemků evidovaných v katastru nemovitostí jako trvalé travní porosty se naopak o 71 tis. ha zvýšila, patrný je i nárůst lesní půdy. Téměř polovina zemědělského půdního fondu se nachází v oblastech méně příznivých pro hospodaření,⁶ a to jsou právě oblasti, kde se zakládání a udržování luk a pastvin podporuje.

Na základě průzkumu půd a podle kritérií Evropské unie byla převážná část zemědělské půdy v České republice zařazena do méně příznivých oblastí a oblastí s ekologickým omezením. Společným cílem pro tyto oblasti je zajistit takový rozvoj multifunkčního zemědělství, který by uvedl do souladu produkční a mimoprodukční funkce zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství se zřetelem na charakter přírodních a sociálně-ekonomických podmínek. Dále by měl přispět k obnovení rovnováhy mezi objemem produkce a kapacitou trhu, k ekologické, kulturní a architektonické ochraně venkovského prostoru.

Zemědělský půdní fond ke konci roku 2011 obhospodařovalo podle údajů zemědělského registru České republiky 45 664 subjektů. Z toho fyzické osoby představovaly 42 198 subjektů a právnických osob obhospodařujících půdu bylo 3 466.⁷

Fyzické osoby obhospodařují v České republice přibližně 30% výměry zemědělské půdy, z toho zemědělství podnikatelé hospodaří na 28% celkové výměry zemědělské půdy. Ostatních zhruba 70% zemědělské půdy obhospodařují podniky právnických osob, a to:

- akciové společnosti - 25% výměry zemědělské půdy,
- společnosti s ručením omezeným - 23% výměry zemědělské půdy,
- družstva - 20% výměry zemědělské půdy,
- ostatní právnické osoby - 1% výměry zemědělské půdy.⁸

⁵ Údaj platný k 1. 1. 2012.

⁶ Tzv. LFA oblastí, problematice LFA se věnuje kapitola 5.2.2. Cena nájemného z půdy.

⁷ Přitom průměrná velikost zemědělského podniku dle obhospodařované výměry byla 83,6 ha. Ministry of Agriculture. *Supporting our Rural Tradition & Development*. Published in 2013 by the Ministry of Agriculture of the Czech republic. str. 1.

⁸ Ministerstvo zemědělství ČR, *Situační a výhledová zpráva Půda*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, prosinec 2012. str. 41.

Od roku 2000 výměra zemědělské půdy obhospodařované fyzickými osobami - zemědělskými podnikateli narůstá a obdobně se zvyšuje i výměra obhospodařované půdy akciových společností a společností s ručením omezeným, naopak výměra zemědělské půdy obhospodařované družstvy poměrně významně klesá.

Podíl podniků fyzických osob na obhospodařované půdě postupně narůstá a v porovnání s rokem 2000 se v roce 2011 zvýšil o 4% na téměř 30%. Zvýšila se i průměrná výměra těchto podniků větších než 3 ha zemědělské půdy, a to z 38,8 ha v roce 2000 na 46,8 ha v roce 2011.⁹

Podíl právnických osob se naopak snižoval, a to zejména u družstev, jejichž podíl na výměře zemědělské půdy obhospodařované podniky s výměrou nad 3 ha zemědělské půdy poklesl z 29,3% v roce 2000 na 20,5% v roce 2011. Poměrně výrazně se snížila průměrná výměra podniků právnických osob větších než 3 ha zemědělské půdy, a to z 1 036 ha zemědělské půdy v roce 2000 na 771 ha zemědělské půdy v roce 2011, a to jak z důvodu poklesu celkové jimi obhospodařované výměry půdy, tak v důsledku jejich početního nárůstu.¹⁰

České a moravské zemědělství lze charakterizovat velkou roztržitostí vlastnictví půdy a velkým podílem pronajaté půdy od velkého počtu pronajimatelů. Velikostní struktura podniků se výrazně liší od struktury podniků v 28 členských zemích Evropské unie. Podniky s více než 50 ha zemědělské půdy totiž zaujímají 92,2% z celkové výměry obhospodařované zemědělské půdy.

2.2 Zemědělství v ČR

Zemědělská výroba je i s navazující výrobou potravinářskou jedním z tradičních odvětví národního hospodářství. České zemědělství má za sebou stoletími prověřenou tradici, která tento středoevropský kout světa proslavila i v zahraničí.¹¹

Zemědělská výroba v České republice v roce 2011 zaměstnávala celkem 109 600 osob a tento počet od začátku 90. let neustále klesá.¹² Podíl pracovníků v zemědělství ve struktuře zaměstnanosti národního hospodářství činí 2,2%.¹³

⁹ Ministerstvo zemědělství ČR, *Situační a výhledová zpráva Půda*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, prosinec 2012. str. 42.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/>

Zemědělství dnes již neslouží pouze k výrobě potravin, ale přebírá na sebe i důležité společenské a ekologické funkce. Zemědělská činnost je nedílnou, ne-li esenciální složkou venkovského prostoru, který si zaslouží péči a podporu. Zemědělci jsou k těmto podobným pro veřejnost i životní prostředí prospěšným činnostem vedeni i celou škálou dotačních nástrojů, ať již národních či evropských. Důležitost zemědělství nespočívá pouze ve výrobě potravin a ostatních zemědělských produktů, ale má také velký význam pro zachování kulturní krajiny a v rámci ekologického přístupu k životnímu prostředí, zemědělská výroba má značný vliv na charakter osídlení a na utváření venkovské krajiny.¹⁴

Sezónnost zemědělské výroby, nerovnoměrné rozložení práce v průběhu roku a v neposlední řadě i rozdíly v reprodukčním procesu zemědělství v různých přírodních podmínkách si vynucují, aby zemědělská výroba v zemědělských podnicích byla pro rovnoměrné využití pracovních sil a z řady dalších příčin doplňována nezemědělskou výrobou a jinou činností (např. služby pro obyvatelstvo a ostatní odvětví národního a komunálního hospodářství), zpracováváním zemědělských produktů, těžbou kamene, šterku, písku apod., výrobou stavebních materiálů, stavební a průmyslovou činností, dopravou, agroturistikou, výrobou elektrické energie a tepla aj.

Produkční schopnost zemědělství a jeho úroveň je dána agroekologickými podmínkami a stupněm využívání a ovládání přírodních faktorů, vybavením výrobními prostředky, jejich technickou úrovní a stupněm jejich využívání, mírou komplexnosti agrotechnických, zootechnických a jiných zásahů do výrobního a pracovního procesu, uplatňovaných na základě poznatků vědy a techniky, úrovni řízení, managementu založeného na odborných znalostech vedoucích a řídicích pracovníků a na aktivní účasti pracovních kolektivů a jednotlivců na řízení výroby, sociálně ekonomickými a institucionálními podmínkami. Ve svém souhrnu úroveň zemědělství závisí na stupni využívání přírodních a ekonomických podmínek.¹⁵

V České republice se pěstují všechny plodiny charakteristické pro zeměpisnou a klimatickou polohu země. Jsou to všechny hlavní druhy obilovin (pšenice, ječmen, žito,

¹² <http://www.zscr.cz/aktuality/pocet-pracovniku-v-ceskem-zemedelstvi-loni-klesl-o-a2348766>

¹³ Ibidem.

¹⁴ <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/>

¹⁵ POŠÍK, Miroslav et al.; *Naučný zemědělský slovník*, 12, W-Ž. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1992, str. 329-335.

oves a kukuřice), cukrová řepa, brambory, olejniny (řepka), len, chmel, ovoce, zelenina a vinná réva.

V živočišné výrobě se v České republice chová hlavně skot (pro mléko a maso), prasata a drůbež, ve velmi rozsáhlé síti chovných rybníků se chová především kapr, který je tradičním českým štedrovečerním pokrmem.

Hlavní funkcí zemědělství je produkce potravin a jiných hospodářsky využitelných výrobků. Vedle toho plní zemědělství i jiné významné úlohy, mezi které patří úloha ekologická (přírodoochranná a krajnotvorná) a sociální (osídlení venkova, kultura, tradice atd.) Zemědělství patří k nejstarším druhům lidských aktivit vůbec, neboť souvisí se samostatnou biologickou stránkou člověka-potřebou obživy, stravy a oblečení.¹⁶

Významnou úlohu zemědělství a jeho vzrůstající důležitost si uvědomuje i Evropská unie, její vnitřní trh proto zahrnuje také zemědělství, rybolov a obchod se zemědělskými produkty. Zemědělskými produkty se rozumějí produkty rostlinné a živočišné výroby a rybolovu, jakož i výrobky po prvotním zpracování, které mají s těmito produkty přímou souvislost. Evropská unie dokonce stanovuje i produkty, na něž se vztahuje Společná zemědělská politika Unie.¹⁷ Cílem společné zemědělské politiky Evropské unie je:

- a) Zvýšit produktivitu zemědělství podporou technického pokroku a zajišťováním racionálního rozvoje zemědělské výroby a optimálního využití výrobních činitelů, zejména pracovní síly,
- b) Zajistit odpovídající životní úroveň zemědělského obyvatelstva, a to zejména zvýšením individuálních příjmů osob zaměstnaných v zemědělství,
- c) Stabilizovat trhy,
- d) Zajistit plynulé zásobování,
- e) Zajistit spotřebitelům dodávky za rozumné ceny.¹⁸

¹⁶ DAMOHORSKÝ, Milan; SMOLEK, Martin. *Zemědělské právo-Učební pomůcka*. 1. vydání. Praha: IFEC, s.r.o., 2001. str. 10.

¹⁷ V příloze č. I. ke Smlouvě o fungování Evropské unie, dále jen „SFEU“.

¹⁸ Článek 38 až 44 SFEU.

Shrnutí:

Zemědělství tvoří neodmyslitelnou součást národního hospodářství. Charakteristickým rysem zemědělské výroby je její biologický charakter a vázanost na půdu, kterou obhospodařují různé skupiny zemědělců. Zemědělská činnost je popisována jako nedílná součást venkovského prostoru, který si zaslouží péči a podporu, k čemuž jsou zemědělci vedeni různými, ať již národními či evropskými, dotačními nástroji.

Hlavní funkcí zemědělství je produkce potravin a jiných hospodářsky využitelných výrobků. Z důvodu sezónnosti zemědělské výroby, nerovnoměrného rozložení práce v průběhu roku a rozdílů v reprodukčním procesu zemědělství v různých přírodních podmínkách je však nezbytné, aby zemědělská výroba byla doplňována i nezemědělskou výrobou a jinou činností.

3. Historie českého zemědělství

3.1 *Zemědělství v letech 1918-1945*

Pro celé období první republiky bylo pro Československo, ve srovnání s ostatními zeměmi střední Evropy, charakteristické jeho demokratické zřízení a vyspělý kulturní, politický a hospodářský rozmach.¹⁹

České zemědělství za prvních 20 let své existence v rámci samostatné republiky prodělalo dynamický a všestranný rozvoj. Meziválečné zemědělství, stejně jako jeho další poválečná etapa, bylo nejvíce zasaženo rozsáhlou úpravou držby a vlastnictví půdy, která byla realizována prostřednictvím pozemkové reformy, těžkou ekonomickou krizí 30. let, svépomocným družstevnictvím, progresivními zásahy v sociální sféře a širokým rozvojem zemědělského školství, vědy a osvěty. Zemědělství svou produkcí a dalšími výsledky napomáhalo nejenom vnitřní konsolidaci nově vzniklého státu, ale i vybudování silné ekonomiky a schopné konkurence.

Druhou stránkou věci však zůstává fakt, že se jednalo o zemědělství, do kterého byly ve velké míře namířeny státní zásahy. Tyto zásahy byly patrné především na přelomu 20. a 30. let 20. století. Hospodářské krizi předcházela krize agrární, tudíž na nastupující krizi nejdříve reagovali zemědělci. Státní zásahy regulovaly hlavně dovoz a vývoz zemědělských produktů.²⁰

3.2 *Vývoj držby a vlastnictví půdy*

Rozvoj kapitalismu v českém zemědělství narážel především na nejsilnější přežitek feudalismu, na existenci latifundií. Půda byla z velké části vázána fideikomisem,²¹ jediným způsobem, jak ji získat zůstal pacht,²² který byl v našich

¹⁹ Je třeba zmínit, že tehdejší politická reprezentace byla tvořena i agrární stranou, jejíž oficiální ideologií byl agrarismus. Agrarismus byl jednou z významných kapitalistických ideologií, která zhruba v letech 1880-1948 ovlivňovala myšlení především venkovského obyvatelstva. V teorii agrarismu stála v popředí otázka půdy a její rozhodující význam pro národ, stát i lidstvo. Představitelé této ideologie zdůrazňovali, že půda jako základ zemědělství je základem všeho života, veškeré hospodářské činnosti a dokonce společenského zřízení.

²⁰ Pro účely této práce je historický exkurs omezen pouze na období od roku 1918.

²¹ Fideikomis – termín známý již v římském právu, který označoval druh svěřenectví. Odkaz majetku zůstavitelem (obvykle v poslední vůli) s jeho prosbou, aby příjemce převedl majetek na třetí osobu, která nebyla schopna nabývat přímo ze závěti nebo darováním. K podstatným znakům fideikomisu

poměrech relativně využíván. Soustředění zemědělské a lesní půdy do rukou několika příslušníků jedné společenské vrstvy a církve a její spojení s fideikomisem silně omezovalo svobodný pohyb půdy a posilování kapitalistických forem hospodaření.

3.2.1 Pozemková reforma

Součástí národně-osvobozenického boje české společnosti v českých zemích byla v širších souvislostech i pozemková reforma. Pozemková reforma měla určitý národní a demokratický charakter. Demokratický charakter spočíval v tom, že měla odstranit hlavní pozůstatek feudalismu-šlechtická latifundia.²³ Národní charakter se odrážel ve skutečnosti, že jejím cílem mělo být převedení půdy, která byla doposud v držení cizím, většinou německé šlechty, do rukou českého národa.

První zásahy do politického a hospodářského postavení šlechty na sebe nedaly dlouho čekat. Československý stát zajistil legislativním opatřením²⁴ pro potřeby připravované pozemkové reformy pozemkový a lesní majetek šlechty. Zákon zakazoval bez souhlasu ministerstva zemědělství velkostatky prodávat, postupovat a zadlužovat, a byl tak prvním krokem na cestě k podlomení ekonomické moci šlechty.²⁵

Pozemková reforma se stala předmětem zvýšeného zájmu politických stran. Jejich postoje se přirozeně rozcházel a střetávaly. Agráři prosadili zrušení fideikomisu a rozprodej půdy velkostatků, včetně dalších opatření, která měla urychlit přirozený hospodářský proces především ve prospěch statkářů a velkých sedláků. Uskutečňování pozemkové reformy bylo rozděleno do několika administrativně technických agend na základě přijatého zákonodárství.

patří, že příjemce je vybaven vlastnickým titulem a břemenem převést majetek na jiného nebo s ním stanoveným způsobem naložit. BLACK, H. C. *Blackův právní slovník, 1. svazek*, z amerického originálu Black's Law Dictionary, BALAŠ, Vladimír et. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1993. str. 584.

²² Tomuto institutu se blíže bude věnovat kapitola 5.4 Pacht.

²³ Latifundie byla rozsáhlá plocha zemědělské a lesní půdy v soukromém vlastnictví, zejména v rukou šlechtických rodin a katolické církve.

²⁴ Nařízením Národního výboru o obstarání velkostatků č. 32 ze dne 29. 11. 1918 Sb. z. a n.

²⁵ Na území ČSR bylo soustředěno velké množství půdy ve vlastnictví říšskoněmecké šlechty další bohatý majetek, byl např. ve vlastnictví vratislavského knížecího biskupství. Pro představu lze uvést údaje o rozsahu pozemkové držby u některých velkostatků sestavené na základě daňového přiznání z konce roku 1918: Jan II. Liechtenstein - 155 093 ha veškeré půdy (v.p.), Jan Schwarzenberg - 90 269 ha v.p., Colloredo-Mansfeld - 57 545 ha v.p., arcibiskupství olomoucké - 46 535 ha v.p., E. Czernin - 31 767 ha v.p., Z. Lobkowitz - 27 140 ha v.p., Řád německých rytířů - 24 155 ha v.p.

3.2.2 Průběh a výsledek pozemkové reformy

Celý průběh pozemkové reformy lze rozdělit na dvě základní části. První etapa skončila v roce 1924, druhá etapa se uzavřela v roce 1928. Sporné případy postoupené mezinárodním soudům, se však řešily i během první poloviny 30. let.

Provádění pozemkové reformy bylo poznamenáno kompromisem zainteresovaných státních úřadů, ale i některých předáků agrární strany se šlechtickými velkostatkáři a katolickou církví. Některým původním majitelům bylo ponecháno či vráceno velké množství půdy. Velkostatkáři byli pozemkovou reformou zbaveni podstatné části svého pozemkového majetku a jejich půda podléhající záboru byla převedena do vlastnictví českých a slovenských zemědělců.

Podle statistických údajů ze začátku roku 1938 podléhalo pozemkové reformě v ČSR celkem 4 066 221 ha veškeré, z toho 1 309 536 ha zemědělské půdy. Původním vlastníkům bylo vráceno nebo ponecháno celkem 56% veškeré a 34% zemědělské půdy. V pozemkové reformě bylo zabráno 698 lihovarů, 310 pivovarů, 72 cukrovarů, 437 pil, 593 mlýnů, 545 cihelen, 67 mlékáren a sýráren, na 30 lázeňských objektů a 188 jiných objektů. Z iniciativy sociálně demokratické strany vznikala na zabrané půdě i družstva pro společné obhospodařování zemědělské půdy, celkem jich bylo založeno 97 s celkovou výměrou 9 626 ha. Vedle těchto družstev se těšila podpoře družstva pastvinářská, lesní, pro zvelebení chovu zvířat, lihovary.

Pozemková reforma napomohla k zásadní úpravě vlastnických poměrů v zemědělství. K jejím kladům patřilo, že odstranila latifundia a umožnila malorolníkům, kovoze zemědělcům a rolníkům získat půdu nebo aspoň rozšířit její výměru, ovlivnila také proces diferenciací rolnictva.

Ve srovnání s podobnými akcemi ve střední a východní Evropě patřila naše pozemková reforma mezi nejrozsáhlejší a nejdemokratičtější, včetně jejího zákonodárství.²⁶

²⁶ Její význam ocenil prezident T. G. Masaryk u příležitosti 28. října 1927, když zdůraznil, že pozemková reforma vedle převratu státního je největším činem republiky, je dovršením a vlastním uskutečněním převratu.

3.3 Hospodářská krize v zemědělství

Vývoj zemědělství v první polovině 20. let se ubíral ve znamení poválečné obnovy a integrace obou dříve se rozdílně vyvíjejících částí nového československého státu. V prvních poválečných letech prudce vzrostly ceny zemědělských výrobků, které zemědělcům zajistily zvýšené příjmy, z nichž si dokonce mohli vytvořit i jistou finanční rezervu. K určitému přechodnému obratu došlo v roce 1921. V té době se začaly projevovat příznaky agrární krize v zahraničí, jejíž dopad se odrazil i u nás prudkým poklesem cen obilovin a brambor, který se zastavil až koncem roku 1923. Bylo to první vážné znamení, na něž musela zemědělská výroba zavčas reagovat. S poklesem cen obilí se vyrovnala zaměřením na speciální plodiny, s nimiž bylo možné na zahraničních trzích dobře obstát díky jejich kvalitě. Preferované plodiny byly hlavně sladovnický ječmen, cukrovka a chmel.²⁷ Vývozem zemědělských produktů se získaly potřebné devizy pro nákup průmyslových surovin, a tak i zemědělství přispělo k hospodářskému oživení průmyslu a zvýšení jeho konkurenceschopnosti na světových trzích.

Domácí ceny obilí byly stále více ohroženy nižšími cenami ze zahraničí a vysokým dovozem obilí po roce 1922. Z iniciativy agrární strany byla v roce 1926 zavedena pevná cla na obilí, krmiva, ovoce, zeleninu, semena a některé potraviny, ale i dobytek. Agrární cla chránila československé zemědělství, podobná opatření byla učiněna i v jiných zemích. Jejich přínos spočíval v tom, že udržovala ceny zemědělských výrobků u nás nad úrovní cen na mezinárodních trzích.

Po vypuknutí světové hospodářské krize v roce 1929 bylo naše zemědělství postiženo těžkou krizí ve všech odvětvích výroby. Světová nadvýroba vedla k hlubokému poklesu cen pod výrobní náklady, značně klesl odbyt na domácích a zahraničních trzích.

V roce 1932 dosáhl pokles cen zemědělských výrobků nejvyššího stupně a tíha krize se stupňovala na nejvyšší míru. Zásoby obilí a jiných produktů ve světě se ničily, aby se udržely ceny, nebo se znehodnocovaly ke krmení, u nás se např. denaturoval konzumní cukr ke krmným účelům. Ceny zemědělských produktů se v průměru snížily daleko více než průmyslových výrobků. Tento cenový rozpor snižoval kupní sílu

²⁷ Ve 20. letech jsme dosáhli v těchto plodinách na zahraničních trzích značných úspěchů. V polovině 20. let byla ČSR v produkci chmele první na světě, v cukrovce se řadila hned na druhé místo za Německem a na předním místě jsme byli ve vývozu řepného cukru.

rolnictva a nutil ho zvyšovat výrobu pro trh, čímž se relativní nadvýroba v zemědělství ještě zvyšovala a krize se prohlubovala. Krize nutila zemědělce, aby omezovali investiční vydání, snižovali nákup strojů, hnojiv a jiných výrobních prostředků.

Zájem státu při řešení agrární krize se soustředil na celní politiku a regulaci trhu. Dosavadní cla z roku 1926 se ukázala jako málo účinná, a proto prvním řešením bylo zvýšení celní bariéry. V červnu 1930 prosadila agrární strana vedle zvýšení cel na obilí a mlynářské výrobky i další zákon, kterým se zaváděly vedle pevných cel u hovězího dobytka, vepřů, čerstvého masa a sádla pohyblivé celní přírážky, které měly pomoci zajistit určitou cenovou hladinu na domácím trhu. V roce 1933 byla znovu zvýšena cla v souvislosti s revizí celního sazebníku, čímž se chránila domácí produkce masa a mlékárenských výrobků.

Stát se snažil zlepšit poměry na vnitřních trzích se zemědělskými výrobky prostřednictvím výkupních monopolů, např. intervenčních fondů, které ve své činnosti využívaly podpor státu zejména k hromadění vlastních zisků. Obilní monopol a kartely zemědělského průmyslu ovládaly všechn výkup a odbyt výrobků.

Krize postihla nejvíce a nejtěživěji především drobné, ale i střední zemědělce, zvláště v málo úrodných nebo výše položených oblastech. Všeobecný hlad po půdě zvyšoval ceny pozemků a pachtovné do takové výše, že zemědělci si k zakoupení nebo k nájmu půdy, ale i k pořízení nezbytného inventáře museli vypůjčit peníze, a tak se zadlužovali.

Státní zásahy a snahy zájmových a odborných zemědělských organizací, i když byly včas nastartovány a dobře míněny, přece jenom nebyly schopny zabránit vážným a v mnoha případech i drastickým důsledkům agrární krize.

Hospodářské oživení po krizi z období 1929-1933 nastalo pod vlivem stále zesilujícího rostoucího zbrojení a nejisté politické situace. Zbrojní konjunktura se stala důležitým impulsem hospodářského vývoje kapitalistického světa a umožňovala překonávat pokrmovou depresi. Ovšem v polovině roku 1937 začíná nová světová cyklická hospodářská krize, objevující se v následujícím roce i u nás, ale byla přerušena druhou světovou válkou.

3.4 Zemědělství v letech 1945-1989

Po skončení 2. světové války bylo třeba řešit především složité otázky spojené s obnovou poválečného zemědělství a jeho dalším rozvojem, který byl poznamenán tehdejšími politickými změnami. Především radikální změny v systému státní správy, postupně uskutečňované po roce 1945, rozrušovaly předválečnou dobře fungující zemědělskou správu a samosprávu, neboť zesilovaly snahy státu o direktivní řízení zemědělské výroby a o autoritativní přístup k zemědělcům a jejich zájmovým organizacím.²⁸

3.4.1 Státní správa

Výrazné změny doznala státní správa. Základem státní moci a správy v obcích, okresech a zemích byly národní výbory, zřizované hned po skončení války.²⁹ Není třeba zdůrazňovat, že k důležitým oblastem, respektive činnostem národních výborů, zvláště místních, patřilo právě zemědělství.

Státní správu na úseku zemědělství v letech 1945-1948 vykonávalo v nejvyšší instanci ministerstvo zemědělství a národní výbory všech stupňů.

Ústředním orgánem státní správy na úseku zemědělství bylo ministerstvo zemědělství, které bylo po osvobození obnoveno ústavním dekretem č. 1/1945 Sb. Obnovené ministerstvo zemědělství navázalo na předválečnou strukturu a věcnou agendu resortu, i když v jeho vedení a personálním obsazení došlo k podstatným změnám.³⁰ Kompetence ministerstva zemědělství se po roce 1945 rozšířily o nové úkoly. Ministerstvo bylo příslušné nejenom v oblasti rostlinné a živočišné výroby, zemědělského družstevnictví, ale také v konfiskačním řízení a provádění pozemkových

²⁸ Komunisté nemohli připustit existenci pevně organizovaného zemědělského hnutí, hájícího soukromé vlastnictví půdy a jiného majetku, neboť právě toto hnutí bylo pro ně nepřekonatelnou překážkou plánované kolektivizace našeho zemědělství. KSČ ihned po osvobození prosadila v zájmu politického ovládnutí venkova rozpuštění a zákaz agrární strany a sama převzala ministerstvo zemědělství.

²⁹ Právním základem pro práci a působení národních výborů všech stupňů po druhé světové válce byl ústavní dekret prezidenta republiky o národních výborech a Prozatímním národním shromáždění. Kde v prvním článku stálo, že na osvobozeném území Československé republiky je třeba zřizovat na základě voleb národní výbory, a to místní, okresní, zemské, jakožto prozatímní orgány veřejné správy ve všech jejich oborech.

³⁰ Když se před skončením 2. světové války jednalo v Moskvě o vytvoření první vlády Národní fronty, komunistická strana si vynutila, kromě jiného, dva důležité úřady, které zneužila pro své mocenské cíle v boji o charakter zemědělství a vesnice, a to resort ministerstva vnitra a ministerstva zemědělství.

reforem, dále v oblasti mechanizace zemědělství, myslivosti, zemědělského plánování, školství a výzkumnictví. Ministerstvo zemědělství mělo kromě prezidiálního odboru devět odborů a jeho struktura s určitými modifikacemi zůstala funkční i v následujících desetiletích. Do IX. odboru, který měl na starost pozemkovou reformu, patřila rozsáhlá agenda Národního pozemkového fondu.³¹

Fond spravoval konfiskovaný zemědělský majetek a další majetek nemovitý až do odevzdání půdy přidělcům, případně až do jiného opatření vztahujícího se k půdě. Ve spolupráci s příslušnými národními výbory a Jednotným svazem českých zemědělců prováděl nezbytná opatření k řádnému hospodaření na zkonfiskované půdě a prováděl dozor nad hospodařením na zkonfiskované a přidělené půdě prostřednictvím svých poboček.

Dalším orgánem státní správy na úseku zemědělství byla soustava národních výborů, a to místních, okresních a zemských.

U místních národních výborů působily komise zvláštního druhu, tzv. rolnické komise pro přiděl půdy vzniklé podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., a rolnické komise pro osídlování podle dekretu č. 23/1945 Sb., které obvykle měly rozhodovací pravomoc. Tyto komise pod vedením národních výborů řídily celý proces konfiskace a přidělu půdy.

Působnost místních národních výborů byla poznamenána poválečným revolučním radikalismem a entuziasmem a týkala se především provádění jednotlivých etap pozemkových reforem, konkrétně zajišťování nepřátelského majetku, dosazování národních správ, spoluúčasti na odsunu Němců a zajišťování jejich zemědělského majetku a zásobování obyvatelstva.

Hlavním úkolem okresních národních výborů³² bylo zabezpečení plynulého rozvoje zemědělské výroby v okresech po všech stránkách. ONV zajišťovaly rozpis výrobních plánů pro jednotlivé obce, vedly evidenci o stavu zemědělských usedlostí, o bonitě půdy a organizovaly nábor pracovních sil do zemědělství. Sehrály důležitou úlohu při provádění první etapy pozemkové reformy, neboť podle ustanovení § 1 dekretu č. 12/1945 Sb., rozhodovaly o konfiskaci zemědělského majetku na základě návrhu místního národního výboru a dále o výjimkách z konfiskačního řízení.

³¹ Dále jen „fond“.

³² Dále jen „ONV“.

Zemské národní výbory byly nejvyšším článkem soustavy orgánů lidové správy, ovšem nikoliv operativním, ale více méně odvolacím. Zemské národní výbory spolupracovaly s jinými orgány při provádění první etapy poválečné pozemkové reformy. Konkrétně po formální stránce kontrolovaly přidělové plány a žádosti zemědělců o přiděl půdy a v konfiskačním řízení rozhodovaly o odvolání. Ve spolupráci s ministerstvem zemědělství zabezpečovaly řízení a rozvoj zemědělského družstevnictví. Jejich kompetentním orgánem pro zemědělství byl zemědělský referát, dále byl zřízen referát pozemkové reformy, referát vnitřního osídlení a správy nepřátelského majetku.

K orgánům na úseku státní správy v zemědělství patřily i další nově vzniklé instituce, i když působily jenom dočasně v souvislosti s dílčími reformami.³³

Jestliže státní zemědělská správa byla posílena nově vzniklými organizacemi s postupně sílícím vlivem KSČ, potom u zemědělské samosprávy lze pozorovat tendence jak ze strany státu, tak i politických stran k jejímu sjednocování. Po dohodě vedení stran Národní fronty a pod tlakem KSČ bylo rozhodnuto založit jednotnou organizaci zemědělců, aby se předešlo po zákazu agrární strany zakládání zemědělských organizací u jednotlivých politických stran. Tak byl v českých zemích vytvořen Jednotný svaz českých zemědělců.³⁴ Základními články svazu byla místní a okresní sdružení, která začala pracovat od začátku roku 1946. Jeho úkoly byly stanoveny teprve zákonem č. 45/1947 Sb., o organizaci zemědělců.

Svaz spolupracoval s ministerstvem zemědělství a národními výbory zejména při uskutečňování dvouletky v zemědělství a při stanovení dodávek zemědělských výrobků.³⁵ Koncem roku 1948, kdy bylo ve svazu zaregistrováno půl milionu členů, začala jeho činnost upadat, protože mu bylo funkcionáři KSČ vyčítáno, že vyvíjí špatnou masově politickou práci a nedůsledně postupuje vůči vesnickým boháčům, a proto v roce 1950 došlo k jeho zrušení.

³³ K jednotnému řízení a usměrňování vnitřního osídlení vznikly Osídlovací úřady v Praze a Bratislavě, které vykonávaly svoji působnost pod vedením Ústřední komise pro vnitřní osídlení, která byla zřízena při ministerstvu vnitra. K zabezpečení úkolů souvisejících se správou konfiskovaného majetku, jeho rozdělením a přidělením byl založen u každého Osídlovacího úřadu Fond národní obnovy jako samostatná právnická osoba.

³⁴ Dále jen „JSCZ“ nebo „svaz“.

³⁵ Jeho místní sdružení rozdělovala zemědělcům poukazy na obuv, šatstvo a jiné průmyslové výrobky, kterých byl v poválečných letech nedostatek.

3.4.2 Poválečné změny vlastnických vztahů k půdě

Zemědělská správa byla postavena před nové a po všech stránkách složité úkoly týkající se jednak obnovy poválečného zemědělství a zajištění výživy lidu, ale především změny vlastnictví zemědělské a lesní půdy, jakož i jiných nemovitostí. Tyto rozsáhlé, mnohdy drastické změny v držbě a vlastnictví, vyvolané hlavně mezinárodními i domácími okolnostmi a poválečnou revoluční euforií, se uskutečňovaly v letech 1945-1949 v rámci poválečné pozemkové reformy.

Pozemková reforma v lidově demokratickém Československu nebyla uskutečněna najednou, její provádění se dělilo zhruba na tři samostatné a zcela věcně odlišné části, respektive časové etapy:

- I. Konfiskace, rozdělení a osídlení půdy Němců, Maďarů a zrádců.³⁶
- II. Revize první, předválečné pozemkové reformy (provedena v podstatě během roku 1948).
- III. Nová pozemková reforma, uzákoněná po únoru 1948.³⁷

Výsledkem těchto převratných změn byla nová struktura vlastnických vztahů v naší zemi, značná migrace zemědělského obyvatelstva a začínající změny ve struktuře a funkci zemědělských závodů. Z jednotlivých etap lze poznat, jak státní zemědělská politika byla stále více ovlivňována KSČ a jak se ministerstvo zemědělství snažilo cílevědomě ovlivňovat zemědělce v intencích mocenské politiky strany.

3.4.3 Zemědělské plánování, združstevňování zemědělství

Složité poválečné situace v zemědělské výrobě se dotýkala všech zemědělců, nejvíce však malých a středních rolníků. Při postupující první etapě poválečné pozemkové reformy, jakož i v následných etapách se posiloval malovýrobní charakter

³⁶ První etapa pozemkové reformy byla naplňována prostřednictvím tzv. dekretů prezidenta republiky, např. velkým retribučním dekretem o Národním soudu, konfiskačním a osídlovacím dekretem.

³⁷ Tato část pozemkové reformy byla uskutečňována na základě následujících právních předpisů - zákon č. 43/1948 Sb., o zemědělském úvěru, zákon č. 45/1948 Sb., o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy, zákon č. 46/1948 Sb., o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě neboli zákon o nové pozemkové reformě, zákon č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků neboli tzv. scelovací zákon, zákon č. 49/1948 Sb., o zemědělské dani.

našeho zemědělství. Z hlediska povznesení zemědělské výroby byla sice přijata některá významná opatření, ale ukázalo se, že postrádala koncepčně dlouhodobější výhled. Proto vláda, zemědělstí odborníci a JSČZ věnovali rozvoji zemědělské výroby vzhledem k její mimořádné důležitosti velkou pozornost. Jedním z nejzávažnějších a neúčinnějších přístupů k jejímu uspokojivému řešení se mělo stát plánované hospodářství, jež mělo přispět k ekonomizaci prostředků a zdrojů.

Zemědělské plánování bylo poprvé projednáno a schváleno na celostátním sjezdu zemědělců konaném v květnu 1946. Jeho konkrétní podoba se projevila v zásadním dokumentu a programu, v Budovatelském vládním programu, jehož základem se stal dvouletý výrobní plán, tzv. dvouletka.

Začátek dvouletky, respektive první rok zemědělského plánu, rok 1947, byl ve znamení nadšení a příznivých prognóz, avšak direktivní plánování nepočítalo s nepříznivými klimatickými podmínkami, když v pozdních jarních a hlavně letních měsících roku 1947 postihlo zemědělství abnormální sucho. To poškodilo plodiny určené k lidské výživě, ale přivodilo i nedostatek píce. Katastrofální sucho z léta 1947 bylo vlastně hlavním důvodem, proč zemědělská dvouletka nebyla splněna. V následujících letech bylo zemědělské plánování realizováno prostřednictvím výrobních plánů tzv. pětiletok.

Další oblastí, kde zemědělci nacházeli široké možnosti organizování, výměny zkušeností a zavádění vyšších forem výroby, bylo svépomocné zemědělské družstevnictví, které mohlo navázat na dřívější dobré výsledky a bohaté tradice. Formy družstevního hospodaření rozvinuté v řadě specifických typů družstev známých z meziválečného období³⁸ byly po roce 1945 nově doplňovány programovým vytvářením zemědělských družstev nového typu, jako byla družstva scelovací, strojní, družstva pro rozvod elektrické energie, mechanizaci zemědělství a horská pastevní družstva.

Po násilném převzetí moci KSČ v únoru 1948 se radikálně změnil poměr v našem zemědělství a na vesnici. Došlo k základní strukturální přestavbě zemědělství, ke změnám v držbě a vlastnictví půdy a řízení zemědělství. Přesto, že v Ústavě 9. května, přijaté v polovině roku 1948, bylo zakotveno soukromé vlastnictví půdy.³⁹ Bylo soukromé vlastnictví půdy omezováno a rušeno a po velkých diskusích v orgánech

³⁸ Jako například družstva hospodářská družstva skladištní, výrobní a chovatelská.

³⁹ Mimo jiné v jejím XII. článku stálo, že půda patří těm, kdo na ní pracují.

zainteresovaných na přestavbě zemědělství vedení KSČ rozhodlo, že nejvhodnější organizační formou socializace maloroľnických hospodářství je družstvo, protože v družstevním způsobu hospodaření se vhodně doplňují zájmy celospolečenské a individuální zájmy zemědělců.

Základním mocensko-právním nástrojem pro združstevňování poválečného zemědělství se stal zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech,⁴⁰ vypracovaný ministerstvem zemědělství. Z obsahu zákona bylo patrné, že JZD jsou zakládána na podkladě dobrovolnosti a mají odstranit dosavadní roztržitost družstevní činnosti v zemědělství.

Předmětem činnosti JZD mělo být zejména scelování půdy, mechanizace zemědělské práce, součinnost při stanovení rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, účast při opatřování zemědělského nářadí, péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby, péče o organizaci práce za účelem zvýšení produktivity, péče o zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova a péče o ulehčení práce venkovských žen.

Dnem vzniku JZD zanikla družstva, která se transformovala nebo s ním splynula, jejich členové se stali členy JZD. Veškerý majetek a závazky dosavadních družstev přešly univerzální sukcesí bez likvidace na JZD.

Družstva měla být zakládána postupně po etapách, přičemž se kladl důraz na respektování místních podmínek. První přípravné výbory JZD vznikly již na jaře 1949, koncem května téhož roku jich působilo celkem 2 352, většinu členů těchto družstev tvořili kovorolníci, bezzemci, tehdy ještě vzácně drobní roľníci.

Na únorové plénum ÚV KSČ v roce 1950 byly zobecněny zkušenosti z dosavadní praxe združstevňování zemědělství v ČSR a byly zhodnoceny tři typy JZD.

První typ byl charakterizován společnou organizací osevu a sklizně, aniž by byly rozorány meze a sceleny pozemky. Výsledky práce si přivlastňovali družstevníci individuálně, v závislosti na velikosti vlastnictví půdy. Živočišná výroba zůstávala v tomto typu JZD individuální.

K druhému typu patřila družstva, v nichž došlo k rozorání mezí a zavedení společné rostlinné výroby, živočišná výroba zůstávala i v tomto typu soukromá. Sklizeň

⁴⁰ Dále jen „JZD“.

si členové družstevních kolektivů rozdělovali individuálně, podle velikosti výměry do družstva vložené půdy.⁴¹

Do třetího typu byla zahrnuta družstva, která provozovala společnou rostlinnou a živočišnou výrobu. Byla v nich zavedena společná organizace práce a největší část příjmů získávali družstevníci z práce ve společné výrobě. Jen menší část obdrželi v podobě bezpracné náhrady za užívání půdy předané do družstva.

Koncem roku 1950 byl propracován také čtvrtý typ JZD, který měl být budován, jako třetí typ s tou odlišností, že se v něm rušila bezpracná náhrada za užívání vnesené půdy a členové JZD byli odměňováni pouze za množství a kvalitu vykonané práce v družstvu. Později však byla zakládána převážně družstva třetího a čtvrtého typu, tedy tzv. družstva vyšších typů, protože teprve ona umožňovala praktikování skutečné zemědělské družstevní velkovýroby.

V polovině roku 1952 byla provedena analýza dosavadního vývoje JZD. Na jejím podkladě byla přijata opatření, která měla jednak pomoci k odstranění nedostatků, vyskytnuvších se v budování JZD, jednak dále rozvinout usměrňující činnost společnosti vůči JZD. Tyto rozsáhlé práce vyústily v usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD v červnu 1952. Přijetím nových vzorových stanov JZD v roce 1953 je možno považovat proces vzniku koncepce JZD jako formy československého socialistického výrobního zemědělského družstva v podstatě za skončený.⁴²

Združstevňování naší vesnice jako složitý ekonomicko-sociální proces probíhalo od začátku s jistými komplikacemi a neobešlo se bez násilí a donucování, bezpráví a obětí na životech. Při tomto dynamickém procesu docházelo k vytvoření nových forem hospodaření, s jejichž řízením neměly státní a politické orgány žádné zkušenosti, a proto se projevovala i v budování JZD řada závažných nedostatků a chyb jak politického, tak hospodářského charakteru.⁴³

⁴¹ První dva typy JZD byly jakousi přechodnou kombinací zespolečenštělé rostlinné výroby s individuální živočišnou výrobou, přičemž rysy individualismu v nich převažovaly nad aspekty kolektivními.

⁴² Podle vzorových stanov byl každý člen povinen odevzdat družstvu při vstupu do družstva živý i mrtvý inventář, tj. hospodářská zvířata a hospodářské stroje, dále vozy, nářadí, ale také hospodářské budovy, které družstvo potřebovalo pro společné hospodaření. JZD mohla získávat podle vládního nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby, do užívání k zajištění výroby soukromou půdu, případně i provozní zařízení. Toto vládní nařízení v praxi nejvíce a nejtvrději postihovalo soukromě hospodařící zemědělce, stalo se mocenským nástrojem zemědělské politiky KSČ při združstevňování a v mnohých případech vhodným právním prostředkem při donucování zemědělců ke vstupu do JZD.

⁴³ V první etapě zakládání JZD nebyla někde zemědělcům jasně vyložena a zdůvodněna perspektiva vývoje družstev od společné práce ke společnému obdělávání půdy a ke společnému hospodaření.

Od roku 1954 se státní a stranické orgány intenzivně zabývaly zemědělskou politikou a rozhodly, že je třeba zrychlit dosavadní tempo združstevňování. Tomuto staronovému trendu odpovídaly i zvolené metody spočívající v zastrašování zemědělců, neúnosným zvyšováním nařízených dodávek a administrativní postihy, ale i prosazujícími se novými vztahy na vesnici.⁴⁴ V roce 1958 byla již nadpoloviční většina zemědělské půdy obhospodařována socialistickým sektorem. JZD byla založena ve více než 75% obcí.⁴⁵

Po únoru 1948 se v zemědělství ve větší míře jako státní zemědělské podniky uplatňovaly i státní statky. Jestliže JZD vznikala zdola dobrovolným rozhodnutím malovýrobců, kteří přenesli svoji výrobní základnu do nich, pak státní statky vznikaly shora, zejména na půdě patřící státu. Činnost státních statků byla určována státním plánem rozvoje národního hospodářství. Vlastníkem majetku statků byl stát, který jej svěřil státním statkům do správy. Státní statky nesměly bez souhlasu ministerstva zemědělství zcizit majetek.

Předmětem podnikání statků bylo zvláště polní a rybníční hospodářství, které mělo být vedeno podle zásad obchodního podnikání. Od roku 1950 kromě státní půdy přebíraly další půdu, a to církevní, půdu neosídlenou v pohraničí a půdu horských pastevních družstev a konečně v některých případech i půdu špatně hospodařících a neperspektivních JZD.

Státní statky a JZD byly, přes rozdíly ve formě vlastnictví a právní postavení pracovníků v nich, podniky zemědělské výroby téhož typu. Spojovala je nejen stejná socialistická forma společného vlastnictví, ale také zákonitosti rozvoje zemědělské výroby, stejné výrobní, technické, vědeckovýzkumné a organizační problémy, což umožňovalo jejich částečné sblížení a odstraňování zbytečných ekonomických, organizačních a právních rozdílů mezi nimi.

⁴⁴ Při dokončování socialistického združstevňování zemědělství, spadajícího zhruba do roku 1959, docházelo např. k umělému ztěžování až znemožňování podmínek pro splnění nepřiměřeně vysokých výrobních a dodávkových úkolů (zákaz najímání pracovníků, odebrání zemědělských strojů a budov, zábory půdy pro komasační účely a vytlačování „kulaků“ na nekvalitní okrajové pozemky apod.) Za neplnění i evidentně nereálných povinností byli takoví hospodáři v rychlém soudním či správním řízení postihováni vysokými tresty, přičemž od roku 1951 byl kromě odnětí svobody a peněžní pokuty ve většině případů vyslovován i trest propadnutí jmění a zákaz pobytu v místě dosavadního bydliště, přičemž tyto vedlejší tresty se vztahovaly i na rodinné příslušníky „provinilého“.

⁴⁵ Nejdůležitějším legislativním aktem na úseku zemědělského družstevnictví, přijatým v závěrečném období kolektivizace, byla nová úprava vztahů JZD, která byla vyjádřena zákonem č. 49/1959 Sb., o jednotných zemědělských družstvech.

Zemědělská půda se mohla v tomto období nacházet ve třech právních formách vlastnictví, byla ve státním, družstevním a soukromém vlastnictví. Formálně bylo soukromé vlastnictví půdy zachováno, ale jeho forma byla v praxi stále více omezována na úkor vlastnictví družstevního.

Dokončením procesu združstevňování se struktura našeho zemědělství během jednoho desetiletí podstatně změnila. Místo statisíců hospodářství drobných a středních zemědělců vzniklo zhruba 11 000 jednotných zemědělských družstev.

3.5 Zemědělství po roce 1989

Zemědělství v České republice od nepaměti patřilo k silně preferovaným odvětvím. Přejít k tržnímu hospodářství znamenal výrazný tlak na přizpůsobení se zemědělství novým ekonomickým podmínkám a odbytovým možnostem z hlediska jejich rozměru, struktury a výkonnosti. Na konci roku 1989 neexistoval v dřívějším Československu soukromý sektor, dvě třetiny zemědělské půdy obhospodařovala jednotná zemědělská družstva a jedna třetina státní půdy patřila státním statkům. Průměrná výměra zemědělské půdy u družstev dosahovala 2 563 ha a u statků 6 259 ha. Do konce roku 1990 vzniklo v České republice 3 205 podniků soukromě hospodařících rolníků, fyzických osob, ty však obhospodařovaly pouze necelé 1% zemědělské půdy.

V tomto období došlo v zemědělství ČR k podstatným změnám v jeho podnikatelské struktuře. Po pádu socialistického zřízení v roce 1989 došlo ke zvýšení podílu samostatně hospodařících rolníků a dalších individuálních zemědělských podnikatelů. Současně se změny projevují v pokračujícím poklesu významu družstev a jejich postupnou přeměnu na právní formu obchodních společností.⁴⁶

Podrobnějším průběhem dalších fází vývoje českého zemědělství po roce 1989 se budou zabývat následující kapitoly této práce.

⁴⁶ Blíže k problematice historie českého zemědělství BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. str. 311-414.

Shrnutí:

Zemědělství i v minulosti podléhalo intervenčním zásahům ze strany státu, spočívajícím ve stanovení limitů cen a množství zemědělských produktů, což vedlo ke změnám v ekonomickém uvažování zemědělců.

Majetkoprávní vztahy k půdě, jako k nejdůležitějšímu prostředku ekonomického zajištění prodělaly v rámci historického vývoje výrazné změny, které měly vliv na sociální uspořádání obyvatelstva. V období vývoje po druhé světové válce je možné vysledovat trend, patrný i v současnosti, že tehdejší zemědělské podniky – JZD obhospodařovaly velké množstevní celky půdy, což způsobilo závažné zásahy do životního prostředí, se kterými se zemědělci vypořádávají v některých lokalitách dodnes. Skutečnost, že současné zemědělské podniky obhospodařují velké celky půdy je nejlépe patrná v porovnání s okolními západními státy, kdy tamější obhospodařované celky půdy jsou výrazně menší, než ty obhospodařované českými zemědělci, což má vliv i na složení subjektů působících v zemědělství.

Z hlediska fungování státní správy je zjevné, že především radikální změny v systému státní správy, postupně uskutečňované po roce 1945, rozrušovaly předválečnou dobře fungující zemědělskou správu a samosprávu, neboť zesilovaly snahy státu o direktivní řízení zemědělské výroby a o autoritativní přístup k zemědělcům a jejich zájmovým organizacím. Takové zásahy, avšak v podstatně menší míře, je pak možné vysledovat v zemědělství i po roce 1989, kdy došlo k podstatným změnám v jeho podnikatelské struktuře.

4. Ekonomické zajištění zemědělství v České republice

4.1 Způsoby ekonomického zajištění

Při možném výčtu způsobů ekonomického zajištění je potřeba mít na paměti, že zemědělci působí ve svém oboru jako podnikatelé,⁴⁷ a tudíž mají při své činnosti téměř neomezené množství možností ekonomického zajištění.

Je třeba si rovněž uvědomit, že zemědělská činnost je svou povahou sezónní záležitostí a přísun finanční prostředků je zpravidla jednorázový. Příjmy zemědělcům nejčastěji vznikají prodejem zemědělských komodit, které se v největší míře prodávají po sklizni. Významnou a v současné době neodmyslitelnou součástí zajištění zastávají jak národní, tak evropské dotace, které jsou zpravidla vypláceny také jednou ročně.⁴⁸

4.2 Podnikání v zemědělství

Podnikání v zemědělství je přirozeně ovládáno stejnými principy, jako v jiných odvětvích národního hospodářství. Jejich aplikace je však neopominutelně ovlivněna povahou zemědělství jako ekonomické aktivity pracující s živou hmotou, ať rostlinou nebo živočišnou. Úspěch podnikatele je tu proto citelně ovlivněn nejen znalostmi, ale i uměním využít vlastností živé hmoty k dosažení nejlepšího podnikatelského efektu. Míra ovlivnění průběhu vývoje živé hmoty může nejen přinést lepší efekt, ale také zmařit výsledek vložené práce a kapitálu, ale zčásti např. i znehodnotit půdu jako základní výrobní prostředek v zemědělství.⁴⁹ Živá hmota, s níž zemědělec pracuje, má svůj životní rytmus, který lze ovlivnit jen zčásti, tomuto rytmu se musí zemědělec podříditi, a to jak v průběhu dne, tak i celého hospodářského roku. Obhospodařování živé hmoty vyvolává především výkyvy v potřebě práce v zemědělství v průběhu roku (rostlinná výroba) a specifické rozvržení denní pracovní doby (živočišná výroba). Sezónnost v zemědělství způsobuje diverzifikaci předmětu podnikání v zemědělství,

⁴⁷ Ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů v návaznosti na § 2e odst. 1 zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, či § 2 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

⁴⁸ Problematice státních podpor a dotací se věnuje kapitola 6. Státní podpory.

⁴⁹ BÍLÝ, Jiří. *Právní úprava podnikání v zemědělství*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2005. str. 36.

kteřá sleduje rovnoměrnější využívání pracovních sil v zemědělství v průběhu celého roku, v důsledku čehož existuje zvýšená potřeba po širší pracovní kvalifikaci osob v něm pracujících.

Nezemědělské činnosti zemědělských podniků mají proto alespoň zčásti zmírnit nižší míru využívání pracovní síly a kapitálu, která je způsobena zejména povahou zemědělství jako práce s živou hmotou. Nezemědělskou činností zemědělských podniků může být např. agroturistika, tato činnost je velice častá u vinařských podniků⁵⁰ nebo výroba elektřiny a tepla a jejich následný prodej, právě tomuto druhu nezemědělské činnosti, jako způsobu ekonomického zajištění se práce bude věnovat ve své kapitole 7. Nepotravinářská produkce zemědělství jako způsob ekonomického zajištění zemědělství.

Současným specifíkem zemědělských podniků u nás je skutečnost, že častěji než jinde pracují zemědělství podnikatelé s majetkem, zejména s půdou, která jim nenáleží vlastnickým právem, ale mají ji pronajatou. To je rubem kladné skutečnosti spočívající v tom, že přes roztříštění vlastnických vztahů k půdě se zachovaly velké zemědělské podniky. Ve srovnání s evropským standardem je naše zemědělská výroba provozována celkově v mnohem větších územních celcích.⁵¹

Velkou změnou pro oblast zemědělství bylo období po listopadu 1989, kdy vlivem společensko-hospodářských změn došlo k zániku JZD. S opětovným vznikem soukromého sektoru, potažmo soukromého vlastnictví mohlo dojít mimo jiné k částečnému navrácení zemědělského majetku v restitucích. Občané, kteří získali majetek zpět do svého vlastnictví, mohli začít samostatně hospodařit, mohly být zakládány soukromé obchodní společnosti, jejichž hlavním předmětem podnikání se stala zemědělská výroba.

Subjekty právních vztahů působících v zemědělství mohou být jak právnické, tak fyzické osoby, souhrnně tyto osoby můžeme nazývat podnikateli v zemědělství. Pojem podnikatel v zemědělství je vysvětlen v zákoně č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů.⁵²

⁵⁰ Například ZNOVÍN ZNOJMO, a.s., <http://www.znovin.cz/akce-a-turistika>

⁵¹ SUCHÁNEK, Jaroslav. *Nové zemědělské a lesní právo*. 1. vydání. Praha: nakladatelství PROSPEKTRUM, 1996. str. 13.

⁵² Ustanovení § 2e až § 2h zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o zemědělství“.

Zemědělským podnikatelem podle tohoto zákona je fyzická nebo právnická osoba, která hodlá provozovat zemědělskou výrobu jako soustavnou a samostatnou činnost vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku, za podmínek stanovených tímto zákonem, a která, pokud jde o osobu fyzickou dosáhla věku 18 let, má způsobilost k právním úkonům, je bezúhonná, je odborně způsobilá,⁵³ má trvalý pobyt na území České republiky, nejedná-li se o občana České republiky nebo o občana členského státu Evropské unie a pohovorem před místně příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností prokáže základní znalost jazyka českého, pokud se nejedná o občana České republiky nebo o občana členského státu Evropské unie, přičemž se stanoví obsah tohoto pohovoru.

Splnění výše uvedených skutečností u právnické osoby musí prokázat její odpovědný zástupce, kterým je fyzická osoba stanovená právnickou osobou, která odpovídá za řádný provoz podnikání a která je ve smluvním vztahu k zemědělskému podnikateli.

Naopak fyzická osoba provozující drobné pěstitelské a chovatelské činnosti, anebo prodávající nezpracované rostlinné a živočišné výrobky nepodléhá vymezení zemědělského podnikatele podle zákona o zemědělství.

Pro úplnost je třeba uvést definici z ustanovení § 2 zákona č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který podnikáním rozumí soustavnou činnost prováděnou samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. A za podnikatele považuje mimo jiné osobu, která je zapsána v obchodním rejstříku a osobu, provozující zemědělskou výrobu a zapsanou do evidence podle zvláštního předpisu.⁵⁴ Tímto předpisem se pak rozumí

⁵³ Odbornost je dána tehdy, pokud osoba splňuje odbornou způsobilost získáním vzdělání nejméně na úrovni středního odborného vzdělání v některém zemědělském oboru, veterinářství a veterinární prevenci, anebo na úrovni úplného středního vzdělání se zaměřením na zemědělství, popřípadě absolvováním akreditovaného rekvalifikačního kurzu zaměřeného na výkon obecných zemědělských činností v rozsahu minimálně 150 hodin, nebo tím, že prokáže zemědělskou praxi v zemědělském podniku nejméně po dobu 5 let.

⁵⁴ Blíže kapitola 4.3 Evidence zemědělského podnikatele.

V této souvislosti je nutné si uvědomit, že nabytím účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále jen „NOZ“) dojde i ke změně definice podnikatele. Ustanovení § 420 odst. 1 NOZ stanoví: „Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele. Dle ustanovení § 421 NOZ se za podnikatele považuje osoba zapsaná v obchodním rejstříku, přičemž se má za to, že podnikatelem je také osoba, která má k podnikání živnostenské oprávnění nebo jiné oprávnění podle jiného zákona, což bezpochyby bude i zákon o zemědělství.“

zákon o zemědělství, který evidenci zemědělského podnikatele upravuje ve svém ustanovení § 2f. Zemědělskou výrobou včetně hospodaření na vodních plochách se pak rozumí:

- rostlinná výroba včetně chmelařství, ovocnářství, vinohradnictví a pěstování zeleniny, hub, okrasných rostlin, léčivých a aromatických rostlin, rostlin pro technické a energetické užití na pozemcích vlastních, pronajatých nebo užívaných na základě jiného právního důvodu, popřípadě provozovaná bez pozemků,
- živočišná výroba zahrnující chov hospodářských a jiných zvířat či živočichů za účelem získávání a výroby živočišných produktů, chov hospodářských zvířat k tahu a chov sportovních a dostihových koní,
- produkce chovných plemenných zvířat a využití jejich genetického materiálu,
- výroba osiv a sadby, školkařských výpěstků a genetického materiálu rostlin,
- úprava, zpracování a prodej vlastní produkce zemědělské výroby,
- chov ryb, vodních živočichů a pěstování rostlin na vodní ploše na pozemcích vlastních, pronajatých nebo užívaných na základě jiného právního důvodu,
- hospodaření v lese, na pozemcích vlastních, pronajatých nebo užívaných na základě jiného právního důvodu,
- hospodaření s vodou pro zemědělské a lesnické účely.⁵⁵

Zemědělský podnikatel je podle zákona o zemědělství oprávněn také poskytovat práce, výkony nebo služby, které souvisejí výhradně se zemědělskou výrobou a při kterých se využijí prostředky nebo zařízení sloužící zemědělskému podnikateli k zemědělské výrobě.⁵⁶

4.3 Evidence zemědělského podnikatele

Fyzická nebo právnická osoba, která hodlá podnikat v zemědělství, vyjma fyzické osoby, která nepodléhá evidenci zemědělského podnikatele a fyzické osoby dle ustanovení § 2e odst. 4 zákona o zemědělství, je povinna se zaevidovat. Zemědělského

⁵⁵ Ustanovení § 2e odst. 3 zákona o zemědělství.

⁵⁶ Ustanovení § 2e odst. 4 zákona o zemědělství.

podnikatele zaeviduje místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, pokud žadatel splňuje uvedené podmínky.

Příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností k zaevidování žadatele o zemědělské podnikání je obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož územní působnosti se nachází místo trvalého pobytu zemědělského podnikatele, jde-li o fyzickou osobu, nebo sídlo zemědělského podnikatele, jde-li o právnickou osobu.⁵⁷

Zákon o zemědělství stanoví i obsah žádosti o zápis do evidence zemědělského podnikatele.⁵⁸

Zemědělského podnikatele obecní úřad obce s rozšířenou působností z evidence zemědělského podnikatele vyřadí, jestliže neprovozuje více než 24 kalendářních měsíců zemědělskou výrobu, zemřel, jde-li o osobu fyzickou, zanikl, jde-li o osobu právnickou, nebo o vyřazení z evidence zemědělského podnikatele sám požádá.

Z evidence je rovněž vyřazen, když přestane splňovat výše uvedenou podmínku bezúhonnosti nebo mu byl uložen zákaz činnosti týkající se zemědělské výroby, jde-li o osobu fyzickou, nebo jeho odpovědný zástupce přestane vykonávat svou funkci nebo přestane splňovat podmínku bezúhonnosti anebo mu byl uložen zákaz činnosti týkající se zemědělské výroby, jde-li o osobu právnickou.

Pokud právní nástupce vyřazeného zemědělského podnikatele chce pokračovat v podnikání, oznámí tuto skutečnost obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností do 3 měsíců ode dne úmrtí zemědělského podnikatele. Nesplňuje-li právní nástupce do doby skončení řízení o dědictví stanovené podmínky, musí pro dobu tohoto řízení o dědictví neprodleně ustanovit odpovědného zástupce. Po skončení řízení o dědictví platí pro právního nástupce ustanovení upravující podnikání v zemědělství obdobně.⁵⁹

Po nabytí právní moci rozhodnutí o vyřazení z evidence zemědělského podnikatele obecní úřad obce s rozšířenou působností neprodleně provede výmaz z evidence zemědělského podnikatele.

Fyzické nebo právnické osobě, která provozuje zemědělskou výrobu podle tohoto zákona, aniž by byla zapsána v evidenci zemědělského podnikatele, hrozí pokuta až do

⁵⁷ Nelze-li územní působnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností určit těmito způsoby, je místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa podnikání na území České republiky – ustanovení § 2f odst. 1 a odst. 2 zákona o zemědělství.

⁵⁸ Ustanovení § 2f odst. 3 zákona o zemědělství.

⁵⁹ Ustanovení § 2g zákona o zemědělství.

výše 200 000 Kč. Pokutu ukládá, vybírá a vymáhá obecní úřad obce s rozšířenou působností, uložené pokuty jsou pak příjmem rozpočtu obce.⁶⁰

Ministerstvo zemědělství je správcem informačního systému evidence zemědělského podnikatele, provozovateli jsou příslušné obecní úřady obcí s rozšířenou působností.⁶¹

Evidence zemědělského podnikatele je veřejným seznamem v části, v níž se u fyzické osoby zapisuje jméno a příjmení, popřípadě obchodní firma, trvalý pobyt nebo místo podnikání, u zahraniční fyzické osoby též bydliště mimo Českou republiku, zaměření zemědělské výroby, identifikační číslo, a v části, v níž se u právnické osoby zapisuje obchodní firma nebo název, sídlo, zaměření zemědělské výroby, identifikační číslo. Údaje, vedené v části evidence zemědělského podnikatele, která je veřejným seznamem, ministerstvo zemědělství zveřejňuje v elektronické podobě způsobem umožňujícím dálkový přístup. Za tímto účelem byla vytvořena aplikace EZP,⁶² která umožňuje vyhledávání v Evidenci zemědělských podnikatelů ve výše uvedeném rozsahu údajů.⁶³

4.4 *Současné formy podnikatelské aktivity v zemědělství*

Z důvodu, že se současná podnikatelská struktura v zemědělství vytvářela na pozadí a v důsledku zásadních ekonomických přeměn, k nimž došlo po roce 1989, je možno rozčlenit většinu současných, mimo nově vzniklých, zemědělských podniků z hlediska způsobu jejich vzniku v transformačním období na tři základní kategorie, na podniky vzniklé privatizací, transformací a restitucí.⁶⁴

První kategorie se vytvořila na základě privatizační legislativy, především privatizací státních statků. Základní privatizační metodou byl přímý prodej, uplatnily se také formy veřejné soutěže, veřejné dražby a bezúplatného převodu. Více než polovina

⁶⁰ Ustanovení § 5 – 5b zákona o zemědělství.

⁶¹ Ustanovení § 2fb odst. 1 zákona o zemědělství.

⁶² Tzn. evidence zemědělského podnikatele.

⁶³ Ustanovení § 2fb odst. 2 zákona o zemědělství.

⁶⁴ V současné době získávají restituce opět na aktuálnosti, zejména pak tzv. církevní restituce, dle údajů uvedených v SEIFERTOVI, Eva. *Šest tisíc pozemků*. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2013. ročník XXI. č. 15/2013. 8. dubna 2013. Církev a náboženské společnosti do konce března 2013 požádaly na základě zákona o majetkovém vyrovnání o vrácení 6099 pozemků a 14 staveb.

takto vzniklých podniků má právní formu obchodní společnosti, čtvrtinu představují podniky fyzických osob, zbytek ostatní formy.

Druhá kategorie vznikla cestou majetkoprávní transformace původních jednotných zemědělských družstev. Na základě tzv. transformačního zákona⁶⁵ se vytvořily nové nástupnické podniky právnických osob, a to zemědělská družstva, akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným.

Třetí kategorii představují zemědělské podniky vzniklé v důsledku realizace restitučních nároků, které oprávněné osoby uplatňovaly vůči státním podnikům, zemědělským družstvům, příp. jiným povinným osobám. Podnikatelské subjekty vzniklé primárně cestou restituce mají právní formu fyzických osob. Ne všechny přiznané restituční nároky však vedly k bezprostřednímu vzniku zemědělských podniků.

Uvedené kategorie představují základní kategorie, ve skutečnosti vznikla značná část zemědělských podniků kombinovaným způsobem.⁶⁶

Ze základních kategorií vzniklé podniky pak prodělaly další právní vývoj, kde převážně u podniků vzniklých privatizací a transformací došlo k následné tzv. manažerské privatizaci, resp. postupnému zvyšování vlivu osob či jejich skupin účastnících se ve statutárních orgánech těchto podniků. Výjimkou nebyl ani majetková účast silného obchodního partnera, leckdy např. ve formě zahraničního subjektu, která měla za následek např. změnu právní formy či jiné složení řídicích a kontrolních orgánů.

Zvláštní kategorii podnikatelské aktivity v zemědělství mohou představovat holdingy a investiční fondy. Nejvýznamnější zemědělských holdingem na území České republiky je bezpochyby zemědělsko-potravinářský koncern AGROFERT HOLDING, a.s., za lokální holding lze označit např. AGRO 2000 s.r.o. Investiční fondy se v České republice specializují především na nákup zemědělské půdy.⁶⁷

⁶⁵ Zákon Federálního shromáždění č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech.

⁶⁶ MAJEROVÁ, Věra et al. *Český venkov 2002, Podniky a podnikání*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta ve vydavatelství CREDIT, 2001. str. 70.

⁶⁷ <http://byznys.ihned.cz/c1-59980160-investice-do-zemedelske-pudy-v-cesku-vydelavat-muzou-nejen-farmari>. Z tohoto článku vyplývá, že v České republice existují nejméně tři investiční fondy specializující se na nákup zemědělské půdy. V zahraničí je tato forma investování do půdy více rozšířená. V USA a dalších zemědělských velmocích ve velkém nakupují půdu významné penzijní a hedgeové fondy. V České republice jsou to fondy, které dávají možnost investovat na zhruba deset let. Příležitost jich využít pro české penzijní fondy teprve přijde. Investice do půdy je dlouhodobou investicí, pokud o něm investor uvažuje, musí počítat s minimální dobou 5 let, ideálně 10 a více let. V době nízkých úrokových sazeb a hospodářské recese je zemědělská půda dobrý investiční nástroj.

4.4.1 Právnícké osoby

Mezi právnícké osoby podnikající v zemědělství patří obchodní společnosti, a to ve všech jejich možných formách a družstva, a to různá výrobní družstva nebo obchodně-výrobní družstva. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů⁶⁸ nerozlišuje obchodní společnosti podle toho, zda je jejich předmětem podnikání činnost v oblasti zemědělství. Proto jakoukoli ze společností, které obchodní zákoník upravuje, je možno použít i pro podnikání v zemědělství.⁶⁹

Nejčastějšími formami obchodních společností podnikajících v zemědělství jsou společnosti s ručením omezeným, akciové společnosti a družstva naopak evropská společnost či evropské hospodářské zájmové sdružení příliš častou formou obchodní společnosti v zemědělství nejsou.⁷⁰

Většina současných zemědělských podniků byla založena v první fázi transformace, tj. v období do konce roku 1994, přičemž nejčastější právní formou těchto podniků bylo družstvo. Akciové společnosti byly zakládány až v druhé části období transformace českého zemědělství, tedy od roku 1994.⁷¹

4.4.2 Fyzické osoby

Fyzické osoby jako zemědělství podnikatelé tvoří nejpestřejší skupinu. Mezi ně totiž patří občané, které je možno podle dřívější terminologie nazvat domkaři, maloročníky, rolníky, sedláky, statkáři a velkostatkáři. Z hlediska vztahů k majetku, s nímž hospodaří, pak jeho vlastníci nebo nájemci.

Jak vyplývá z ustanovení § 2 odst. 2 písm. d) obchodního zákoníku, zemědělským podnikatelem je osoba, která provozuje zemědělskou výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu. Do roku 2009 byl tímto zvláštním právním předpisem zákon

⁶⁸ Dále jen „obchodní zákoník“.

⁶⁹ BÍLÝ, Jirí. *Právní úprava podnikání v zemědělství*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2005. str. 49.

⁷⁰ Právní vztahy těchto subjektů bude od 1. ledna 2014 upravovat zákon č. 90/2012 o obchodních společnostech a družstvech.

⁷¹ Srov. CURTISSOVÁ, Jarmila et al. *Struktura, řízení a sociálně-ekonomické vztahy podniků v českém zemědělství*. První vydání. Halle: Leibniz-Institut für Agrarentwicklung in Mittel-und Osteuropa, 2006. 166 s. Blíže k obecným ustanovením o obchodních společnostech § 56 až 75 obchodního zákoníku.

č. 219/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů, ve znění pozdějších předpisů. Podle čl. II přechodných ustanovení zákona o zemědělství, však platnost osvědčení o zápisu do evidence samostatně hospodařících rolníků, vydaného podle zákona o soukromém podnikání občanů končí dnem 30. 4. 2009. Fyzické osoby, které hodlaly dále pokračovat v zemědělské činnosti po tomto datu, se musely zaevidovat, jako zemědělský podnikatel, podle zákona o zemědělství, na místně příslušném živnostenském úřadě.

4.5 Změny účinné od 1. ledna 2014

4.5.1 Smluvní vztahy

S ohledem na skutečnost, že 1.1.2014 nabudou účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník⁷² a zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech,⁷³ které nahradí dosud platná ustanovení občanského a obchodního zákoníku, je vhodné v této části práce zmínit, že změny spojené s těmito právními předpisy se týkají i zemědělských podnikatelů. Z tohoto důvodu se tato práce bude, alespoň stručně, věnovat popisu těchto očekávaných změn.

Pro zemědělské podnikatele je zřejmě nejdůležitější oblastí, která prodělá změny v návaznosti na nový občanský zákoník, oblast smluvních vztahů. Nový občanský zákoník a další rekodifikační zákony samozřejmě nezruší již uzavřené smlouvy. Bude ale nutné u každé z nich zjistit, zda se bude nadále řídit dosud účinnými právními předpisy, nebo NOZ, jelikož některé rozdíly mezi nimi jsou zásadní. NOZ bude nově umožňovat ukončit smlouvu po deseti letech, byla-li na tak dlouhou dobu uzavřena bez vážného důvodu, toto může pro zemědělské podnikatele představovat riziko, zejména v oblasti nájemních vztahů.

Práva a povinnosti z dosavadních smluv se budou většinou i po roce 2014 řídit dosavadními právními předpisy. Neplatí to ovšem vždy, typickou výjimkou bude nájem, který se až na výjimky bude řídit NOZ, i když k jeho vzniku došlo před rokem 2014.⁷⁴

⁷² Dále jen „nový občanský zákoník“ nebo „NOZ“.

⁷³ Dále jen „zákon o obchodních korporacích“ nebo „ZOK“.

⁷⁴ Smluvní strany navíc mají již dnes možnost sjednat si, že se jejich nyní uzavřená smlouva bude od roku 2014 řídit NOZ.

Zemědělským podnikatelům lze jenom doporučit, aby si zjistili, jakou právní úpravou se budou jejich kontrakty od roku 2014 řídit.

NOZ a další rekodifikační zákony nepřinesou jen nové povinnosti, ale v řadě případů i dosud netušené možnosti upravit si řadu právních vztahů dle vlastních potřeb.

V zásadě platí, že nová právní úprava se použije na práva a povinnosti vzniklé ode dne její účinnosti. Jinými slovy, například založení společnosti s ručením omezeným, koupě nové techniky či vybavení nebo uzavření smlouvy o dílo se od začátku příštího roku bude řídit novými zákony. U právních vztahů, které existují již dnes a přetrvávají minimálně do příštího roku, je situace složitější.

4.5.2 Přejít na nové podmínky

ZOK bude stejně jako nový občanský zákoník účinný od 1. ledna 2014. Bezprostřední dopad na život zemědělských podnikatelů, zejména jejich obchodní společnosti, budou mít po tomto datu především kogentní ustanovení zákona, tedy ta ustanovení, od kterých se nelze smluvně odchýlit.

ZOK se bez dalšího bude vztahovat pouze na společnosti, které vzniknou, tj. budou zapsány do obchodního rejstříku po 1. lednu 2014. U všech ostatních společností bude obecně platit, že od 1. ledna 2014 pozbývají automaticky, ze zákona, platnost všechna ta pravidla uvedená v zakladatelských dokumentech či stanovách, která jsou v rozporu s kogentními ustanoveními ZOK. Společnosti mají potom šest měsíců na to, aby své vnitřní dokumenty přizpůsobily kogentním ustanovením ZOK a aktualizované je doručily do sbírky listin obchodního rejstříku.⁷⁵ Nedodá-li společnost aktualizované dokumenty do sbírky listin, vyzve ji příslušný rejstříkový soud k nápravě a stanoví jí k tomu dodatečnou přiměřenou lhůtu. Nesplní-li společnost tuto povinnost ani v dodatečné lhůtě, může ji soud zrušit a nařídit její likvidaci.

Ta část zakladatelských dokumentů či stanov, která nebude v rozporu s kogentními ustanoveními ZOK, zůstane nadále v platnosti, přičemž za jejich součást

⁷⁵ Ustanovení § 777 zákona o obchodních korporacích.

Obchodní korporace přizpůsobí do 6 měsíců ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona listiny podle odstavce 1 úpravě tohoto zákona a doručí je do sbírky listin. Neučiní-li tak, rejstříkový soud je k tomu vyzve a stanoví ve výzvě dodatečnou přiměřenou lhůtu ke splnění této povinnosti; uplyne-li dodatečná lhůta marně, soud na návrh rejstříkového soudu nebo osoby, která na tom osvědčí právní zájem, zruší obchodní korporaci a nařídí její likvidaci.

budou považována i ta pravidla, která pro korporace dosud vyplývala přímo z obchodního zákoníku.⁷⁶

Zemědělství podnikatelé, kteří podnikají prostřednictvím obchodních společností, se musí do dvou let ode dne nabytí účinnosti ZOK rozhodnout, zda se jím chtějí řídit jako celkem a tuto skutečnost rovněž uvést v obchodním rejstříku. Výhodou takového postupu je právní jistota stran, neboť bude jasné, jaká pravidla se na společnost vztahují. Nevýhodou je skutečnost, že ustanovení ZOK se v některých aspektech velmi liší od stávající úpravy, což může zemědělské podnikatele nemile překvapit.⁷⁷

Obecně lze říct, že pro společnosti zemědělských podnikatelů se jeví vhodnější od začátku příštího roku přijmout naplno novou právní úpravu. Pokud by se totiž rozhodly řídit se částečně ZOK a nadále i částečně dnešním obchodním zákoníkem, právě volba této úpravy by mohla být sporná, neboť v ZOK není uvedeno, která ustanovení jsou kogentní a od kterých se naopak lze odchýlit, což může vést ke značné právní nejistotě.

Zejména akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným, jejichž prostřednictvím zemědělství podnikatelé podnikají, budou muset ve stanovených lhůtách provést alespoň minimální kroky, aby jejich fungování nebylo v rozporu s novou právní úpravou. Společenskou smlouvu společnosti s ručením omezeným tak bude třeba doplnit minimálně o údaj o druzích podílů.

Už 1. ledna 2014 budou muset mít akciové společnosti povinně zřízeny webové stránky, na nichž budou muset uvádět stanovené údaje. Pro společnosti s ručením omezeným tato povinnost platit nebude, když se ale společnost s ručením omezeným dobrovolně rozhodne webové stránky mít, už bude muset stanovené informace povinně uvádět také.

Ať se již zemědělství podnikatelé rozhodnou jakkoliv, je nezbytné, aby přezkoumali zakladatelské dokumenty a stanovy svých obchodních společností. ZOK totiž přináší řadu nových ustanovení, které by měly společnosti zohlednit ve svých dokumentech upravujících vnitřní poměry, nechtějí-li být v budoucnu za svá pochybení či laxní přístup sankcionovány.⁷⁸

⁷⁶ PEŠLOVÁ, Irena. Právní rádce: časopis vydavatelství *Economia*. č. 4/2013. str. 32.

⁷⁷ Příkladem budiž nová úprava příplatkové povinnosti, která, stanoví-li tak zakladatelský dokument, může uložit společníku povinnost poskytnout příplatek mnohonásobně překračující výši jeho vkladu.

⁷⁸ Nový občanský zákoník upravuje i statek obdobný podniku, přičemž došlo k obsahové změně tohoto pojmu a ten se nyní označuje závod.

Shrnutí:

Současné formy podnikatelské aktivity v zemědělství jsou tvořeny čtyřmi kategoriemi subjektů, a to těch vzniklých na základě privatizační legislativy, transformací původních JZD, subjekty vzniklé v důsledku realizace restituční nároků a ty vzniklé tzv. manažerskou privatizací či vstupem silného obchodního partnera. Tyto čtyři základní kategorie pak rozšiřuje kategorie pátá, kterými jsou nově vzniklé obchodní společnosti či fyzické osoby – zemědělství podnikatelé provozující zemědělskou výrobu.

Ani za účinnosti nového občanského zákoníku nedojde ke změně právního postavení zemědělských podnikatelů, neboť ten plynule navazuje na definici uvedenou v ustanovení § 2 obchodního zákoníku, když dle ustanovení § 420 odst. 2 NOZ považuje mimo jiné za podnikatele i osoby, které mají k podnikání živnostenské oprávnění nebo jiné oprávnění podle jiného zákona. Jiným zákonem se pak rozumí i zákon o zemědělství.

Použitím tohoto pojmu dochází k nahrazení dosud platného vymezení podniku upraveného v ustanovení § 5 obchodního zákoníku. Pro oblast zemědělství bude tato změna významná, neboť NOZ, ve svém ustanovení § 1125 odst. 1 obsahuje úpravu zemědělského závodu a v § 3062 navíc současně reguluje závod rodinný. Blíže k pojmu závod HAVEL, Bohumil. Časopis Rekodifikace a praxe. 2012, str. 7-11.

5. Majetkoprávní a užívatelské vztahy k půdě

Jedním z nejdůležitějších prostředků ekonomického zajištění zemědělských podnikatelů je půda. Při řešení nejrůznějších vztahů k půdě je nutné především zjistit, který z právních předpisů se vztahuje na daný případ. Klíč k tomu obsahuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.⁷⁹ Rozsah působnosti zákona o půdě je upraven v jeho ustanovení § 1 odst. 1, které stanoví, že zákon se vztahuje na:

- a) půdu, která tvoří zemědělský půdní fond nebo do něj náleží, a v rozsahu stanoveném tímto zákonem i na půdu, která tvoří lesní půdní fond,
- b) obytné budovy, hospodářské budovy a jiné stavby, patřící k původní zemědělské usedlosti, včetně zastavěných pozemků,
- c) obytné a hospodářské budovy a stavby, sloužící zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství, včetně zastavěných pozemků,
- d) jiný zemědělský majetek uvedený v § 20 zákona, který upravuje náhradu živého a mrtvého inventáře.

Zákon upravuje práva a povinnosti vlastníků, původních vlastníků, uživatelů a nájemců půdy, jakož i působnost státu při úpravě vlastnických a užívacích práv k pozemkům.⁸⁰

Pokud právní vztahy k majetku uvedenému v ustanovení § 1 odst. 1 zákona o půdě upravuje zákon o půdě, je třeba je řešit podle tohoto zákona. Neobsahuje-li o těchto vztazích k uvedenému majetku zákon o půdě ustanovení, řídí se tyto vztahy zvláštními právními předpisy. Zvláštním právním předpisem je např. zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů nebo občanský zákoník, nabytím své účinnosti to pak bude i nový občanský zákoník.

⁷⁹ Dále jen „zákon o půdě“.

⁸⁰ Ustanovení § 1 odst. 2 zákona o půdě.

5.1 *Vlastnictví zemědělské půdy*

Po skončení majetkových restitucí a transformaci zemědělských družstev je určujícím vztahem k půdě a k ostatním nemovitostem vlastnický vztah nebo vztah od něho se souhlasem vlastníka odvozený.

5.1.1 Sociálně-ekonomické skupiny ve vztahu k půdě

Sociální rozměr trhu s půdou je chápán jako důležitý činitel stability sociální funkce zemědělství a venkova v celospolečenských, regionálních, skupinových a individuálních souvislostech. Z tohoto pohledu lze hovořit o pěti základních socioekonomických skupinách:

- vlastníci zemědělské půdy na vlastní půdě podnikající a pracující,
- vlastníci zemědělské půdy na vlastní půdě nepracující a půdu pronajímající,
- nájemci zemědělské půdy - podnikatelské subjekty právnických osob nebo fyzické osoby, hospodařící na půdě pronajaté od oprávněných vlastníků či státu,
- podíloví vlastníci půdy - osoby, které do podnikatelských subjektů právnických osob vložili půdu, event. majetek, kapitál či práci a v podnikatelském subjektu pracují,
- osoby bez vlastnického vztahu k půdě, tj. osoby v pracovně-právním vztahu v podnikatelských subjektech právnických a fyzických osob.⁸¹

Obsahem vlastnického práva je oprávnění vlastníka v mezích zákona předmět vlastnictví držet, užívat, používat jeho plody a užitky a volně s ním disponovat, přirozeně svou mocí, svými rozhodnutími a ve svém zájmu.⁸² Tomuto subjektivnímu

⁸¹ MAJEROVÁ, Věra et al. *Český venkov 2002, Podniky a podnikání*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta ve vydavatelství CREDIT, 2001. str. 86.

⁸² Je nutné zmínit, že vlastnické právo může být ve veřejném zájmu omezeno – vyvlastněno. Základní právní úpravu vyvlastnění obsahuje Listina základních práv a svobod, která stanoví, že „Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné jen ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.“ Občanský zákoník k tomu ještě dodává, že takový násilný zásah do vlastnického práva kohokoliv je možný pouze v případě, že nelze sledovaného účelu dosáhnout jinak. BÍLÝ, Jiří. *Právní úprava podnikání v zemědělství*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2005. str. 106.

práva vlastníka odpovídá povinnost všech ostatních nezasahovat do jeho vlastnických práv a neomezovat ho.⁸³

Obnovení soukromého hospodaření zemědělců a snaha mnoha dalších občanů se alespoň zčásti samo-zásobit, zejména ovocem a zeleninou, přineslo zvýšenou aktuálnost sousedského práva.⁸⁴ Vlastníci sousedních pozemků jsou povinni umožnit, na nezbytnou dobu a v nezbytné míře, vstup na své pozemky, popřípadě na stavby na nich stojící, pokud to nezbytně vyžaduje údržba a obhospodařování sousedících pozemků a staveb.

5.1.2 Koupě a prodej zemědělské půdy

Právní úprava koupě a prodeje zemědělské půdy se řídí jednak ustanoveními občanského zákoníku o kupní smlouvě, která se vztahují na smluvní převod vlastnictví k jakémukoliv majetku, jednak zvláštními ustanoveními o převodu vlastnictví k nemovitostem.

Kupní smlouva je právním nástrojem, jehož prostřednictvím se převádí vlastnictví za úplatu. Z kupní smlouvy vznikne prodávajícímu povinnost odevzdat předmět koupě kupujícímu a kupujícímu předmět koupě převzít a zaplatit za něj prodávajícímu dohodnutou kupní cenu.

Podstatnými náležitostmi kupní smlouvy je ujednání o předmětu koupě a jeho ceně. Sem přirozeně patří i přesné a jednoznačné určení kupujícího a prodávajícího a jejich podpisy. Kupující by se měl přesvědčit, zda prodávající je skutečně vlastníkem předmětného pozemku, učinit tak může např. nahlédnutím do katastru nemovitostí,

⁸³ Což mimochodem vyplývá i z Listiny základních práv a svobod, která stanoví, že „vlastnictví zavazuje, nesmí být zneužito na újmu práv druhých či v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy apod. Na toto ustanovení Listiny navazuje občanský zákoník, který stanoví, že „vlastník věci je povinen se zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv. Proto zejména nesmí ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami svého pozemku nebo stavby na něm zřízené. Občanský zákoník dále přikazuje vlastníkov, že nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy hlukem, prachem, popílkem, kouřem plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi. Nesmí též nechat vnikat chovaná zvířata na sousedící pozemky ani nešetně, popř. v nevhodné roční době odstraňovat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu, které přesahují na jeho pozemek.

⁸⁴ Sousedem se pak rozumí nejen vlastník majetku, který je bezprostředně vedle poškozovaného, tj. nikoli jen bezprostřední soused. Může jít též o souseda vzdálenějšího, který např. hlukem, poletavými semeny plevelů, zápachem, odpady apod. obtěžuje své okolí, srov. např. rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 10. 2007, čj. 2 Ao 2/2007-73 či Nález Ústavního soudu ze dne 22.3.2000 ve věci návrhu na zrušení § 139 písm. c) zákona č. 50/1976 Sb. (stavební zákon) ve znění pozdějších předpisů, publikovaný dne 21. 4. 2000, Částka 31 - 96/2000 Sb.

který je již veden i v elektronické podobě, a to prostřednictvím webového portálu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.⁸⁵

Předmět koupě je nutno v kupní smlouvě u pozemků určit zejména jejich výměrou, druhem pozemku, parcelním číslem, včetně údajů, na kterých listech vlastnictví a v kterém katastrálním území se pozemek nachází a kterým katastrálním úřadem a pracovištěm je evidován.⁸⁶

Základní cena 1 m² pozemku zapsaného v katastru nemovitostí jako orná půda, ovocný sad, zahrada, vinice, chmelnice, louka či pastvina se zjistí podle bonitovaných půdně ekologických jednotek, tzv. BPEJ. Takto zjištěná cena se upravuje o další vlivy, jimiž jsou např. vzdálenost pozemku od místa či obce určité velikosti.

Jestliže pozemky, o něž při uzavírání kupní smlouvy jde, nebyly bonitovány, pak se pro jejich ocenění může použít průměrná cena pozemků pro jednotlivá katastrální území, uvedená ve vyhlášce č. 412/2008 Sb., kterou se stanoví seznam katastrálních území s přiřazenými průměrnými cenami zemědělských pozemků.

Pokud jsou na pozemcích trvalé porosty, pak se k jejich cenám připočítává cena těchto porostů.

Kupní smlouva, jejímž předmětem je převod nemovité věci, tedy i půdy, musí být sjednána písemně. Jiná než písemná forma, např. ústní má v tomto případě za následek absolutní neplatnost kupní smlouvy, tj. celý právní úkon je od počátku neplatný.

Vzhledem k tomu, že převod vlastnictví k nemovitosti, tj. i k půdě, podléhá vkladu do katastru nemovitostí, je vhodné pravost podpisů úředně ověřit.

Podpisem oběma stranami se kupní smlouva stává pro její účastníky závazná, účinností však ještě nenabývá. Vklad do katastru nemovitostí je podmínkou nabytí účinnosti kupní smlouvy o nemovitostech. Vklad má konstitutivní význam, což znamená, že jím se teprve nabývá vlastnictví ke koupené půdě. Návrh na vklad do katastru nemovitostí se pak podává u katastrálního úřadu, v jehož obvodu působnosti se půda nachází.

⁸⁵ <http://www.cuzk.cz/>.

⁸⁶ Ustanovení § 3 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

5.1.3 Bonitace zemědělského půdního fondu

Zemědělský půdní fond se v České republice hodnotí prostřednictvím bonitace. V letech 1961 - 1970 proběhl na území celé tehdejší Československé republiky světově ojedinělý projekt, a to Komplexní průzkum půd ČSSR,⁸⁷ který byl zpracován na základě usnesení vlády ČSSR č. 11, ze dne 4. ledna 1961. Na KPP navázala Bonitace zemědělského půdního fondu ČSR ve všech katastrálních územích ČSR prováděná na základě usnesení vlády ČSR č. 101, ze dne 12. května 1971 s cílem ocenění a vyhodnocení absolutní i relativní produkční schopnosti zemědělských půd a podmínek jejich nejúčelnějšího využití.

Za základní mapovací a oceňovací jednotku bonitační soustavy je považována bonitovaná půdně ekologická jednotka.⁸⁸ Soustava BPEJ představuje hlavní kvalitativní základnu pro diferenciaci půdně klimatických podmínek zemědělsky využívané půdy v České republice. Soustava BPEJ byla produkčně oceněna podle parametrizovaných naturálních výnosů devíti hlavních polních plodin, řazených do oceňovacích typových struktur na orné půdě. Bonitovaná půdně ekologická jednotka je především agronomizovaný ukazatel. To znamená, že je definována na základě agronomicky zvláště významných charakteristik podnebí, půdy, konfigurace terénu tak, aby k ní bylo možno přiřadit parametrizované údaje o produkčním potenciálu hlavních pěstovaných plodin i rostlinné výroby jako celku. Soustava BPEJ tak zachycuje podstatné charakteristické kombinace základních a v krátkodobém až střednědobém časovém horizontu málo proměnlivých vlastností zemědělsky využívaných ekotypů, které jsou vzájemně značně odlišné a poskytují i rozdílné produkční a ekonomické efekty.

Každá konkrétní bonitovaná půdně ekologická jednotka je označována pětimístným kódem s následujícím významem:

1. číslice značí příslušnost ke klimatickému regionu České republiky,
- 2.a 3. číslice určuje příslušnost k tzv. hlavní půdní jednotce,⁸⁹
4. číslice vyjadřuje kombinaci údajů svažitosti a expozice ke světovým stranám,
5. číslice je kombinací údajů o skeletovitosti a hloubce půdního profilu.

⁸⁷ Dále jen „KPP“.

⁸⁸ Dále jen „BPEJ“.

⁸⁹ Hlavní půdní jednotka – HPJ je účelové seskupení půdních taxonů, které jsou příbuzné agroekologickými vlastnostmi.

Bonitační soustava zahrnuje celkem 2199 bonitovaných půdně ekologických jednotek.

Vymezení BPEJ na základě jednotného klasifikačního systému bonitace má celostátní charakter, BPEJ s jejich agroekologickou i ekonomickou charakteristikou tvoří podklad pro zákonná opatření, vyhlášky a opatření resortních i mimoresortních orgánů. Díky těmto datům, patří Česká republika k zemím s nejpodrobnějšími a nejpřesnějšími informacemi o půdách na celém světě.⁹⁰

5.1.4 Využití bonitovaných půdně ekologických jednotek

Bonitované půdně ekologické jednotky se staly základem zejména pro následující legislativně podložené činnosti:

- Pro určení základní ceny zemědělských pozemků,
- Pro určení průměrných základních cen zemědělských pozemků přiřazených ke katastrálnímu území,
- K oceňování zemědělských pozemků pro stanovení nároků v řízení o pozemkových úpravách při použití základní ceny zemědělských pozemků podle BPEJ evidovaných v celostátní databázi a vztažených k zaměření skutečného stavu v terénu,
- Pro stanovení tříd ochrany zemědělské půdy, podle BPEJ se stanovuje 5 stupňů tříd ochrany zemědělské půdy,
- Pro doplňování odborného obsahu bonitovaných půdně ekologických jednotek v rámci obnovy katastrálního operátu,
- Bonitované půdně ekologické jednotky jsou součástí souboru popisných informací k parcelám zemědělských pozemků,

⁹⁰ Bonitované půdně ekologické jednotky jsou průběžně aktualizovány. Aktualizace BPEJ se řeší na základě požadavků vlastníků i uživatelů půd schválených Mze ČR od roku 1985 a od roku 1998 je aktualizace vymezení a mapování BPEJ pojata jako trvalá činnost řízená Ústředním pozemkovým úřadem Mze. Aktualizace BPEJ se uskutečňuje ve smyslu vyhlášky Ministerstva zemědělství ČR č. 327/1990 Sb., ze dne 15. 12. 1998 ve znění vyhlášky č. 546/2002 Sb., ze dne 12. 12. 2012, kterou se stanoví charakteristika BPEJ a postup pro jejich vedení a aktualizaci a prováděcích pokynů Mze ČR - ÚPÚ a ČÚZK č. 22/1999 pro zavedení údajů o vztahu BPEJ k parcelám do katastru nemovitostí České republiky, pro jejich vedení a pro aktualizaci BPEJ. Provádění aktualizace je nezbytné pro zachování vysoké kvality a využitelnosti těchto dat.

- Pro stanovení prodejní ceny zemědělských pozemků ve vlastnictví státu,
- Soustava BPEJ je dále využívána v rámci realizace dotační politiky v zemědělství.

5.1.5 Trh zemědělské půdy

Každoroční objem zobchodované půdy představuje v posledních 10 letech více než 100 tis. ha zemědělské půdy ročně. V letech 2009-2011 činil podíl úplatných převodů v průměru 2,7%, což činí celkem za toto období více než 340 tis. ha zemědělské půdy.⁹¹ V roce 2011 skončilo moratorium na zákaz prodeje zemědělské a lesní půdy občanům EU. Ačkoli se očekával v souvislosti s liberalizací trhu nárůst zájmu investorů, z dosavadního trendu vyplývá, že výraznější investice cizinců do české půdy nenastaly. Vedle ekonomických, zejména cenových relací existují závažné bariéry, které ovlivňují investory v jejich rozhodování na trhu práce a které svým charakterem snižují efekty vyplývající z nižších cen půdy. Jde zejména o zvýšené transakční náklady na směnu vyplývající z atomizovaného vlastnictví půdy do malých celků, o rozpory mezi reálnou a evidenční výměrou kultur, o obtížnou lokalizaci pozemků v terénu a fyzickou přístupnost k nim, pomalu postupující digitalizaci katastru nemovitostí. Kvalita katastrální evidence se však postupně zlepšuje a do roku 2015 by měla být digitalizace katastru nemovitostí dokončena. Zajištění a vymahatelnost vlastnického práva k půdě nejsou sice podmíněny charakterem vlastnictví, jsou však významně ovlivněny výše uvedenými bariérami. Samotné zajištění informací o trhu je spojené s vyššími náklady a staví ve svém důsledku domácí poptávající do výhody. Zahraniční investoři se tak častěji orientují formou investic nebo pronájmu přímo celých zemědělských podniků.

5.1.6 Tržní ceny zemědělské půdy

Tržní ceny zemědělských pozemků jsou ceny skutečně dosahované při konkrétních převodech jejich vlastnictví, tj. při koupi a prodeji jako rozvázné ceny

⁹¹ Ministerstvo zemědělství. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 49.

vyrovnávající nabídku a poptávku, za předpokladu dobře fungujícího trhu. Jejich znalost je důležitá pro účely ocenění zemědělských pozemků, jakož i pro stanovení daně z příjmu z prodeje pozemků a daně z převodu nemovitostí.⁹²

V současné době provádí monitoring tržních cen Ústav zemědělské ekonomiky a informací na základě zjišťování tržních cen z vybraných kupních smluv evidovaných ČÚZK, a dále Český statistický úřad, a pro účely podpory nákupu zemědělské půdy zemědělci - Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond.⁹³ Na základě analýzy o tržních cenách je možné konstatovat, že na výši tržní ceny má především vliv kvalita půdy a s tím související výnosová renta, velikost a lokalizace pozemku, charakter transakce - kupujícího a možnosti budoucího využití. Vedle těchto faktorů také působí budoucí očekávání investorů, které se v posledních letech vyvíjí ve prospěch investic do zemědělské půdy.

Průměrná tržní cena zemědělské půdy bez ohledu na polohu, velikost pozemků a účel využití v jednotlivých letech od roku 2004 postupně roste. Nejvýznamnější nárůst zaznamenaly soukromé pozemky, pro jejichž nákup využili zemědělci program pro dotaci úroků. Naopak nejnižší nárůst eviduje zemědělská půda v registru ČSÚ. Zatímco v roce 2004 se cena pohybovala na úrovni okolo 40 tis/ha, v roce 2012 přesahovala průměrná cena 100 tis. Kč/ha.⁹⁴

Tržní ceny jsou dále diferencovány podle typu převodu, umístění pozemku a druhu zemědělské kultury.

Více než 92% z celkového počtu převodů spadá na prodeje občanů (fyzických osob), z toho v téměř 62% případů šlo o prodej jinému občanovi (fyzické osobě). Pokud jde o výměru převedené půdy v souboru hodnocených kupních smluv, připadalo na prodeje občanů (fyzických osob) téměř 66% převáděné půdy.⁹⁵

Nejvyšší ceny zemědělské půdy bylo v roce 2012 dosaženo v okrese Praha-východ a teprve s velkým odstupem následovaly okresy Olomouc, Znojmo, Havlíčkův Brod a Klatovy. Nicméně pořadí okresů podle dosažených kupních cen zemědělské půdy s výjimkou okresu Praha-východ plně odpovídá pořadí okresů podle jejich

⁹² Daň z převodu nemovitostí by měla být s účinností od 1. ledna 2014 nahrazena daní z nabytí nemovité věci.

⁹³ Blíže kapitola 8.3.1 Podpora nákupu soukromé půdy prostřednictvím PGRLF.

⁹⁴ Ministerstvo zemědělství. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 49.

⁹⁵ *Ibidem*.

produkčního potenciálu od nejnižšího Klatovy, Havlíčkův Brod, Znojmo, Olomouc a Praha-východ.⁹⁶

Velikost obchodovaného pozemku hraje důležitou roli ve výsledné kupní ceně. Tento faktor ovšem v reálných podmínkách působí na cenu oběma směry. Větší pozemky jsou cennější v případech větších investic nebo pro zemědělské hospodaření. Naopak pozemky s menší výměrou jsou cenné v případě, kdy pro investora je žádoucí specifický pozemek s preferovanými jinými než velikostními charakteristikami.

5.1.7 Průměrné tržní ceny zemědělské půdy v EU

Ceny zemědělské půdy se v jednotlivých státech EU významně odlišují, a to i v rámci sousedících regionů. Důvodem jsou jak velmi různorodé půdně-klimatické podmínky, tak velmi nerovnoměrná výměra zemědělské půdy vzhledem k počtu obyvatel, odlišná podnikatelská struktura zemědělství i odlišná ekonomická úroveň jednotlivých států a často i nižších územních jednotek.

Nejvyšší průměrné tržní ceny jednoho hektaru zemědělské půdy vykazuje Malta, která dle Eurostatu udává v posledních letech cenu 1 ha zemědělské půdy ve výši 130 000 EUR. Situace zřejmě reflektuje především velmi omezený rozsah výměry zemědělské půdy tohoto ostrovního státu.⁹⁷

Na evropském kontinentě vykazuje nejvyšší ceny půdy Nizozemsko, kde se pohybují ve sledovaném období v intervalu od 30 do více než 47 tis. EUR v roce 2009. Takto vysoké ceny jsou dány velmi intenzivní zemědělskou výrobou, značným rozsahem skleníkového hospodářství a zejména nedostatkem půdy určené k prodeji. Vysoké prodejní ceny z obdobných důvodů vykazuje Belgie, kde průměrná cena hektaru zemědělské půdy v roce 2006 přesáhla 27 tis. EUR. Dále v pořadí následuje Dánsko s průměrnou cenou za hektar zemědělské půdy v roce 2009 necelých 26 tis. EUR, avšak po poklesu z více než 31 tis. EUR v roce 2008. Nizozemsko, Belgie a Dánsko jsou tak jedinými třemi státy EU-15, kde cena hektaru zemědělské půdy převyšuje 20 tis. EUR.

Nejnižší ceny zemědělské půdy ze států EU-15 vykázalo Švédsko s průměrnou cenou za hektar zemědělské půdy v roce 2009 ve výši 3 748 EUR. V podprůměrném

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Výměra zemědělské půdy činí pouze 10 tis. ha, což je zdaleka nejméně v rámci EU 28.

pásmu je dále Francie, kde existuje vzhledem k rozdílným přírodním podmínkám od nížinných až po horské oblasti značná cenová diference v závislosti na regionu a převody půdy podléhají poměrně složitému systému schvalování v rámci Společnosti pro pozemkovou úpravu a venkov,⁹⁸ která plní na trhu s půdou funkci regulátora koupě a prodeje. Ceny zemědělské půdy ve Finsku dosáhly v roce 2008 úrovně 7 000 EUR/ha. V ostatních státech EU-15 se ceny půdy pohybují mezi 10 až 20 tis. EUR/ha.

V rámci nových členských států⁹⁹ existuje rovněž značná diference průměrné úrovně prodejních cen zemědělské půdy. Eurostat uvádí relativně vysoké prodejní ceny zemědělských pozemků v případě Lotyšska, a to 5 055 EUR/ha v roce 2007, avšak pouze 1 400 EUR/ha v roce 2009. Za rok 2009 uvádí Eurostat za nové členské země EU nejvyšší průměrnou tržní cenu za hektar zemědělské půdy v případě České republiky, a to 2 250 EUR/ha. Naproti tomu nejnižší ceny zemědělské půdy jsou uváděny v případě Litvy - v roce 2009 pouze 281 EUR/ha. V roce 2009 došlo ve všech nových členských státech EU, s výjimkou Malty, které poskytly Eurostatu údaje o cenách zemědělské půdy, k poklesu ve srovnání s rokem 2008, což lze přičíst ekonomické krizi.¹⁰⁰

5.2 Nájem zemědělské půdy

Návrat významu vlastnictví půdy mimo jiné znamená, že užívat půdu může její vlastník, nebo z rozhodnutí vlastníka ten, komu ji svěří, zpravidla nájemce.

Nájemní vztah je upraven v ustanovení § 663-684 občanského zákoníku. Zákonem o půdě je v plném rozsahu upraven nájemní vztah k zemědělské půdě.

Nájemní smlouvu pronajímatel přenechává za úplaty nájemci nemovitost, aby ji dočasně užíval a bral z ní užítky. Podstatnými náležitostmi nájemní smlouvy jsou přenechání nemovitosti k užívání, braní užítků, dočasnost a úplatnost. Stranami nájemní smlouvy jsou pronajímatel a nájemce. Účastníky nájemního vztahu mohou být jak osoby fyzické, tak i právnické. Nájem zemědělského pozemku tzv. pacht není v našem státě dosud zvláště upraven již od roku 1950, nicméně nová právní úprava občanského zákoníku tento pojem znovu zavádí a tato práce se mu bude dále blíže věnovat

⁹⁸ Societé d'Aménagement Foncière et d'Établissement Rural.

⁹⁹ EU 10 a Bulharsko a Rumunsko.

¹⁰⁰ Ministerstvo zemědělství. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 48-54.

v kapitole 5.4 Pacht. Z tohoto důvodu se tato kapitola bude věnovat nájmu zemědělských pozemků pouze obecně, za to zejména výši nájemného.

Předmět nájmu musí být schopen samostatného užívání, lze proto pronajmout i část pozemku schopnou samostatného užívání. Pro vznik nájemní smlouvy a nájmu nemovitosti nevyžaduje občanský zákoník písemnou formu, lze ji však doporučit. Nájemní smlouva patří mezi tzv. reálné kontrakty, u nichž je ke vzniku právního vztahu třeba, aby jejich předmět byl fakticky předán a převzat. Toto se v praxi realizuje písemným zápisem o odevzdání a převzetí.

5.2.1 Nájemné

Nájemce je povinen platit nájemné podle smlouvy, jinak nájemné obvyklé v době uzavření smlouvy s přihlédnutím k hodnotě pronajaté věci a způsobu jejího užívání. Není-li dohodnuto nebo zvláštními předpisy stanoveno jinak, platí se nájemné ze zemědělských nebo lesních pozemků půlročně pozadu k 1.4. a 1.10. příslušného kalendářního roku, při ostatních nájmech měsíčně pozadu.

Dohoda o výši nájemného a jeho splatnosti proto bývá pravidelnou součástí nájemních smluv. Pokud chybí, není smlouva neplatná, protože nájemce je podle zákona povinen platit nájemné obvyklé v době uzavření smlouvy, čímž se zpravidla rozumí, v místě a u srovnatelného předmětu nájmu. Dohoda o nájemném nemůže být jednostranně měněna, pokud to nedovoluje zvláštní právní předpis. Nájemné je považováno za cenu z hlediska zákona č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů. Splatnost nájemného je určována v termínech stanovených dohodou nebo v některých případech právním předpisem.

Na zajištění nájemného má pronajímatel nemovitosti zástavní právo k movitým věcem, které jsou na pronajaté věci a patří nájemci. Vedle zástavního práva se umožňuje použít i práva zadržovacího. Zadržení věci na vlastní nebezpečí znamená zejména riziko ručení za náhodnou zkázu či znehodnocení věci.

Nájemce není povinen platit nájemné, pokud pro vady věci, které nezpůsobil, nemohl pronajatou věc užívat způsobem dohodnutým, nebo nebyl-li způsob užívání dohodnut přiměřeně povaze a určení věci, anebo nemohl-li z uvedených příčin při nájmu zemědělských nebo lesních pozemků docílit zvýšený výnos.

U zemědělských pozemků je zvláštní úprava, spočívající v nemožnosti docílení jakéhokoliv výnosu. Jde o objektivní hledisko, neboť nájemce musí učinit vše, co lze po něm objektivně požadovat, aby byl i menší výnos dosažen. Pokud může nájemce z uvedených důvodů nemovitosti užívat pouze omezeně, nebo jestliže při nájmu zemědělských nebo lesních pozemků užitky klesly z těchto důvodů pod polovinu běžného výnosu, má nájemce nárok na přiměřenou slevu z nájemného. Pronajímatel si však musí započítat náklad, který ušetřil, a cenu výhod, které měl z toho, že nájemce věc užíval jen omezeně. Posouzení kategorie běžného výnosu bude v případě sporu především věcí znaleckého posudku vypracovaného se zřetelem na místní podmínky, bonitu půdy apod. Není přitom založen nárok na slevu poměrnou, ale přiměřenou, což dovoluje lépe se přizpůsobit konkrétní situaci. Právo na prominutí nebo poskytnutí slevy z nájemného musí být uplatněno u pronajímatele bez zbytečného odkladu. Právo zanikne, nebude-li uplatněno do šesti měsíců od dne, kdy došlo ke skutečným toto právo zakládajícím. Lhůta šest měsíců je lhůtou prekluzivní.

Výše nájemného u pozemků v soukromém vlastnictví není nikterak omezena. Bude se řídit především místními podmínkami vyplývajícími z celkové nabídky a poptávky po pozemcích určených k tomuto účelu, kvalitou pronajímaných pozemků, klimatickými podmínkami apod. Výjimku tvoří pouze pozemky ve vlastnictví státu náležející do zemědělského půdního fondu, kde minimální výše ročního nájemného je stanovena ustanovením § 22 odst. 9 zákona o půdě. Roční nájemné u pozemků ve vlastnictví státu náležejících do zemědělského půdního fondu činí minimálně 1% ceny pozemku, pokud se vlastník pozemku s nájemcem nedohodne jinak.

Charakteristickým rysem vlastnictví a užití půdy v ČR je v evropském měřítku vysoký podíl pronajaté půdy, který se ovšem stabilně snižuje. V současné době je téměř ¼ pozemků ve vlastnictví zemědělců, kteří na této půdě hospodaří. V průměru se tak každý rok sníží podíl cizí půdy o více než 1 p. b.

Podle údajů LPIS bylo v roce 2011 evidováno celkem 29 502 uživatelů zemědělské půdy. Celková obhospodařovaná plocha činila 3 529 500 ha, což odpovídá v průměru 125 ha zemědělské půdy na 1 subjekt.

Největším vlastníkem zemědělských pozemků je stále stát,¹⁰¹ který pronajímá státní půdu a ostatní majetek do doby jejich privatizace. Z celkové výměry 212 558 tis.

¹⁰¹ Půdu ve vlastnictví státu spravuje Pozemkový fond, resp. od r. 2013 Státní pozemkový úřad.

ha státní zemědělské půdy ke konci roku 2011 bylo pronajato 193,6 tis. ha. Největší podíl ve výši 61,9% připadl na právnické osoby, zbytek na fyzické osoby - restituenty a soukromé zemědělce. V současné době zbývá privatizovat přibližně 8% z celkové nabídky státní půdy v rozsahu 600 tis. ha.¹⁰²

Nejvýznamnější část nájemního trhu zemědělské půdy tvoří soukromé subjekty, a to fyzické osoby jako pronajímatelé a zemědělské podniky na straně druhé. Rozsah těchto vztahů zaujímá 70,9% obhospodařované půdy.

5.2.2 Cena nájemného z půdy

V České republice byla výše nájemného upravena v zákoně o půdě, který stanovil, že minimální nájemné je ve výši 1% z úřední ceny zemědělské půdy, pokud se vlastník a nájemce nedohodnou jinak.¹⁰³ V současné době není výše nájemného v soukromém vlastnictví nijak omezena a ve většině případů jsou nájemní vztahy a z toho vyplývající nájemné oboustranně akceptované. V posledních letech se vyskytují případy, odhadem v počtu desítek, kde požadavek na zvýšení nájemného není akceptován, a některé spory jsou řešeny prostřednictvím soudních řízení.

Výše nájemného je primárně ovlivňována vhodností přírodních podmínek pro zemědělskou výrobu. V místech, kde v daném území obce nebo v katastrálním území hospodaří více než dva zemědělské podnikatelské subjekty, je výše nájemného také výrazně ovlivněna nabídkou a poptávkou. Naproti tomu stále existují oblasti, kde je výše nájemného výrazně nižší, i méně než dříve zákonem stanovené jedno procento z úřední ceny zemědělské půdy, a výše nájemného pouze mírně převyšuje hodnotu odpovídající dani z nemovitosti. Nicméně rozsah takovýchto oblastí se postupně snižuje mimo jiné s ohledem na skutečnost, že na trh se zemědělskou půdou vstupují investoři se zájmem o odkup zemědělské půdy. Výsledkem je situace, kdy při vyjádření výše nájmu v relaci k úřední ceně zemědělské půdy se tento podíl pohybuje od 0,51% až do 5,65%. Významné rozdíly ve výši nájmu mezi ornou půdou a travními porosty fakticky

¹⁰² Ministerstvo zemědělství ČR. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Stav zemědělského půdního fondu ČR. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 56-57.

¹⁰³ § 22 odst. 9 zákona o půdě – Roční nájemné za pozemky, náležející do zemědělského půdního fondu s výjimkou pozemků lesního půdního fondu, činí 1% z ceny pozemku, pokud se vlastník s nájemcem nedohodnou jinak. Zákonem č. 254/2011 Sb., se s účinností od 1.7.2012 změnil tento odstavec tak, že za slovo „pozemky“ bylo vloženo „ve vlastnictví státu“. Výše nájemného v soukromém vlastnictví tedy není nijak omezena.

neexistují. V důsledku zvyšujících se plateb vázaných k zemědělské půdě, ale i rizika vypovězení smlouvy ze strany vlastníků, tak dochází k tlaku na růst nájemného. Stále přetrvává regionální rozdílnost v míře konkurence mezi nájemci zemědělské půdy.

Průměrný nájem ze zemědělské půdy u právnických osob byl až do roku 2008 nižší než u fyzických osob, postupně ale rozdíly vymizely a subjekty právnických osob platí v průměru vyšší nájemné. To poukazuje na skutečnost, že podmínky v přístupu k půdě se v zásadě srovnávají a nelze předpokládat, že by se některá forma dlouhodobě odchylovala od celkového průměru. U fyzických osob kromě toho přetrvávají rozdíly v nájmech podle velikosti obhospodařované půdy. Větší zemědělské farmy, obvykle nad 300 ha, platí v průměru nájemné vyšší než farmy s výměrou do 50 ha, rozdíl je okolo 20%. Rozdíl je dán částečně vyšším podílem placeného nájemného v naturální podobě u velikostně menších podniků a účetní hodnota nájemného nemusí plně odpovídat skutečné ceně nájemného vyplaceného v naturální podobě. U právnických osob jsou tyto rozdíly nepodstatné.¹⁰⁴

Mezi lety 2005 a 2011 rostlo nájemné u podniků fyzických osob meziročně v průměru o 5%, u podniků právnických osob o 10%. Rozdíly v placeném nájemném mezi lokalitami-regiony dosahují až několik tisíc korun českých. V horských a bramborářsko-ovesných výrobních oblastech, s určitým podílem LFA půdy,¹⁰⁵ rostlo přitom v daném období nájemné 2-3x rychleji než v kukuřičné nebo řepařské oblasti. Nájemné ve znevýhodněných podmínkách tvoří v současnosti přibližně 58% ceny nájmu v produkčních oblastech. Podíl nájemného činí více než 2% z průměrné úřední ceny zemědělské půdy.

¹⁰⁴ Ministerstvo zemědělství ČR. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Stav zemědělského půdního fondu ČR. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 58.

¹⁰⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že v rámci EU 27 je kolem 56% zemědělské půdy označeno jako znevýhodněné oblasti, ale jen na polovinu z této výměry jsou poskytovány platby ve formě dotací, byla provedena revize dotační politiky a po řadě konzultací s experty členských zemí i experty Společného výzkumného centra EU (Joint Research Centre) navrhla Komise pro programové období 2014-2020 tato společná evropská kritéria pro vymezení LFA oblastí: nízká teplota, sucho, nadbytek půdní vláhly, zamokřené půdy, nepříznivá textura a skeletovitost, malá hloubka půdy, nevhodné chemické vlastnosti, svažitost.

Základem pro vymezení znevýhodněných oblastí České republiky v letech 2007-2013 zůstává nařízení Rady (ES) č. 1257/1999 o podporování rozvoje venkova prostřednictvím Evropského orientačního a záručního fondu pro zemědělství. Od roku 2011 jsou znevýhodněné oblasti stanovené podle Nařízení vlády č. 75/2007 Sb., o podmínkách poskytování plateb za přírodní znevýhodnění v horských oblastech, oblastech s jinými znevýhodněními a v oblastech NATURA 2000 na zemědělské půdě, ve znění NV č. 372/2010 Sb.

ŠTOLBOVÁ, Marie. *Méně příznivé oblasti pro zemědělství v ČR a EU*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské politiky Praha, 2006. str. 28-29.

Nájemné ze zemědělské půdy v produkčních a znevýhodněných oblastech ČR (Kč/ha)

Subjekt	Znevýhodněné oblasti (LFA)	Produkční oblasti
Fyzické osoby	961	1747
Právnícké osoby	1234	2159

5.3 Změny v právu nemovitostí

Vzhledem ke skutečnosti, že se změnou předpisů soukromého práva souvisí i změna práva nemovitostí, měli by se zemědělství podnikatelé seznámit i s těmito změnami, z tohoto důvodu uvádí tato práce přehled budoucích - očekávaných změn v právu nemovitostí.

Prvotně se mění již samotná definice nemovitosti, a to uplatněním zásady *superficies solo cedit*,¹⁰⁶ podle které stavby budou součástí pozemku. Za součást pozemku označuje NOZ:

- prostor nad povrchem i pod povrchem,
- stavby zřízené na daném pozemku a jiná zařízení (pro tyto dva pojmy používá NOZ legislativní zkratku „stavba“) a dále,
- vše, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech.¹⁰⁷

NOZ tak mimo jiné reaguje na problematiku situace, které vznikají v případech, kdy je vlastník pozemku odlišný od vlastníka stavby a které mohou být předmětem dlouhodobých sporů. Výjimkou z tohoto pravidla budou dočasné stavby a dále inženýrské sítě, tj. vodovody, kanalizace či energetická vedení, i když jsou s pozemkem pevně spojeny.

¹⁰⁶ V českých pramenech překládána ve znění: „povrch ustupuje půdě“ srov. PETR, Pavel. *Nad novým občanským zákoníkem*. Právní rozhledy. 2012. 20. ročník. č. 10/2012. str. 370-374, který rovněž uvádí, že superficiální zásada platná již v římském právu se následně rozšířila do parémie, že vlastník pozemku je vlastníkem nebe i půdy pod povrchem, přičemž je zjevné, že uvedené pravidlo neplatí absolutně, výjimku tvoří např. vlastnictví ložiska vyhrazených nerostů, jeskyně apod. Kromě České republiky, Slovenska a Litvy je v současné době superficiální zásada uplatňována ve většině zemí Evropy např. Německu, Rakousku, Itálii, Maďarsku, Polsku, Švédsku, Nizozemí, Švýcarsku.

¹⁰⁷ Ustanovení § 506 NOZ stanoví, že „Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení s výjimkou staveb dočasných, včetně těchto, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech.“

Mírně odlišně nahlíží nová právní úprava také na situace, kdy jsou s pozemkem pevně spojeny stroje a další upevněná zařízení, která však náleží vlastníkovi odlišnému od vlastníka pozemku. Tato situace lze řešit výhradou, že stroj je ve vlastnictví jiné osoby. Výhrada však musí být zapsána do veřejného seznamu. Odlišná úprava v dílčích oblastech může být obsažena také ve zvláštních zákonech, např. vodním či horním zákoně.

Kdy se stavba nestane součástí pozemku:

- Vlastník pozemku a vlastník stavby, která je na tomto pozemku zřízena, nejsou totožné osoby,
- Všichni spoluvlastníci stavby nejsou zároveň vlastníky pozemku, na kterém je stavba zřízena,
- Stavba nebo pozemek jsou zatíženy věcným právem, toto věcné právo trvá a povaha věcného práva to vylučuje, např. v případě, že by stavba byla zatížena zástavním právem a pozemek nikoliv,
- Samostatnou nemovitou věcí zůstanou i stavby, které ke dni účinnosti nového občanského zákoníku teprve mají být na pozemku jiného vlastníka postaveny, pokud do konce roku 2013 stavebníkovi za tímto účelem vznikne věcné právo nebo do konce roku 2013 uzavře smlouvu umožňující mu stavbu na cizím pozemku provést.¹⁰⁸

Dále se rozšiřuje okruh věcných práv zapisovaných do katastru nemovitostí z dosavadních 5 na 20, např. pacht.

V rámci změn a tzv. změnového zákona bude rovněž přijat nový katastrální zákon, který se novému občanskému zákoníku přizpůsobí a přitom nahradí zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů.

S ohledem na novu definici nemovitosti bude odpovídajícím způsobem vymezen samotný předmět evidence v katastru nemovitostí.

¹⁰⁸ Přejícná ustanovení NOZ se tedy budou vztahovat i na stavby, které nemusí být ke dni účinnosti nové úpravy nutně dokončeny. PETRŽELA, Karel. Právní rádce: časopis vydavatelství *Economia*. č. 3/2013. str. 8-9.

Zápisy právních vztahů do katastru se budou provádět třemi způsoby, a to vkladem, záznamem a poznámkou. U vkladu a záznamu se tak děje prostřednictvím práv, která se daným způsobem zapisují do katastru nemovitostí, a u poznámky je to pomocí vztahu zapisované významné informace k evidované nemovitosti nebo v katastru zapsanému vlastníkovi nebo jinému oprávněnému.

Právní účinky zápisu právních vztahů do veřejného seznamu jsou obecně stanoveny v občanském zákoníku. Právní účinek zápisu představuje především vznik určitého práva, avšak právní účinky zápisu vyvolávají taktéž zápisy, které mají pouze deklaratorní charakter. Další formou právních účinků je i v NOZ zavedena zásada materiální publicity zápisů do katastru, a to jak pozitivní, tak negativní. Aby mohla být zásada materiální publicity, která zajišťuje, že je možné se na zápisy v katastru spolehnout a považovat je až do prokázání opaku za přesné a pravdivé a že jsou přístupné pro každého - formální publicita, uplatněna bez nebezpečí pro dosavadní vlastníky a oprávněné z jiných věcných práv k nemovitostem, budou se všechna věcná práva do katastru zapisovat výhradně vkladem.

Informovanost účastníků vkladového řízení bude zvýšena nad rámec požadavků stanovených zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Vyrozumění o provedeném vkladu bude totiž doručováno přímo těm osobám, které vkladem právo pozbývají nebo jejichž právo se vkladem omezuje i v případech, kde jsou tyto osoby ve vkladovém řízení zastoupeny zmocněncem na základě plné moci. Toto opatření by mělo docílit toho, že budou včas odhaleny a eliminovány případné podvržené listiny s nepravdivými údaji, které by byly předloženy katastrálnímu úřadu.

Část zákona upravující technickou stránku vedení katastru je naproti tomu přejímána ve své podstatě z dosavadní právní úpravy beze změny s tím, že se při vedení katastru počítá s jeho elektronizací. Při zapisování do katastru budou zrovnoprávněny písemnosti v listinné i elektronické podobě. Nově bude možné vyhotovovat a předkládat v elektronické podobě i geometrické plány. Ve sbírce listin bude každá písemnost vedena v té formě, v jaké byla katastrálnímu úřadu předložena. Vzhledem k očekávanému nárůstu návrhů na zápis doručovaných elektronicky se zavádí elektronická verze formuláře návrhu na vklad práva do katastru. Samozřejmě se také počítá s dokončením obnovy katastrálního operátu a tím i s plnou digitalizací souboru geodetických informací. Návrh katastrálního zákona je doprovázen návrhem

změnového zákona, který promítá navržené změny do zákona o správních poplatcích, horního zákona, zákona o obcích a do zeměměřického zákona.¹⁰⁹

Nový občanský zákoník bude obsahovat zvláštní úpravu podzemních staveb, z důvodové zprávy k NOZ: „Pokud se jedná o podzemní stavby, rozlišují se jednak samostatné stavby se zvláštním - autonomním hospodářským určením, např. metro, vinný sklep pod cizím pozemkem atp., které se zamýšlí prohlásit za samostatné nemovité věci, jednak podzemní stavby zřízené jako součást určitého pozemku, které jsou jeho součástí celé, byť zasahují pod cizí pozemek.“¹¹⁰

Nový občanský zákoník zavádí i novou definici nemovitých věcí, za nemovité věci budou od 1. ledna 2014 považovány pozemky a věcná práva k nim, podzemní stavby se samostatným účelovým určením, např. samostatný sklep, důl a věcná práva k nim, práva, která za nemovité věci prohlásí zákon, např. právo stavby, věci, o kterých zvláštní právní předpis stanoví, že nejsou součástí pozemku a takové věci nelze přenést z místa na jiné místo, aniž by došlo k porušení jejich podstaty, např. pozemní komunikace či letiště. Vše ostatní, co nespadá pod výše uvedenou definici nemovité věci, bude věcí movitou, a to bez ohledu na to, zda podstata dané věci bude hmotná či nehmotná.¹¹¹

5.4 Pacht

Nejvýznamnější změnu v oblasti vztahů k půdě pro zemědělské podnikatele po nabytí účinnosti NOZ představuje pacht, neboť na dosavadní nájemní vztahy, na jejichž základě zemědělci obhospodařují pronajatou zemědělskou půdu, budou nově chápány jako vztahy pachtovní.

¹⁰⁹ Pomocí výše uvedených změn by se měl nově pojatý katastr nemovitostí stát bezpečným, účinným a moderním nástrojem nejen pro konkrétní vlastníky a složky veřejné moci, ale i pro realitní, hypoteční a dražební trh, tak jak je dlouhodobě požadováno. *Nad návrhem nového katastrálního zákona*. Právní rozhledy. 2013. 21. ročník. č. 2/2013. 25. ledna. aktualita II.

¹¹⁰ SPÁČIL, Jiří. *Poznámky k vlastnictví prostoru nad pozemkem*. Právní rozhledy. 2012. 20. ročník. č. 7/2012. str. 246-249.

¹¹¹ NĚMCOVÁ, Magda; LÖRINCOVÁ, Radka. Právní rádce: Časopis vydavatelství *Economia*. č. 3/2013. str. 10-13.

5.4.1 Rozdíl mez nájmem a pachtem dle nové právní úpravy

Odlišnosti nájmu a pachtu podmiňují rozdílné hospodářské funkce obou institutů.¹¹²

Předmětem nájmu může být v podstatě jakákoliv věc, předmětem pachtu může být jen věc přinášející při řádném hospodaření výnos, ať již v podobě plodů, jak tomu je při pachtu zemědělského nebo lesního pozemku, anebo v podobě užitků, jak tomu je např. při propachtování podniku-závodu.¹¹³

Jak vyplývá z nové právní úpravy pacht je vůči nájmu species, proto jsou i v NOZ ustanovení o pachtu pojata jako speciální vůči nájmu, s tím, že kde pro pacht chybí zvláštní pravidla, použijí se subsidiárně obecná ustanovení o nájmu.¹¹⁴

V rámci členění NOZ se právní úprava pachtu dělí na tři segmenty: první pododdíl zahrnuje obecná ustanovení o pachtu, další dva postupně obsahují zvláštní ustanovení o zemědělském pachtu¹¹⁵ a o pachtu obchodního závodu.

5.4.2 Vznik pachtu

Pacht vzniká uzavřením pachtovní smlouvy mezi propachtovatelem a pachtýřem. Nutným obsahem pachtovní smlouvy je ujednání, že propachtovatel přenechává pachtýři věc k dočasnému užívání a požívání a pachtýř uhradí propachtovateli pachtovné.¹¹⁶ Jen smlouva, která zahrne toto ujednání, se vzhledem k ustanovení § 1746 odst. 1 NOZ posoudí jako pachtovní, přičemž rozhoduje věcná stránka, vlastní účel a obsah smluvních klauzulí, nikoli volba zákonných termínů (propachtovatel, pachtýř, pacht, pachtovné atp.), toto právní pravidlo má význam i pro posouzení, zda byl ujednan pacht zemědělský, nebo pacht obchodního závodu.

¹¹² Obecný zákoník občanský to vyjadřoval lapidárně v § 1091, lze-li užívati pronajaté věci bez dalšího vzdělávání, nazývá se takový vztah smlouvou nájemní, lze-li ji však užívati jen píli a přičiněním, nazývá se to smlouvou pachtovní. Za píli a přičinění pak lze bezpochyby označit činnosti spočívající v možnosti pozemek obdělávat, zasít a sklídit.

¹¹³ Pachtěm tedy je např. dočasné a úplatné přenechání zemědělské usedlosti sloužící vzhledem k jejímu vybavení inventářem (stroji, přístroji a dalšími zařízeními) k provozování zemědělské činnosti. ČECH, Petr. Právní rádce: časopis vydavatelství Economica. č. 9/2012. str. 16-17.

¹¹⁴ Ustanovení § 2341 NOZ.

¹¹⁵ Ustanovení § 2345 - § 2348 NOZ.

¹¹⁶ Ustanovení § 2332 NOZ.

Objektem propachtování může být jen individuálně určená věc způsobilá přinášet výnos, ať již nemovitá, movitá, hmotná nebo nehmotná či soubor věcí. Propachtováno tak může být pole, dobytek, úročená pohledávka či pozemek s domem a zahradou.¹¹⁷

Zvláštními případy pachtu jsou zemědělský pacht a pacht obchodního závodu.

O zemědělský pacht půjde, bude-li propachtován zemědělský nebo lesní pozemek,¹¹⁸ přičemž rozhodujícím je účelové určení pozemku, tj. zda fakticky slouží nebo je při propachtování způsobilý sloužit jako pole, zahrada, sad, pastvina nebo les k využívání při podnikání v zemědělství nebo lesnictví. Bude-li propachtován zemědělský obchodní závod,¹¹⁹ použijí se v takovém případě ustanovení o pachtu obchodního závodu společně s ustanoveními o zemědělském pachtu.

Z hlediska pachtýře je hospodářským účelem pachtu dosáhnout při řádném hospodaření výnosu z propachtované věci. Výnosem nejsou jen plody a užitky, ale i přírůstky, pachtýři náležejí nejen řádné výnosy, ale i výnosy mimořádné.¹²⁰

Úplatou za propachtování je pachtovné, přičemž povahu pachtovného má i přenechání poměrné části výnosu propachtovateli. Určení výše pachtovného je záležitostí smlouvy. Pokud by snad ze smlouvy byl zřejmý úmysl stran ujednat si pachtovné, aniž byla určena jeho výše, použije se ustanovení § 1792 odst. 1 NOZ a výše pachtovného se určí jako výše obvyklá. Nebude-li ani to možné, určí ji soud s přihlédnutím k obsahu smlouvy, povaze plnění a zvyklostem. Neujednávají-li strany jeho splatnost, platí se pachtovné měsíčně pozadu, v případě zemědělského pachtu ročně pozadu.¹²¹

Smlouva přirozeně může obsahovat i větší počet dalších ujednání, např. ujednání o době, na niž je pacht zřizován, o určení, jaké náklady na propachtovanou věc ponese jedna či druhá smluvní strana, o povolení nebo zakázání podpachtu, jakož i další vzájemná práva a povinnosti propachtovatele a pachtýře sjednaných v rámci obecných

¹¹⁷ Je-li předmětem pachtu soubor věcí, mohou nastat případy, že jedna strana přenechá druhé straně jako celek několik věcí, z nichž jsou některé určeny k užívání, jiné k požívání. Aby se předešlo pochybnostem, o který smluvní typ se jedná, anebo zda snad nebyl ve vztahu k některým objektům ujednan pacht a k dalším nájem, stanoví § 2332 odst. 2 NOZ, že smlouva se posoudí podle povahy hlavní věci v rámci daného souboru.

¹¹⁸ Rozdílně od stávající úpravy nacházející se v ustanovení § 677 odst. 2 občanského zákoníku se již neodkazuje na zařazení pozemku do zemědělského nebo lesního půdního fondu.

¹¹⁹ Farma, lesní závod, zahradnictví.

¹²⁰ Získané uplatněním práva na náhradu škody, prodejem nepotřebných částí inventáře, apod.

¹²¹ Ustanovení § 2346 NOZ.

kautel dobrých mravů a veřejného pořádku,¹²² ledaže tomu brání zvláštní zákonný zákaz.¹²³ Kde se smlouva odmlčí, nastupuje zákonná dispozice. Náležitostí pachtovní smlouvy bude i ujednání o inventáři.¹²⁴

Formu pachtovní smlouvy zákoník nepředepisuje. Bude-li písemnou formu smlouvy vyžadovat třeba i jen jedna ze smluvních stran, bude namíste smlouvu v písemné formě vyhotovit.¹²⁵ V úpravě zemědělského pachtu k volbě písemné formy strany nepřímo motivuje ustanovení § 2345 odst. 2 NOZ pro případ, že strany chtějí ujednat pacht na dobu určitou, avšak delší než dva roky.

Podstatou pachtu je umožnit pachtýři využití propachtovaného objektu podnikatelským způsobem. Protože pachtýř takto využívá cizí věc, vyžaduje § 2336 NOZ, aby o ni pečoval jako řádný hospodář.¹²⁶ Pachtýř je odpovědný za zachování podstaty propachtovaného objektu.¹²⁷ V určitých případech však samo požívání nutně vede ke zmenšení nebo vyčerpání podstaty, aniž je obnova původního stavu hospodářsky možná. Pachtýř musí také respektovat účel pachtu, buď stranami ujednaný, anebo obvykle s daným objektem spojený. Byl-li např. pozemek propachtován k zemědělským účelům, např. jako pastvina, nelze z něho těžit písek.

Co je propachtováno, musí být pachtýři odevzdáno ve stavu způsobilém k řádnému užívání a požívání včas, buď v ujednané době, anebo následující den po

¹²² Ustanovení § 1 odst. 2 NOZ.

¹²³ Ten je v právní úpravě pachtu jen jediný v ustanovení § 2351 NOZ.

¹²⁴ Je-li spolu s věcí propachtován inventář (soubor věcí zejména movitých, ale také nemovitých, náležejících podle své povahy k věci (hlavní), propachtované, a s (touto) věcí užívaných s cílem jejího řádného obhospodařování), má se za příslušenství věci a vztahují se na něj pravidla o pachtu věci, není-li stanoveno jinak nebo nedohodnou-li se strany jinak.

V případě pachtů zemědělských (např. pacht zemědělské farmy) má být inventář sepsán a oceněn. Zemědělské pachtování se v lecčems od jiných pachtů odlišují, mj. např. právě v tom, že je zapotřebí statek, usedlost, atd. užívat s odpovídajícím neživým, a zpravidla také živým inventářem: povahu části inventáře má i stádo, popř. vůbec zvířata, která se na (v) propachtované věci nacházejí, nebo k ní jinak náležejí (mají povahu příslušenství).

Věc, k níž náleží inventář, nemusí být vždy propachtována i s inventářem. Strany se mohou dohodnout například tak, že pachtýř inventář koupí (třeba za odhadní cenu) a po skončení pachtu jej propachtovatel koupí (také za odhadní cenu) zase nazpět. Propachtovatel nahrazuje inventář, ledaže škodu na něm způsobí pachtýř. Důvodová zpráva k NOZ, ustanovení § 2342 - § 2344 NOZ.

¹²⁵ Ustanovení § 1758 NOZ.

¹²⁶ Řádným hospodařením se rozumí vykonávání prací v souladu s běžnými pravidly obhospodařování dotyčné věci, např. vykonávání prací v obvyklém termínu (ročním období), krmení zvířat, obměna zvířat. Řádné hospodaření by mělo zahrnovat i povinnost přiměřeného modernizování ve smyslu přibližování se k aktuálnímu standardu a technickému pokroku. Důvodová zpráva k NOZ.

¹²⁷ Byla-li mu např. propachtována skladovací hala, nemůže svévolně změnit skladovací prostory na stáje, byť by byl výnos z jejich pronajímání vyšší.

pachýřově žádosti. Propachtovaný objekt musí být předán bez vad, ve stavu vyhovujícím ujednanému či obvyklému účelu.

Pokud jde o péči o propachtovanou věc, náleží její běžná údržba pachtýři. Běžná údržba sleduje zachování řádného a funkčního stavu věci, zahrnuje tudíž i běžné opravy. Ostatní údržba a nezbytné opravy postihují propachtovatele jako vlastníka věci.

Pacht předpokládá, že pachtýř nebude ve svých právech k propachtované věci rušen. To platí jak vůči propachtovateli, tak třetím osobám. Propachtovatel má právo přístupu k pronajatému objektu nebo ke vstupu do něho, jak za účelem jeho prohlídky, tak samozřejmě i k provedení oprav nebo úprav, k nimž je povinen nebo oprávněn. V případě, že pacht končí, je propachtovatel v době tří měsíců před ukončením pachtu oprávněn zajistit prohlídku propachtovaného majetku zájemci o další pacht a pachtýř je povinen to strpět.

Ruší-li pachtýře třetí osoby, je především na propachtovateli, aby pachtýři zajistil nerušené užívání a požívání věci. Je-li pachtýř rušen třetí osobou, např. tak, že ta tvrdí, že má k věci právo, může se pachtýř obrátit na propachtovatele se žádostí, aby mu poskytl dostatečnou ochranu. Oznámením mu vzniknou práva předjímaná v ustanovení § 2212 odst. 2, 3 NOZ, tj. právo na přiměřenou slevu z pachtovného, právo na náhradu škody v rozsahu poskytnuté slevy, popřípadě právo pacht vypovědět bez výpovědní doby. Pachtýř se proti rušení třetí osobou může ovšem bránit i sám.¹²⁸

5.4.3 Zánik pachtu

Je-li pacht smluven na určitou dobu, skončí uplynutím sjednané doby. Při ujednání pachtu alespoň na tři roky se každé ze stran zakládá právo vyzvat druhou stranu ke sdělení, zda hodlá v pachtu pokračovat. Vyjádří-li oslovená strana souhlas s pokračováním, prodlouží se pacht o dobu, na niž byl původně ujednan. Výzva má být učiněna alespoň šest měsíců před uplynutím sjednané doby trvání pachtu a sdělení má následovat do tří měsíců od doručení výzvy.¹²⁹

¹²⁸ Ustanovení § 1044 NOZ.

¹²⁹ Logika podoby ustanovení § 2338 NOZ je zřejmá, vychází se z toho, že po relativně dlouhém trvání pachtovního poměru mohou strany vyhodnotit, nakolik jim současný stav vyhovuje a zda mají zájem v něm pokračovat. Zároveň se jeví jako žádoucí, aby zájem na takovém pokračování daly strany najevo včas a zajistily si v dostatečném předstihu před proponovaným ukončením pachtu jistotu do budoucnosti.

Před uplynutím sjednané doby může být pacht ukončen výpovědí, pokud to bude mezi stranami sjednáno. Ujednají-li si strany právo výpovědi, musí být zároveň ujednány i výpovědní důvody a výpovědní doba.¹³⁰ Pacht může být před uplynutím ujednané doby ukončen i výpovědí sankční povahy.

Pacht ujednaný na dobu neurčitou lze ukončit výpovědí. Zákonná dispozice předpokládá v takovém případě ukončení pachtu zároveň s koncem pachtovního roku. Ten končí u zemědělského pachtu 30. zářím, v ostatních případech 31. prosincem. Vyvratitelná právní domněnka, kterou se konec pachtovního roku stanoví, nevylučuje ani odchýlné smluvní ujednání, ani důkaz opaku. Výpovědní doba je šestiměsíční, ale u zemědělského pachtu roční.¹³¹

Zvláštní ustanovení sleduje v úpravě zemědělského pachtu ochranu člověka, který si propachtoval pozemek a následně se stal ze zdravotních důvodů nezpůsobilým na pozemku hospodařit. V takovém případě může vypovědět pacht v tříměsíční výpovědní době, a to i když byl pacht zřízen na určitou dobu. Stejně právo na vypovězení pachtu má v případě pachtýřovy smrti i jeho dědic.¹³²

Nezanikne-li pacht zkázou propachtované věci, musí jí pachtýř při zániku pachtu vydat propachtovateli. Věc musí odevzdat ve stavu, v jakém ji převzal, přitom se bere v úvahu stupeň opotřebení plynoucí z řádného hospodaření s věcí. Protože je pachtýř vázán kritériem řádného hospodáře, musí být vydávaná věc hospodářsky opatřena tak, jak to odpovídá hledisku obvyklosti, např. pozemek musí být odevzdán ve stavu, jaký odpovídá stavu řádného hospodaření v dané roční době.

V případě, že pachtýř i po skončení pachtu věc dále užívá, je povinen platit pachtovné i nadále, dokud věc propachtovateli nevydá, a propachtovatel se může domáhat vydání věci, popř. i náhrady škody. Fakticitou dalšího užívání se však pacht může i obnovit, a to v případě, že pachtýř i po uplynutí pachtovní doby věc užívá a požívá dále a propachtovatel ho do jednoho měsíce nevyzve, aby mu věc vydal. V takovém případě nastoupí nevyvratitelná právní domněnka¹³³ obnovy pachtu za týchž podmínek, nanejvýš však na dobu jednoho roku.¹³⁴

¹³⁰ Ustanovení § 2341 ve spojení s § 2229 NOZ.

¹³¹ Ustanovení § 2339 odst. 1, ustanovení § 2346 NOZ.

¹³² Ustanovení § 2348 NOZ.

¹³³ Ustanovení § 2341 ve spojení s § 2230 odst. 1 NOZ.

¹³⁴ Blíže ELIÁŠ, Karel. *K problematice pachtu*. Obchodněprávní revue. 2013. 5. ročník. č. 2/2013. 11. února 2013. str. 33-40.

Shrnutí:

Česká republika patří k zemím s nejpodrobnějšími a nejpřesnějšími informacemi o půdách na celém světě, a to díky vymezení BPEJ a jejich agroekologické i ekonomické charakteristice, která tvoří podklad pro zákonná opatření, vyhlášky a opatření resortních i mimoresortních orgánů.

Při porovnávání průměrných tržních cen zemědělské půdy v EU jsem zjistil, že cena zemědělské půdy v České republice je s ohledem na své produkční vlastnosti v porovnání s členskými zeměmi EU podprůměrná a lze očekávat, že se v průběhu následujících let bude pomalu zvyšovat. Zvyšování cen půdy lze však očekávat pouze v oblastech vyššího produkčního potenciálu, neboť zemědělství podnikatelé v současné době disponují dostatkem kvalitní obhospodařované zemědělské půdy. Při každé další koupi již velice pečlivě zvažují, zda nákup skuteční či nikoliv, výjimkou i v těchto oblastech jsou pozemky, které by zajišťovali lepší či účelnější obhospodařování pozemků, které již zemědělství podnikatelé mají ve svém vlastnictví. Obecně lze však uzavřít, že zemědělství podnikatelé se při nákupu zemědělské půdy budou v následujících letech řídit známým příslovím: „pro otce černozem, pro syna hnědozem.“

Jak vyplývá z podkapitoly změny v právu nemovitostí, společně s novým občanským zákoníkem čeká v oblasti nájemních vztahů k půdě na zemědělské podnikatele řada změn. Většina smluvních vztahů, na jejichž základě obhospodařují zemědělci pronajatou půdu, bude muset být podrobena revizi a uvedení do souladu s novou legislativou.

6. Státní podpory

Dotace jsou dalším ze zdrojů ekonomického zajištění zemědělství v České republice. Dotace jsou v širším slova smyslu chápány jako státní podpora,¹³⁵ která je obecně zakázána,¹³⁶ protože jako taková může narušit soutěžní prostředí. Zákaz však není bezvýhradný, existují určité výjimky, které svým charakterem přispívají k rozvoji zaostávajících geografických oblastí či hospodářských odvětví, zlepšení ekonomické situace anebo jsou ve společném zájmu všech členských států Evropské unie.

Státní podpora je podpora poskytovaná zejména státem či územními samosprávnými celky za účelem regionálního rozvoje, prosazování politik veřejného zájmu ochrany životního prostředí, výzkumu a vývoje, podpory rozvoje určitých aktivit nebo ochrany kulturního dědictví. Poskytování státní podpory podléhá v členských státech EU poměrně přísným pravidlům.

6.1 Evropská legislativa vztahující se ke státní podpoře

Základní normou, která v legislativě EU vymezuje pojem státní podpory je Smlouva o fungování Evropské unie, zejména pak její články 107, 108, 109, přičemž její článek 107 odst. 1 uvádí: „Podpory poskytované v jakékoli formě státem¹³⁷ nebo ze státních prostředků,¹³⁸ které narušují nebo mohou narušit hospodářskou soutěž tím, že

¹³⁵ TICHÝ, Luboš et al. *Evropské právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. str. 580-587, (marg. č. 966-982).

¹³⁶ Článek 107 n. Smlouvy o fungování Evropské unie, dále jen „SFEU“ nebo „Smlouva“.

¹³⁷ Z judikatury ESD vyplývá, že pod pojmem stát je možné chápat nejen členské státy a jejich orgány, ale i subjekty regionální, místní a územní samosprávy jak vyplývá např. z případu C-323/82 Intermills, vedený mezi společností SA Intermills a Evropskou komisí o podporu konverze v papírenském průmyslu. Konkrétně se jednalo, o restrukturalizační plán belgického státu financovaný pomocí státní podpory poskytované belgickým státem prostřednictvím regionální samosprávy Valonského regionu. Za stát, jsou považovány i regiony, francouzské departmenty, provincie, jiné územní celky, obce, města a svazy těchto organizací. (rozs. ESD C-190/87 Borken). CRAIG, Paul, de BÚRCA, Gráinne. *EU law: text, cases, and materials*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. str. 1097.

¹³⁸ Pod pojmem státní prostředky lze rozumět prostředky ze státních fondů, prostředky právnických osob pod přímou i nepřímou kontrolou státu nebo samosprávných celků, ale i prostředky soukromých právnických osob, kterým bylo uděleno pověření přerozdělit veřejné prostředky. Z judikatury ESD např. C-301/1987 Boussac, Evropská komise vs. Francie, při zkoumání, zda popisované opatření je státní podporou, je vhodné vycházet z kritéria, které slouží ke zjištění toho, zda podnik byl schopen získat potřebné prostředky na normálním kapitálovém trhu. TICHÝ, Luboš et al. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, a.s., 2006. str. 787-798.

zvýhodňují určité podniky, nebo určitá odvětví výroby, jsou neslučitelné s vnitřním trhem, pokud ovlivňují obchod mezi členskými státy, nestanoví-li Smlouva jinak.“

Za přípustné a tedy slučitelné s vnitřním trhem SFEU v článku 107 odst. 2 a 3, označuje podpory sociální povahy poskytované individuálním spotřebitelům za podmínky, že se poskytují bez diskriminace na základě původu výrobku, podpory určené k náhradě škod způsobených přírodními pohromami nebo jinými mimořádnými událostmi, podpory napomáhající hospodářskému rozvoji oblastí s mimořádně nízkou životní úrovní nebo s vysokou nezaměstnaností, podpory, které mají usnadnit rozvoj určitých hospodářských činností nebo hospodářských oblastí, podpory, které mají napomoci uskutečnění některého významného projektu společného evropského zájmu anebo napravit vážnou poruchu v hospodářství některého členského státu, podpory určené na pomoc kultuře a zachování kulturního dědictví, případně jiné kategorie podpor, které určí Rada¹³⁹ na návrh Komise rozhodnutím.

6.2 Formy státní podpory

Forem státní podpory je nepřeborné množství.¹⁴⁰ Jako příklady jednotlivých druhů podpor lze uvést následující:

1. podpory podnikům (na investice, na výzkum a vývoj, na vzdělání, na restrukturalizaci),
2. kapitálové podpory veřejným podnikům,
3. půjčky, záruky, granty a dotace,
4. pomoc podnikům investovat, náhrada provozních ztrát,
5. daňová zvýhodnění a úlevy na platbách na sociálním zabezpečení (daňová úleva, daňový bonus, snížení základu daně, snížení daňové sazby, odklad daně či její zrušení, slevy na daních),
6. odpisy provozních ztrát státem vlastněných podniků,

¹³⁹ Blíže např. ŠIŠKOVÁ, Naděžda, STEHLÍK, Václav. *Evropské právo I - ústavní základy Evropské unie*. Praha: Linde, a.s., 2007. str. 44-47.

¹⁴⁰ V právu Evropské unie neexistuje např. demonstrativní výčet možné státní podpory, hovoří se pouze o „podporách poskytovaných v jakékoli formě“. Jedná se o velmi praktický přístup, který umožňuje Evropské komisi rychle reagovat na vývoj v dané oblasti a zároveň znemožňuje členským státům jakýmkoliv způsobem obejít článek 107 odst. 1 SFEU.

7. prodej půdy/majetku se slevou nebo za zvýhodněné ceny, snížení nájemného či dlouhodobé pronájmy za netržní ceny,
8. legislativa, jejímž cílem je chránit či zaručit tržní podíl,
9. bezplatná reklama ve veřejnoprávní televizi,
10. infrastrukturní projekty ve prospěch identifikovaných koncových uživatelů (např. výstavba průmyslových zón),
11. systémy investičních pobídek.¹⁴¹

Na předestřených případech lze vidět, že státní podporu lze chápat velmi široce, tj. jako hospodářskou výhodu poskytnutou jednomu nebo více podnikům, kterou by jinak běžně nezískaly. Při poskytnutí podpory je důležitý její účinek nikoliv forma nebo cíl. V případě, že určité opatření bude mít za následek poskytnutí výhody určitému subjektu, bude považováno za státní podporu i tehdy, kdy prvotním cílem nebylo takovou výhodu poskytnout.

Státní podpora narušuje hospodářskou soutěž zvýhodňováním určitých subjektů trhu nebo zvýhodňováním produkce určitého zboží. Zvýhodnění spočívá v tom, že s beneficienty státní podpory, kterým je podpora poskytnuta, je ze strany poskytovatelů podpory zacházeno způsobem, který není poskytován ostatním.¹⁴² Zvýhodnění lze také definovat jako výběrovost, ta může být uplatněna vůči jednomu subjektu, stejně jako vůči celému hospodářskému odvětví.¹⁴³

Poskytování státní podpory v rámci evropské legislativy je obecně zakázáno, tento zákaz však není bezvýhradný. Podpory slučitelné s vnitřním trhem jsou upraveny v článku 107 SFEU.

¹⁴¹ D'SA, Rose, M. *European Community Law on State Aid*. First Edition, Published in 1998 by Sweet & Maxwell Limited, London. str. 56-57.

¹⁴² Rozsudek ESD Philip Morris v. Komise C-730/79. Pro posouzení, jedná-li se o zvýhodnění pro určitý subjekt trhu, stačí, když finanční pomoc zlepšuje postavení podniku vůči jiným konkurentům na trhu uvnitř Společenství.

¹⁴³ V souvislosti s udělováním státní podpory ze strany státu je pak dobré mít na paměti výchozí pravidlo k aplikaci článku 107 SFEU, a to, že opatření učiněné státem či pod kontrolou státu, které je financováno ze státního rozpočtu, ať už přímo nebo nepřímo, musí být považováno za nedovolenou státní podporu v případě, že podporuje tržní postavení určitého podniku či sektoru hospodářství tím, že narušuje nebo může narušit hospodářskou soutěž na daném trhu. Přičemž tato definice je postavena na teorii účinku, což znamená, že opatření, nejčastěji fiskální, je třeba považovat za státní podporu ve smyslu článku 107 SFEU, bez ohledu na jeho motivaci či výchozí bod. LYČKA, Martin. Časopis JURISPRUDENCE: specialista na komentování judikatury. 2013. č. 3/2013. str. 25-30.

Článek 108 v návaznosti na článek 107 SFEU vymezuje roli Evropské komise v celém procesu udělování státní podpory. Stát i jeho organizační složky mohou poskytovat podporu pouze v případech, že se jedná o některou z výjimek. Udělování výjimek má na starost Evropská komise, která ji může udělit členskému státu na základě svého rozhodnutí. V této souvislosti je třeba zmínit článek 108 odst. 3 SFEU, který pojednává o povinnosti členského státu informovat Evropskou komisi o záměru státní podporu udělit, bez ohledu na to, jedná-li se o udělení podpory nové nebo o pozměnění podpory existující.

Požádá-li členský stát Evropskou komisi o udělení výjimky při poskytování státní podpory, může Komise na základě znění článků 107 a 108 SFEU a poté, co žádost prozkoumá, rozhodnout o udělení podpory. O rozhodnutí o udělení podpory informuje Komise v úředním věstníku EU.¹⁴⁴

Při rozhodování Komise o udělení podpory může nastat situace, že Komise shledá udělení státní podpory v rozporu se zněním článků 107 a 108 SFEU a rozhodne, že se jedná o podporu nepřípustnou. V tomto případě se mohou zúčastněné strany dle článku 108 odst. 2 SFEU obrátit přímo k Soudnímu dvoru EU.

Posledním článkem, který upravuje podmínky udělování státní podpory v právu EU je článek 109 SFEU, podle kterého může Rada na návrh Komise a po konzultaci s Evropským parlamentem přijmout veškerá potřebná prováděcí nařízení k článkům 107 a 108 SFEU a může zejména stanovit podmínky provádění článku 108 odst. 3, jakož i druhy podpory vyňaté z tohoto řízení.

6.3 Státní podpora po vstupu ČR do EU

Na začátku kapitoly je nutné předeslat, že pojem státní podpora není termínem, který je upraven v české legislativě jako takový. V české legislativě byl zákonem č. 59/2000 Sb., o veřejné podpoře upraven pouze termín veřejná podpora, jejíž poskytování bylo kontrolováno Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže.¹⁴⁵ Vstupem České republiky do Evropské unie však zákon o veřejné podpoře ztrácí svůj účel, pravomoc posuzovat slučitelnost veřejné podpory poskytované na území ČR přešla

¹⁴⁴ Official Journal of the European Union, autorizace státní podpory na základě článků 107 a 108 SFEU. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/official_journal/oj.html

¹⁴⁵ <http://www.compet.cz>

z ÚOHS na Evropskou komisi, a to ke dni vstupu České republiky do EU, tj. k 1. 5. 2004.¹⁴⁶

Centralizované posuzování státní podpory Evropskou komisí má za úkol zajistit, aby udělování finanční pomoci bylo posuzováno přísně. Evropská komise je na rozdíl od národních orgánů, schopna udržet si při zkoumání podpory odstup. U národních orgánů hrozí, že by mohly v určitých případech více zohledňovat národní nebo místní specifika.¹⁴⁷

V důsledku této změny došlo k prodloužení délky rozhodovacího procesu. Z důvodu zrychlení rozhodovacího procesu a co nejefektivnějšího využití podpory došlo ke schválení státních podpor na základě programů podpory.¹⁴⁸ Schválením jednotlivých operačních programů došlo k tomu, že Česká republika nemusí již žádat o povolení každé jednotlivé podpory, neboť k jejich poskytování dochází na základě schválených operačních programů.¹⁴⁹

Pro oblast zemědělství jsou programy podpory realizovány prostřednictvím operačního Programu rozvoje venkova.¹⁵⁰

V rámci poskytování podpory jednotlivými členskými státy ukládá EU povinnost stanovit přípustnou míru udělované podpory v jednotlivých regionech soudržnosti,¹⁵¹ v České republice jsou vymezeny zákonem č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, ve znění pozdějších předpisů, na který navazuje nařízení vlády č. 310/2004 Sb.

Regionální politika EU je zaměřena především na ekonomickou a sociální soudržnost, jejímž hlavním cílem je zmenšení socioekonomických rozdílů, které stále

¹⁴⁶ K přechodu této pravomoci došlo na základě článku 88 SES, který je obsažen v současném článku 108 SFEU.

¹⁴⁷ Dříve v rozhodovacím procesu o udělení podpory platily lhůty dle správního řádu. V současné době délka rozhodování o slučitelnosti státní podpory s právem Evropské unie, může přesáhnout i dobu jednoho roku, neboť proti rozhodnutí Komise o udělení podpory mohou postižení podat žalobu k Evropskému soudnímu dvoru, který poté prověří, zda Komise věc řádně přezkoumala a posoudila. V případě, že podpora byla prohlášena za nepřipustnou, žaloba může být podána příslušným členským státem nebo jednotlivým postiženým podnikem. Byla-li prohlášena za přípustnou, mohou na domněle nespravedlivé rozhodnutí podat žalobu postižení konkurenti. HAKENBERGOVÁ, Waltraud, VĚRNÝ, Arsène. *Základy evropského hospodářského práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck. 2000. str. 162.

¹⁴⁸ Programy podpory schválené Komisí a pro účely čerpání prostředků z EU se nazývají operační programy.

¹⁴⁹ Přehled jednotlivých operačních programů obsahuje příloha č. 1 a také např. <http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013>

¹⁵⁰ Programu rozvoje venkova se bude věnovat kapitola 6.8.8 Program rozvoje venkova.

¹⁵¹ Regiony soudržnosti jsou v oblasti regionální politiky základními statistickými jednotkami pro výpočet ukazatele HDP/obyvatele, na základě kterého je přidělena podpora ze strukturálních fondů. <http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/R/Region-soudrznosti>

existují mezi jednotlivými regiony EU. Evropská komise pro vyrovnání těchto problémů zřídila několik finančních nástrojů, kterými jsou strukturální fondy¹⁵² a Fond soudržnosti.¹⁵³

6.4 Dotace v českém zemědělství

Původním smyslem a cílem státních podpor v zemědělství bylo zlepšit důchodovou situaci zemědělských producentů s ohledem na celospolečenské zájmy, např. aby zemědělci mohli déle provozovat svoji zemědělskou činnost, zůstali v krajině a neopouštěli půdu. Stát, jako poskytovatel podpor, rozhoduje o výběru komodit a výši podpor vybraných komodit v rámci své agrární politiky, ať už národní nebo nadnárodní.

Cílem agrární politiky je zajistit zemědělským producentům možnost dosáhnout v průměrných, regionálních nebo specifických podmínkách daného státu s pomocí cílených podpor, ať už přímých nebo nepřímých, přiměřené míry zisku.¹⁵⁴

¹⁵² Strukturální fondy (SF) jsou nástroje regionální politiky EU. Pro naplnění cílů politiky hospodářské a sociální soudržnosti slouží zejména čtyři strukturální fondy:

Evropský fond regionálního rozvoje (European Regional Development Fund-ERDF),

Evropský sociální fond (European Social Fund-ESF),

Evropský zemědělský a podpůrný a záruční fond (European Agriculture Guidance Fund-EAGGF),

Finanční nástroj pro usměrňování rybolovu (Financial Instrument of Fisheries Guidance-FIFG).

Ze strukturálních fondů nelze financovat jednotlivé projekty konkrétních žadatelů, ale víceleté programy, které tvoří rozvojové strategie vypracované regiony či členskými státy ve spolupráci s Evropskou komisí na základě definování jasných cílů a priorit.

<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/S/Strukturalni-fondy>,

PROVAZNÍKOVÁ, Romana, SEDLÁČKOVÁ, Olga. *Financování měst, obcí a regionů teorie a praxe*. 2. aktualizované a rozšířené vydání, GRADA Publishing, a.s., 2009. str. 160.

¹⁵³ Fond soudržnosti (Cohesion Fund-CF), jinak také Kohezní fond, byl založen v roce 1993 k poskytování pomoci vybraným zemím EU. Na rozdíl od strukturálních fondů je jeho pomoc určena na přímé financování konkrétních velkých investičních (infrastrukturních) projektů. Z fondu soudržnosti lze financovat jednotlivé projekty, v oblasti životního prostředí, rozvoje dopravy (transevropské dopravní sítě, podpora veřejné dopravy, dálnice, silnice I. třídy, železnice, vodní doprava, řízení silniční, železniční, říční, námořní a letecké dopravy), nově i v oblasti energetické účinnosti a obnovitelných zdrojů energie. Členský stát má možnost čerpat prostředky z Fondu soudržnosti pokud: jeho hrubý národní produkt na obyvatele (HNP) nepřekročí 90% průměru EU a má sestavený program vedoucí ke splnění podmínek hospodářského sblížení (tzv. konvergenční program).

<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/F/Fond-soudrznosti-%28CF---Cohesion-Fund%29>,

PROVAZNÍKOVÁ, Romana, SEDLÁČKOVÁ, Olga. *Financování měst, obcí a regionů teorie a praxe*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. GRADA Publishing, a.s., 2009. str. 160.

Blíže k problematice státních podpor DOSTÁL, M. *Právní úprava získávání státních podpor a veřejných zakázek v ES*. Olomouc, 2010. 78 stran. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra evropského práva. Vedoucí práce Michal Petr.

¹⁵⁴ FOLTÝN, Ivan; ZEDNÍČKOVÁ, Ida. *Dopady agrární politiky na vybrané zemědělské komodity před a po vstupu ČR do EU, (výzkumná studie)*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2008, str. 12.

Zemědělské podniky musí obstát ve své funkci výrobní, ekonomické, ekologické, sociální, politické, příp. estetické. Do jaké míry budou tyto funkce úspěšně zvládnuté, závisí nejen na aktivitě podniku, ale i na mnoha okolnostech a míře podpory zvenku. Jedná se tak o komplex pohledů na problematiku, která nemůže být v kompetenci pouze podnikajícího subjektu. Prostředkem a především nástrojem k dosažení stanoveného cíle zemědělského podniku mohou být právě dotace.

6.4.1 Pojem dotace

Pojmem dotace se v ekonomii rozumí peněžitý dar nebo daru podobná peněžitá úhrada ze strany státu nebo samosprávného celku nějakému subjektu v zájmu snížení ceny určitého statku, jehož poskytování je ve veřejném zájmu. Dotace se chápe obvykle jako opak daně,¹⁵⁵ ačkoli někdy může být udělena ve formě snížených daní, tyto formy dotací se obecně nazývají daňové úlevy.

Pokud budeme uvažovat o základním rozlišení druhů dotací, lze dotace rozdělit dle jejich ekonomického dopadu na:

- a) **dotace ve směru podpor**
 - spočívající v motivaci k činnosti při ztížených podmínkách;
- b) **dotace ve směru kompenzací**
 - spočívající v odškodnění za újmu a ocenění víceméně opomíjených získaných vedlejších efektů.

Další způsob dělení rozlišuje dotace na základě řady mnoha hledisek a účelů, rozdělení dotací pak může být následující:

- a) **dotace dle subjektů donátorů, příjemců**
 - Donátory mohou být státní instituce, EU, soukromé zdroje.
- b) **dotace dle účelu**
 - **podpora výroby**, jako forma kompenzace:

¹⁵⁵ Pojem daň je ekonomicky chápán jako povinná, zákonem stanovená platba, vybíraná státem, obcemi nebo jinými veřejnoprávními subjekty na úhradu veřejných potřeb, a to v předem určené výši a s předem určeným termínem splatnosti. Z právního hlediska daň představuje transfer finančních prostředků od soukromého k veřejnému sektoru. Srov. ŠMEJKAL, Viktor. Časopis DANĚ A FINANCE. 2013 č. 1/2013. str. 11.

- na úhradu nákladů, vstupů, výstupů,
- k výrobě, produkci;
- **podpora odstoupení od výroby**, s kompenzačním charakterem, dotace do útlumu;
- **mimovýrobní, doplňující** s kompenzačním charakterem, ochrana krajiny, welfare zvířat;
- **podpůrné**, které mohou sloužit k různému účelu, zejména na:
 - technické vybavení - k nákupu zemědělské techniky, zlepšení technického zázemí při živočišné výrobě - vybavení mlékáren, dojíren, stájí, jatek.
 - krytí úroků z úvěrů - na kapitalizaci majetku nebo zvýšení výnosů, resp. kompenzaci nákladů v běžném roce.
 - na pojištění - dotace na úhradu části pojistného na pojištění zvířat pro případ nákazy a dalších hromadných škod.
 - na poradenské služby - např. využívání poradenských služeb právě při získávání dotací.
 - ochrana před konkurencí - ochrana vlastní značky, vývozu, dovozu.
 - sociální účely - umožnění předčasného odchodu zemědělců do důchodu.
- **podpora prodeje** - propagace spotřeby, podpora spočívající v dotaci k ceně, zvýhodnění některého výrobku na trhu;
- **specifické dotace do odvětví** - tzn. ve funkci kompenzace, např. využití různé výše sazeb DPH, vrácení spotřební daně, např. vrácení spotřební daně z pohonných hmot užitých pro zemědělskou prvovýrobu;¹⁵⁶
- **další dotace dle účelu** k odstranění následků nemocí zvířat, zachování kulturního dědictví včetně plemen a odrůd, kvóty, garantované ceny, vývozní subvence, intervenční nákupy.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Tzv. zelená nafta, dle ustanovení § 57 zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů, mají zemědělci nárok na vrácení 60% spotřební daně, kterou zaplatili za naftu při jejím nákupu a kterou spotřebovali při zemědělských činnostech. Ročně tak podle dostupných odhadů dostávají zemědělci zpět 1,5 – 1,7 mld. Kč.

¹⁵⁷ Intervenční nákupy v České republice provádí Státní zemědělský intervenční fond, v případě, že cena zemědělské komodity na trhu klesne pod stanovenou cenu. Intervenční nákupy se týkají především obilnin.

Dotace dle organizací

- Ministerstvo zemědělství - poskytuje podpory prostřednictvím dotací na základě nařízení vlády a rozpočtových opatření.
- Státní zemědělský intervenční fond - zajišťuje uplatnění tržních opatření společného evropského trhu v České republice.
- Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond - zajišťuje záruky a subvencování části úroku z úvěru.

Členění dotací dle jejich účinnosti

- **dotace prospěšné**
 - všechny efekty se zlepšují či žádné nezhoršují.
- **dotace pochybné**
 - mající za následek určitou formu zneužití dotací, což se týká zejména vývozu dotací, pohledávek za utrpěnou škodu, podpory některých zahraničních investic. Prostředky z dotací mohou nepřímo plynout do zahraničí, podniky pobírající dotace nakupují krmiva, materiál, prodávají vykrmovaný dobytek v zahraničí. Pochybné dotace mohou být svým způsobem i dotace:
 - **nezáměrné** - nepřímá podpora cizích dodavatelů, vývozní podpory.
 - **působící proti sobě**, např. ochrana druhu volně žijících zvířat x podpora produkce, výstavba protipovodňových zábran x podpora produkce.
- **dotace zmařené**

Podvody, nedodržení pravidel, vč. chovatelských zásad, s důsledkem vzniku škody. Snížení či zrušení dotací má za následek opouštění činností, např. dotace na pěstování energetických plodin.

Druhy dotací v účetnictví

1. dotace k úhradě provozních nákladů,
2. investiční dotace, na pořízení dlouhodobého nehmotného a hmotného majetku,
3. dotace k úhradě finančních nákladů,

4. dotace k ceně, např. použití opcí.¹⁵⁸

6.5 Specifické druhy podpory v českém zemědělství

6.5.1 Omezení výše podpory Cross Compliance – podmínky podmíněnosti

Jedním z hlavních témat současné zemědělské politiky je řešení negativních dopadů zemědělství na krajinu a životní prostředí. Systém Cross Compliance byl v roce 2003 iniciován reformou společné zemědělské politiky¹⁵⁹ a stal se klíčovým prvkem k vyjednávání o zachování evropských dotací do zemědělství i v budoucnu.

¹⁵⁸ KOUŘILOVÁ, J.; PŠENČÍK, J.; KOPTA, D. *Dotace v zemědělství, z hlediska komplexního pohledu a s přihlédnutím k ekologickému zemědělství*. Výzkumný záměr Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Zemědělské fakulty. 2009, str. 50 – 55.

¹⁵⁹ Společná zemědělská politika Evropské unie (Common agriculture policy) si klade dva hlavní cíle:

1. Pomáhat evropským zemědělcům, aby obstáli v mezinárodní konkurenci.
 2. Podporovat rozvoj venkova, především v chudších oblastech, jejichž HDP dosahuje méně než 75% průměru EU. Zemědělská politika sehraává v EU zásadní roli, a to nejen proto, že více než 90% území Unie se využívá v zemědělství či lesnictví, ale rovněž proto, že SZP napomáhá Evropě plnit důležité úkoly:
1. Zajistit spotřebitelům nezávadné a kvalitní potraviny.
 2. Chránit životní prostředí.
 3. Přizpůsobovat se pravidlům mezinárodního obchodu.

http://eur-lex.europa.eu/cs/dossier/dossier_42.htm

Cíle společné zemědělské politiky jsou stanoveny mimo-jiné v člancích 38 a 39 Smlouvy o fungování Evropské unie. Společná zemědělská politika v podstatě spočívá na třech principech. Jedná se o princip jednotného trhu, princip preference Společenství a princip finanční solidarity.

Princip jednotného trhu představuje volný pohyb zemědělských produktů mezi jednotlivými členskými státy. Zemědělský trh je součástí velkého jednotného vnitřního trhu, z něhož jsou vyloučena taková opatření, která doprovázejí běžný zahraniční obchod, jako jsou cla, obchodní omezení, vývozní dotace apod. Aby jednotný trh mohl fungovat, bylo nezbytné zavést jednotné předpisy, jednotné ceny a jednotná pravidla hospodářské soutěže. Princip jednotného trhu vyplývá z používání jednotlivých nástrojů na území všech členských států. Vyžaduje jednotný tržní management a předpokládá rovněž jednotnou ochranu na vnějších hranicích.

Princip preference Společenství je logickým následkem vytvoření jednotného zemědělského trhu. Je to v podstatě prosazení zásad, které poskytují přednost odbytu produktům vyrobených v členských zemích. Tento princip je velmi důležitý, protože chrání vnitřní trh před levnými dovozy a před nadměrným kolísáním světového trhu. Toho je možné dosáhnout pomocí různých zemědělsko-politických nástrojů. Ty při dovozech a vývozech působí jako určitá zdymadla, která na hranicích zachycují a vyrovnávají cenové výkyvy.

Princip finanční solidarity je základním pilířem Společné zemědělské politiky, neboť její vytvoření znamená, že náklady na její fungování musí být hrazeny společně. Dotace z EU jsou v rámci společné zemědělské politiky poskytovány z Evropského zemědělského záručního fondu (EAGR) a v nynějším programovacím období (2007-2013) také z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD) a z Evropského rybářského fondu (EEF). Program rozvoje venkova (PRV), který čerpá finanční prostředky z EAFRD nahradil Horizontální plán rozvoje venkova a Operační program rozvoje venkova a multifunkční zemědělství.

EU praktikuje jednak společnou zemědělskou politiku a jednak společnou obchodní politiku. Obě tyto politiky zcela zásadně ovlivňují agrární obchod České republiky. Vstupem České republiky do EU se

Od 1. 1. 2009 je v České republice vyplácení přímých podpor a dalších vybraných dotací podmíněno plněním standardů udržování půdy v dobrém zemědělském a environmentálním stavu, dodržováním povinných požadavků v oblasti životního prostředí, veřejného zdraví, zdraví zvířat a rostlin, dobrých životních podmínek zvířat a minimálních požadavků v rámci agroenvironmentálních opatření.

V případě, že žadatel o dotace tyto podmínky nedodrží, může mu být snížena nebo v nejkrajnějším případě neposkytnuta výplata vybraných využívaných dotací. Plnění standardů a požadavků je ověřováno kontrolou plnění tzv. kontrolovaných požadavků. Jejich formu a metodu kontroly si každá země EU stanovuje sama, dle národních specifik.

6.5.2 Decoupling

Decoupling znamená oddělení dotačních prostředků od produkce. Cílem nové reformní zemědělské politiky je naprosto oddělit tržby za produkci od přímých plateb do zemědělských podniků.

Očekává se, že zajištěním dotace bez ohledu na výši výroby dojde k celkovému zvýšení výroby - nadprodukcí. V současné době je systém dotací ve značné míře od produkce již oddělen. Začleněním části půdního fondu do výroby obnovitelných zdrojů se oživil trh s obvyklými zemědělskými komoditami, jako jsou zejména obiloviny. Došlo rovněž k vytvoření nové komodity „údržba krajiny a životní prostředí“. Podniky

zahraničním obchodem stal pouze obchod se zeměmi mimo EU, tzv. třetími zeměmi. Obchod mezi současnými členskými státy je obchodem vnitřním v rámci jednotného trhu EU. Povinností všech členských zemí EU je uskutečňovat jak SZP, tak i společnou obchodní politiku a řídit se jednotnými právními předpisy v rámci těchto politik vydaných EU. Společná obchodní politika je založena na jednotných zásadách, zejména pokud jde o úpravy celních sazeb, uzavírání celních a obchodních dohod, liberalizační opatření, vývozní politiku, ochranná obchodní opatření apod.

Pro zajímavost lze uvést jeden z příkladů realizace společné zemědělské politiky - společnou organizaci trhu zemědělských produktů. Evropská komise vs. Česká republika (C-37/11) ze dne 18. října 2012. Závěr: Česká republika tím, že povolila prodej pomazánkového másla pod označením „máslo“, přestože tento výrobek obsahuje méně než 80% mléčného tuku, má obsah vody vyšší než 16% a obsah mléčných netuků v sušině vyšší než 2%, nesplnila povinnosti, které pro ni vyplývají z článku 115 nařízení Rady č. 1234/2007, kterým se stanoví společná organizace zemědělských trhů a zvláštní ustanovení pro některé zemědělské produkty („jednotné nařízení o společné organizaci trhů“).
Časopis JURISPRUDENCE: specialista na komentování judikatury. 2013. č. 1/2013. str. 40.

tak mohou za předpokladu zajištění stabilních dotací na farmu zaměřit svou činnost na intenzivní výrobu tržních plodin, či údržbu krajiny.¹⁶⁰

6.5.3 Přímé platby

Přímé platby jsou platby poskytnuté přímo zemědělským podnikatelům v rámci jednoho z režimů podpory uvedených v příloze I nařízení Rady č. 73/2009.¹⁶¹ Některé z těchto plateb jsou ještě přímo vázané na produkci, ovšem většina přímých plateb byla oddělena a přiděluje se v rámci režimu podpory příjmů zemědělce, který se nazývá režim jednotné platby na plochu.¹⁶²

Režim jednotné platby přiděluje podporu zemědělcům nezávisle na jejich produkci. Hlavním cílem tohoto režimu podpory je zajištění větší stability příjmů zemědělců. Režim jednotné platby si klade za cíl zlepšit konkurenceschopnost a udržitelnost zemědělství.

Systém jednotné platby na plochu je v České republice aplikován pro výplatu přímých plateb od roku 2004, resp. od data vstupu České republiky do EU. Nové členské státy, které vstupovaly do EU ve stejné vlně, po svém vstupu do Evropské unie neobdržely přímé platby v plné výši. Z tohoto důvodu stanovila Přístupová smlouva a nařízení Rady č. 1782/2003 postupné navyšování přímých podpor v modelu 25% v roce 2004, 30% v roce 2005, 35% v roce 2006, 40% v roce 2007 a následně každoročně se zvýšením o 10% až do dosažení 100% výše v roce 2013, tj. stejné úrovně plateb jako ve starých členských státech Evropské unie. Současně bylo novým členským státům umožněno přímé platby dorovnávat z vlastních zdrojů¹⁶³ o 30% unijní sazby, maximálně však do 100% unijní sazby, platné ke dni 30.4.2004.

V roce 2009 došlo k uzavření tzv. zdravotní prověrky společné zemědělské politiky. V důsledku toho nařízení Rady č. 1782/2003 bylo nahrazeno nařízením Rady

¹⁶⁰ STŘELEČEK, František; LOSOSOVÁ, Jana; ZDENĚK, Radek. *Vliv dotací na ekonomickou situaci českých zemědělských podniků*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, 2009. str. 81.

¹⁶¹ Nařízení Rady (ES) č. 73/2009 ze dne 19. ledna 2009, kterým se stanoví společná pravidla pro režimy přímých podpor v rámci společné zemědělské politiky a kterým se zavádějí některé režimy podpor pro zemědělce a kterým se mění nařízení (ES) č. 1290/2005, (ES) č. 247/2006, (ES) č. 378/2007 a zrušuje nařízení (ES) č. 1782/2003.

¹⁶² Single Payment Scheme - SAPS.

¹⁶³ Blíže kapitola 6.5.5 Národní doplňkové platby, tzv. Top-Up.

č. 73/2009. V průběhu roku byly rovněž schváleny prováděcí právní předpisy k tomuto nařízení Rady.¹⁶⁴

6.5.4 Jednotná platba na plochu

Hlavním cílem jednotné platby na plochu je zabezpečit zemědělcům stabilnější příjmy. Zemědělci se mohou rozhodnout, co chtějí produkovat, přičemž jim bude zaručena stejná výše podpory nezávisle na tom, co produkují. Mohou se tak lépe přizpůsobit poptávce na trhu zemědělských komodit.

Konkrétní podmínky poskytnutí podpory v rámci jednotné platby na plochu upravuje nařízení vlády č. 49/2007 Sb., o stanovení některých podmínek poskytování jednotné platby na plochu zemědělské půdy a některých podmínek poskytování informací o zpracování zemědělských výrobků pocházejících z půdy Společenství.

Jednou z podmínek pro poskytnutí podpory je dodržení minimální výměry, na kterou může být poskytnuta podpora, která činí v součtu všech půdních bloků¹⁶⁵ v žádosti o poskytnutí podpory jednotné platby na plochu nejméně 1 ha zemědělské půdy. Dotčené půdní bloky musí být uvedeny v Evidenci využití zemědělské půdy podle uživatelských vztahů - LPIS.¹⁶⁶

Jednotná platba na plochu je poskytována ze zdrojů Evropské unie na hektar způsobilé a oprávněné zemědělské půdy. Poskytnutí podpory v rámci jednotné platby na plochu je mimo jiné podmíněno řádným obhospodařováním zemědělské půdy, dodržováním podmínek dobrého zemědělského a environmentálního stavu a od roku 2009 také dodržováním některých požadavků na hospodaření tzv. SMR, které jsou společně s dobrým zemědělským a agroenvironmentálním stavem známy jako podmínky podmíněnosti.

¹⁶⁴ Původní nařízení Komise (ES) č. 796/2004 bylo nahrazeno nařízením Komise (ES) č. 1122/2009. Nařízení Komise (ES) č. 795/2004 bylo nahrazeno nařízením Komise (ES) č. 1120/2009 a nařízení Komise (ES) č. 1973/2004 bylo nahrazeno nařízením Komise (ES) č. 1121/2009.

¹⁶⁵ Půdní blok je souvislá plocha zemědělské půdy s jednou kulturou a jedním uživatelem, o půdním bloku je vedena podrobná evidence např. celková výměra, druh kultury, LFA, zařazení do zvláště chráněného území, bonita půdního bloku atd.

¹⁶⁶ LPIS (z angl. Land Parcel Identification System) je geografický informační systém, který je tvořen primárně evidencí využití zemědělské půdy. LPIS vznikl na základě zákona o zemědělství na přelomu let 2003 a 2004, k jeho spuštění došlo 21. března 2004. Blíže ke LPIS kapitola 8.5.3 Vedení LPIS.

Vzhledem k tomu, že novým členským státním po svém vstupu do EU nebylo umožněno vyplácet přímé platby v plné výši, bylo v přístupových smlouvách stanoveno jejich postupné navyšování. Přehled základních ukazatelů jednotné platby na plochu v ČR je uveden v následující tabulce.

Srovnání obálek a sazeb SAPS v letech 2004-2012

Rok	Nařízení vlády	Úroveň plateb EU-15 (%)	Obálka SAPS (mil. EUR)	Sazba (EUR/ha)	Směnný kurz (CZK/EUR)	Sazba (CZK/ha)
2004	243/2004	25	198,940	56,41	32,45	1 830,40
2005	144/2005	30	249,296	71,42	29,55	2 110,70
2006	144/2005	35	310,457	88,89	28,32	2 517,80
2007	47/2007	40	355,384	101,40	27,53	2 791,50
2008	47/2007	50	437,762	124,160	24,66	3 072,20
2009	47/2007	60	517,895	149,426	25,16	3 710,00
2010	47/2007	70	581,177	165,072	24,60	4 060,80
2011	47/2007	80	667,365	189,32	24,75	4 686,50
2012	47/2007	90	755,659	214,283	25,14	5 387,30

6.5.5 Národní doplňkové platby, tzv. Top-Up

Národní doplňkové platby k přímým podporám jsou poskytovány v souladu s nařízením vlády č. 112/2008 Sb., o stanovení některých podmínek poskytování národních doplňkových plateb k přímým podporám, ve znění pozdějších předpisů, v návaznosti na přímo použitelné předpisy EU.

Top-Up jsou plně hrazeny z rozpočtu ČR a slouží k dorovnání vybraných komodit, které byly zjednodušením plateb v systému jednotné platby na plochu zemědělské půdy znevýhodněny proti plnému systému přímých podpor v původních, tzv. starých zemích EU.¹⁶⁷

V rámci národních doplňkových plateb v roce 2012 byla podpora poskytována např. na dotační tituly, jako byla platba na chmel, platba na přežvýkavce, platba na chov ovcí a chov koz, platba na chov krav bez tržní produkce mléka, platba na brambory pro

¹⁶⁷ Žadatel o Top-Up platbu je shodný s žadatelem o platbu SAPS. Všeobecné podmínky pro poskytnutí platby Top-Up jsou shodné s podmínkami pro platbu SAPS. Pokud nebude žadateli přiznána platba SAPS, nemá nárok ani na platbu Top-Up.

výrobu škrobu a platba na zemědělskou půdu, která v loňském roce nebyla součástí národních doplňkových plateb. Návrh na zpětné zařazení platby na zemědělskou půdu byl do návrhu nařízení vlády vložen s ohledem na pracovní dokument Evropské Komise,¹⁶⁸ který Komise představila v závěru roku 2011.

6.5.6 Oddělená platba za cukr

Od 1. července 2006 byla v celé Evropské unii zavedena nová reformovaná organizace trhů v odvětví cukru. V rámci reformních opatření došlo k postupnému výraznému snižování minimální ceny cukrové řepy určené k výrobě kvótovaného cukru, aby dotčeným pěstitelům byla nahrazena ztráta příjmů spojená se snížením garantované ceny cukrové řepy, rozhodlo se v orgánech Evropské unie o zavedení kompenzačních opatření, mezi která patří právě tzv. oddělená platba za cukr. Oddělená platba za cukr představuje typ přímé platby - dotace poskytované pěstitelům cukrové řepy v nových členských zemích z prostředků Evropské unie.

Za základ oddělené platby za cukr bylo zvoleno množství cukrové řepy určené k výrobě kvótovaného cukru, které stanovila smlouva uzavřená mezi příslušným žadatelem a výrobcem cukru ohledně dodávek cukrové řepy v hospodářském roce 2005/2006, neboť pouze údaje zjištěné na základě uzavřených smluv jsou zcela ověřitelné. Zvolené období hospodářského roku 2005/2006 je nejvýhodnější z hlediska transparentnosti a hospodárnosti vynaložených finančních prostředků, neboť oddělená platba za cukr bude poskytnuta pěstitelům, kteří prošli úspěšně procesem restrukturalizace pěstitelské základny v období vstupu České republiky do Evropské unie.¹⁶⁹

6.5.7 Oddělená platba za rajčata

Podpory pěstitelům ovoce a zeleniny se s účinností od 1. ledna 2008 začlenily do režimu jednotné platby. Nařízením Rady č. 1182/2007 jsou stanoveny podmínky poskytování oddělené platby za ovoce a zeleninu v nových členských státech EU

¹⁶⁸ DS/2011/14REV2.

¹⁶⁹ Poskytování oddělené platby za cukr pěstitelům cukrové řepy je upraveno nařízením vlády č. 45/2007 Sb.

uplatňujících režim jednotné platby na plochu. V rámci České republiky bude oddělená platba za ovoce a zeleninu poskytována pouze pěstitelům rajčat určených ke zpracování.

Základem pro výpočet platby je dodávka rajčat od jednoho žadatele za referenční období, kterým je kalendářní rok. Podle dodávky pak Státní zemědělský intervenční fond rozdělí každoročně poskytované finanční prostředky z EU jednotlivým žadatelům. Podpora je poskytována výlučně z prostředků Evropské unie.¹⁷⁰

6.5.8 Program rozvoje venkova

Program rozvoje venkova¹⁷¹ České republiky je nástrojem pro získání podpory poskytované Evropskou unií z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova.

PRV na roky 2007 až 2013 byl schválen 23. května 2007 Výborem pro rozvoj venkova Evropské Komise. PRV je blíže specifikován v tzv. programových dokumentech, kterými jsou Národní strategický plán a Program rozvoje venkova ČR na období 2007-2013.

Národní strategický plán rozvoje venkova ČR¹⁷² vychází z hlavních strategických priorit EU pro období 2007-2013 s důrazem na zvyšování ekonomického růstu, vytváření nových pracovních příležitostí a udržitelný ekonomický rozvoj. NSPRV zajišťuje vazby mezi obecnými cíli rozvoje evropského venkova a cíli rozvoje venkova ČR, odpovídajícím evropským strategickým směrům, třem strategickým rozvojovým osám.¹⁷³

Program rozvoje venkova úspěšně navazuje na předcházející programové dokumenty, a to Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství v ČR, Horizontální plán rozvoje venkova ČR pro období 2004-2006, SAPARD¹⁷⁴ a Leader ČR.

¹⁷⁰ Poskytování oddělené platby za rajčata určená ke zpracování je upraveno nařízením vlády č. 95/2008 Sb.

¹⁷¹ Dále jen „PRV“. Podpora PRV je v tomto období rozdělena na politiku soudržnosti, kde hlavními finančními zdroji jsou strukturální fondy a Fond soudržnosti a na společnou zemědělskou politiku, financovanou prostřednictvím Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova.

¹⁷² Dále jen „NSPRV“.

¹⁷³ Ochrana životního prostředí a krajiny, diverzifikace venkovského života, konkurenceschopnost.

¹⁷⁴ SAPARD byl prvním dotačním programem Evropské unie. Česká republika mohla SAPARD využívat v časovém rozmezí let 2000-2006, maximálně však do konkrétního data vstupu do Evropské unie. Program SAPARD napomáhal kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů, při zavádění *acquis communautaire* vztahujícímu se ke společné zemědělské politice, strukturálním změnám v jednotlivých zemědělských sektorech.

Řídicím orgánem PRV je Ministerstvo zemědělství ČR. Zprostředkujícím subjektem PRV je Státní zemědělský intervenční fond.

Program rozvoje venkova ČR na období 2007-2013 vychází z nařízení Rady č. 1698/2005, o podpoře rozvoje venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova, a zejména navazuje na Národní strategický plán rozvoje venkova, schválený vládou usnesením č. 499, ze dne 10. května 2006.

Realizace PRV se zaměřuje na 4 prioritní osy, které konkrétněji vymezují opatření pro alokaci finančních prostředků z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova, jejichž cílem je zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví, zlepšování životního prostředí a krajiny, kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova.

Základní struktura PRV má 4 osy, jejichž zaměření je následující:

Osa I

Je zaměřena na podporu konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví a posílení dynamiky podnikání v zemědělské výrobě a v navazujícím potravinářství. Prioritní oblastí je modernizace zemědělských podniků, dále pozemkové úpravy a přidávání hodnoty zemědělským produktům.

Osa II

Má za cíl zlepšování životního prostředí a krajiny. Hlavní prioritou je zvýšení biologické rozmanitosti, zachování a rozvoj zemědělských a lesnických systémů s vysokou přidanou hodnotou a tradičních zemědělských krajin. Dále se podporuje ochrana vody a půdy, zejména zachování kvalitního přirozeného vodního režimu, a v neposlední řadě i snižování emisí skleníkových plynů.

Osa III

Podporuje rozvoj životních podmínek ve venkovských oblastech a diverzifikaci ekonomických aktivit na venkově. Mezi hlavní priority patří tvorba pracovních

Přínosem dotačních podpor, které Česká republika získala v rámci programu SAPARD byly zejména rekonstrukce a modernizace provozů živočišné výroby, modernizace skladovacích technologií, plnění hygienických a veterinárních standardů, obnova vlastnických vztahů a protierozní ochrana v rámci pozemkových úprav, rozvoj agroturistiky na venkově, pomoc při zachování kulturního dědictví na českém venkově.

příležitostí, podpora využívání obnovitelných zdrojů energie, zlepšení podmínek kvality života ve venkovských oblastech, včetně vzdělávání a informování hospodářských subjektů a v neposlední řadě ochrana kulturních památek.

Osa IV

Má napomoci místním obyvatelům venkovských mikroregionů principem „zdolana horu“ vypracovat vlastní strategii rozvoje území, ve kterém žijí a podpořit projekty pro jeho rozvoj – metodu LEADER. Osa IV Leader je osou metodickou a je uskutečňována prostřednictvím realizace cílů jednotlivých opatření os I – III. Hlavním přínosem osy IV Leader je způsob, jakým jsou akce rozvoje venkova realizovány a vzájemně propojeny. Účelem osy IV Leader je především zlepšení kvality života ve venkovských oblastech, posílení ekonomického potenciálu a zhodnocení přírodního a kulturního dědictví venkova, spolu s posílením řídicích a administrativních schopností na venkově.

Jednotlivé osy jsou rozděleny do několika opatření, které blíže specifikují nároky na získání a přidělení podpory, jako příklad lze uvést opatření III.1.2 Podpora zakládání podniků a jejich rozvoje. Oblastí podpory je drobná výroba, řemesla a služby pro hospodářství a obyvatelstvo. Dále je podpora zaměřena na výstavbu decentralizovaných zařízení pro zpracování a využití obnovitelných zdrojů energie s cílem energetické soběstačnosti venkova a naplnění závazků ČR k dosažení stanoveného podílu energie získané z obnovitelných zdrojů.¹⁷⁵

V případě, že žadatel požádá o dotaci na základě některého opatření z PRV je dotace ve většině opatření poskytována zpětně na základě předložené žádosti o proplacení a proplacených faktur, žadatel si musí projekt nejprve financovat sám.

Existence a realizace PRV má přispět k dosažení cílů stanovených Národním strategickým plánem rozvoje venkova, tj. k rozvoji venkovského prostoru České republiky na bázi trvale udržitelného rozvoje, zlepšení stavu životního prostředí a snížení negativních vlivů intenzivního zemědělského hospodaření. Program má umožnit

¹⁷⁵ Přehled jednotlivých opatření programu PRV lze najít např. na <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafnd>, obsah jednotlivých opatření lze najít např. v publikaci Pravidla, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotace na projekty programu rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013.

vytvoření podmínek pro konkurenceschopnost České republiky v základních potravinářských komoditách. PRV podporuje rozšiřování a diverzifikaci ekonomických aktivit ve venkovském prostoru s cílem rozvíjet podnikání, vytvářet nová pracovní místa, snížit míru nezaměstnanosti na venkově a posílit sounáležitost obyvatel na venkově.

Ministerstvo zemědělství ČR zřídilo v souladu s nařízením Rady č. 1698/2005 Celostátní síť pro venkov¹⁷⁶ jako komunikační platformu PRV. Činnost sítě byla oficiálně zahájena 11. listopadu 2008 na jednání Monitorovacího výboru PRV. Síť plní úlohu tzv. komunikačního mostu mezi Evropskou komisí a členským státem za účelem zefektivnění zpětné vazby o dopadech a implementaci jednotlivých opatření Programu rozvoje venkova.¹⁷⁷

Monitoring PRV provádí v souladu s čl. 75 nařízení Rady č. 1698/2005 řídicí orgán PRV. Monitorovací systém PRV umožňuje sledování realizace PRV. Na úrovni projektu je propojen s informačním systémem ministerstva zemědělství a ministerstva financí, který umožňuje kontinuální sledování finančních toků.

Řídicí orgán odpovídá za pořizování a aktualizaci dat do monitorovacího systému. Monitorovací výbor projednává a schvaluje kritéria pro výběr projektů. Cílem hodnocení je zvýšit kvalitu, účinnost a efektivitu provádění PRV. Hodnotí se účinek PRV z hlediska strategických směrů EU a problémy rozvoje venkova charakteristické pro dotyčné členské státy a regiony, přičemž se přihlíží k požadavkům udržitelného rozvoje a k vlivu na životní prostředí, jakož i k plnění požadavků příslušných právních předpisů EU.

6.5.9 Operační program Rybářství

Operační program Rybářství 2007-2013 je střednědobý programový dokument, na jehož základě je čerpána podpora pro oblast rybářství z Evropského rybářského fondu, sloužící k prosazování cílů Společné rybářské politiky EU. Pokrývá oblasti, na které se vztahuje cíl „Konvergence“.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Dále jen „Síť“.

¹⁷⁷ Blíže k Síti kapitola 8.5.6 Celostátní síť pro venkov.

¹⁷⁸ tj. celé území České republiky, vyjma hlavního města Prahy.

Jednotlivá opatření v rámci prioritních os OP Rybářství odrážejí priority strategie v oblasti rybářství, jejímž globálním cílem je posílení konkurenceschopnosti, udržení stávající produkce ryb a zachování současné úrovně zaměstnanosti v odvětví rybářství.

Intervence OP Rybářství mají za cíl posílit domácí poptávku po sladkovodních druzích ryb a výrobcích z nich, a to prostřednictvím marketingových a propagačních aktivit vedoucích ke zvýšení spotřeby sladkovodních ryb. Prostřednictvím OP Rybářství je podporována modernizace a rozšíření zpracovatelských kapacit s cílem zvýšit přidanou hodnotu výrobků a zefektivnit výrobu tak, aby pokrývala měnící se poptávku zákazníků. OP Rybářství počítá s rozsáhlou výplatou kompenzace produkčním rybářům, kteří budou na rybnících hospodařit šetrným způsobem vyhovujícím požadavkům ochrany přírody. Intervence budou směřovány i do zarybňování vodních toků úhořem. Podporováno bude ověřování výsledků aplikovaného rybářského výzkumu v praxi a zavádění nových technologií do rybářských podniků, a to v rámci pilotních projektů. V neposlední řadě bude určitá část prostředků směřovat i do odborných vzdělávacích aktivit odborníků v rybářství.

6.5.10 Národní podpory

Výhradně z národních zdrojů podporuje Česká republika prostřednictvím cílených programů celou řadu potřebných aktivit. Těmito dotačními programy přispívá stát k udržování výrobního potenciálu zemědělství a jeho podílu na rozvoji venkovského prostoru.

V současnosti dochází, v návaznosti na předchozí roky, ke stabilizaci spektra podpůrných programů. Velký důraz se klade na prvky agroenvironmentálního charakteru,¹⁷⁹ ale také na programy na podporu ozdravování polních a speciálních plodin nebo na programy zaměřené proti rozšiřování nebezpečných nálezů hospodářských zvířat.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Příkladem může být biologická a fyzikální ochrana jako náhrada chemické ochrany rostlin, budování kapkové závlahy v ovocných sadech, chmelnicích, vinicích a ve školkách.

¹⁸⁰ Například tzv. Nákazový fond, v rámci tohoto fondu existuje řada dotačních podprogramů např. na základě mnoha odborných jednání konaných na půdě MZe, v souladu s nevládními organizacemi a Státní veterinární správou ČR, byl v roce 2010 připraven návrh nového dotačního podprogramu v rámci dotačního programu 8. Nákazový fond. Tento podprogram, poskytovaný výlučně z národních zdrojů, se týkal podpory vybraných činností zaměřených na ozdravování chovů prasnic. V roce 2010

Národními podporami jsou to také programy, jejichž výsledky a zisk nelze přímo kvantifikovat, a přesto je jejich existence v rámci národních dotací pro jednotlivé komodity nezbytná. Mezi takové aktivity lze jednoznačně zařadit podporu včelařství anebo udržování a zlepšování genetického potenciálu vyjmenovaných hospodářských zvířat.

Národní podpory jsou realizovány prostřednictvím dotačních titulů ministerstva zemědělství a PGRLF.

6.6 *Dotační tituly ministerstva zemědělství*

Ministerstvo zemědělství České republiky vydává zásady, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotací na základě ustanovení § 2 a § 2d zákona o zemědělství, pro každý rok. Tyto zásady jsou schvalovány usnesením schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

Z podpor ministerstva zemědělství lze uvést např. následující podpůrné programy, které platily v roce 2012.

Podpora ozdravování polních a speciálních plodin

Účelem podpory je zvýšení kvality rostlinné produkce cestou náhrady chemického ošetření a prevence šíření hospodářsky závažných virových a bakteriálních chorob a chorob přenosných osivem a sadbou. Konkrétním opatřením pro výše uvedený účel je biologická ochrana jako náhrada chemické ochrany rostlin.

Podpora je poskytována do výše 25% u polních druhů jako řepka olejka, kukuřice a slunečnice, maximálně však do výše 349 Kč/ha u řepky olejky, 473Kč/ha u kukuřice a 145 Kč/ha u slunečnice. Na ostatní druhy plodin nebyla podpora poskytována s výjimkou okrasných rostlin.

jej využilo 23 chovatelských subjektů a ozdravilo své chovy prasat za použití dotací ve výši 88 milionů korun. http://www.agroweb.cz/Statni-podpora-sektoru-chovu-prasat_s1670x59471.html

Podpora evropské integrace nevládních organizací

Účelem tohoto programu je podpora vstupu, členství, zastoupení členství a činnost českých stavovských agrárních nevládních organizací v mezinárodních nevládních organizacích, za které se z hlediska tohoto dotačního titulu pro rok 2012 považovaly Konfederace mladých farmářů (CEJA), Evropská konfederace zemědělských producentů (COPA), Všeobecný výbor pro zemědělské družstevnictví EU (COGECA), FoodDrinkEurope, Konfederace evropských vlastníků lesa (CEPF), Evropská federace obecních lesů (FECOF), Asociace evropských regionů horských oblastí (EUROMONTANA) a Sdružení evropských vinařských regionů (AREV). Výše podpory je fixní částka dle rozhodnutí ministerstva zemědělství podle náročnosti začlenění do vyjmenovaných mezinárodních nevládních organizací. Podpora je poskytnuta formou dotace do hospodářského výsledku.

Podpora zpracování zemědělských produktů a zvyšování konkurenceschopnosti potravinářského průmyslu

Účelem dotace je zvýšení kvality zpracování zemědělských produktů, zvyšování konkurenceschopnosti potravinářských podniků, resp. krmiv na evropském trhu, hlavně s ohledem na jakost, nezávadnost a dohledatelnost výrobků. Dotaci lze poskytnout pro:

- modernizaci a rekonstrukci výrobních zařízení,
- zavádění nových technologií,
- zlepšení a racionalizaci postupů zpracování zemědělských produktů,
- investice ke zlepšování a monitorování kvality potravinářských výrobků,
- zavádění technologií šetrných k životnímu prostředí,
- zavádění technologií souvisejících s dohledatelností potravinářských výrobků, resp. krmiv.

Podpora je vyplácena do výše 25% vynaložených nákladů projektu¹⁸¹ a byla poskytnuta formou dotace na pořízení dlouhodobého hmotného majetku pro výrobce od 250 do 750 zaměstnanců s obratem od 50 do 200 mil. Kč za rok a zpracovatele vybraných zemědělských produktů.

¹⁸¹ Minimální hodnota nákladů 1 mil. Kč/1 projekt/1 příjemce.

6.7 Programy podpory PGRLF

Investiční programy podpory podnikání PGRLF¹⁸² jsou zaměřené zejména na realizaci dlouhodobých investičních záměrů s ohledem na restrukturalizaci a zvýšení efektivnosti, modernizaci, snížení výrobních nákladů, zlepšení jakosti a další rozvoj zemědělských subjektů.

Podpora se poskytuje pouze na investice, které nejsou považovány za přijatelné výdaje v rámci PRV z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova. V rámci podpory jsou otevřeny následující programy, a to programy Zemědělec, Lesní školky, Zemědělské pojištění, Dotace obcím a Povodňové půjčky.¹⁸³

Cílem programu Zemědělec je vytvořit předpoklady pro rozvoj zemědělských subjektů, kdy příjemce podpory investuje zejména do strojního zařízení, vybavení či technologických celků, přičemž podporovaná investice musí sloužit ke snížení výrobních nákladů, modernizaci či zlepšení jakosti.

Cílem programu Lesní školky je zpřístupnění pojistné ochrany sadebního materiálu lesních dřevin ve školkách s produkcí sadebního materiálu lesních dřevin a tím dosažení vyššího zajištění podnikatelských aktivit proti nepředvídatelným škodám.

Cílem programu Zemědělské pojištění je zpřístupnění pojistné ochrany širokému okruhu zemědělců, a tím dosažení vyššího zajištění podnikatelských aktivit proti nepředvídatelným škodám. Účelem podpory je částečná kompenzace pojistného vynaloženého na zemědělské pojištění.

Cílem programu Dotace obcím je zlepšení životních podmínek v obcích, rozvoj obcí a zvýšení atraktivity vesnic pro bydlení, relaxaci, dále pak ochrany kulturního dědictví venkova a zázemí pro společenské, kulturní, sportovní a jiné aktivity včetně zvyšování společenské hodnoty lesů.

Cílem programu Povodňové půjčky je poskytnout finanční prostředky na obnovu provozu podniků zemědělských prvovýrobců a zpracovatelů zemědělské produkce, kterým byla způsobena škoda na neinvestičním majetku povodní, záplavou či

¹⁸² Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s., blíže viz kapitola 8.3 Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s.

¹⁸³ http://www.pgrlf.cz/pgrlf/menu_programy.php

přivalovým deštěm, přičemž účelem je pořízení neinvestičního majetku a základního stáda.

PGRLF dříve poskytoval podporu prostřednictvím programu Půda, jehož cílem bylo podpořit nákup nestátní zemědělské půdy, včetně trvalých porostů, sadů, vinic, chmelnic, za účelem hospodaření a provozování zemědělské výroby na této půdě.

6.8 Podpory pro ekologické zemědělství

Po vstupu ČR do Evropské unie v roce 2004 začalo platit i u nás evropské Nařízení Rady č. 2092/91,¹⁸⁴ které mění výklad některých pravidel ekologického zemědělství do té doby definovaných jen zákonem č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství, ve znění pozdějších předpisů. Od 1. 1. 2009 platí nové nařízení Rady č. 834/2007 a nařízení Komise č. 889/2008.

Výše dotace je stanovena nařízením vlády č. 79/2007 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v závislosti na pěstované plodině a kultuře, a to:

- 155 EUR/ha na hospodaření na orné půdě, s výjimkou pěstování zeleniny nebo speciálních bylin,
- 71 EUR/ha na hospodaření na travních porostech, pokud má žadatel všechny půdní bloky zařazené v systému ekologického zemědělství,
- 89 EUR/ha na hospodaření na travních porostech, pokud žadatel nemá všechny půdní bloky zařazené v systému ekologického zemědělství,
- 849 EUR/ha na pěstování vinic, chmelnic a ovocných sadů intenzivních,
- 510 EUR/ha na pěstování sadů ostatních,
- 564 EUR/ha na pěstování zeleniny nebo speciálních bylin na orné půdě.

6.9 Dobíhající a ukončené dotace

- Dotace podle nařízení vlády č. 505/2000 Sb.,
- Energetické plodiny,
- Horizontální plán rozvoje venkova 2004-2006,

¹⁸⁴ Nařízení Rady č. 2029/91, o ekologickém zemědělství a k němu se vztahujícímu označování zemědělských produktů a potravin.

- Operační program Zemědělství 2004-2006,
- LEADER ČR,
- SAPARD.

6.10 Zneužívání podpor

Při čerpání podpor může docházet i k jejich zneužívání, z tohoto důvodu je třeba identifikovat, co vše lze považovat za zneužívání. Obecně se usuzuje, že v zemědělství je na rozdíl od jiných odvětví relativně málo podvodů, nicméně formy zneužívání jsou o to častější.

V případech podniků samých se spíše jedná o přizpůsobování se a orientaci na slabá místa platné legislativy. Svým způsobem přebíraná praxe z jiných odvětví a ze zahraničí bude mít zřejmě časem obdobu i v našich podmínkách, neboť za účelem získání dotací by mohly farmy *de iure* (administrativně) nebo *de facto* (geograficky) měnit svou velikost, formy hospodaření atd.

Zneužívání prostředků může mít i podobu nedostatečně legislativně ošetřeného momentu realizace dotace do rozvoje venkovského prostoru subjektům, které ji zjevně nepotřebují nebo nevloží plně zpět do záměru, na který byla dotace určena.

Praxe často jako příklady zneužívání dotací uvádí zkreslování informací příjemcem či korupční klima. Může se objevit i zneužívání dotací přes proprání peněz navazujícími společnostmi přátel či příbuzných, stejně jako v jiných oborech.

Zjišťování odpovědnosti subjektu příjemce při zneužívání dotace může být posuzováno podle negativních zkušeností z jiných oborů z hlediska závazků a předchozí úspěšnosti podnikání.¹⁸⁵ Z žádosti některých programů vypadla povinnost subjektu, doložit alespoň čestným prohlášením skutečnost, že žadatel nemá nesplacené závazky. U přímých plateb není potřeba tuto skutečnost dokládat, u programů rozvoje venkova musí zemědělský podnikatel žádající o dotaci doložit svou bezdlužnost vůči SZIF a ministerstvu zemědělství.

¹⁸⁵ Insolvence, placení povinných plateb, splátek úvěrů.

Pokud je prokázáno zneužití dotací úmyslně či z nedbalosti, resp. při záměrných neshodách, mimo trestní sankce by měla reálně hrozit i ztráta nároku na získání dalších dotací.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Problematika zneužívání dotací je řešena i na úrovni EU, resp. jejími soudními orgány, jako je Soudní dvůr Evropské unie, níže jsou proto uvedena rozhodnutí týkající se vracení dotací a problematiky uplatnění zásady *ne bis in idem* při porušení dotačních pravidel.

Pusts (věc C-454/11) ze dne 7. února 2013

V závěru tohoto rozhodnutí je Soudním dvorem Evropské unie konstatováno, že vnitrostátní právní úprava může uložit příjemci podpory víceletých agroenvironmentálních závazků povinnost vrátit celou podporu již vyplacenou za předchozí roky z důvodu, že nepodal roční žádost v souladu s použitelnými vnitrostátními ustanoveními, i když tento příjemce tvrdí, že nadále plnil své povinnosti týkající se využívání dotyčných ploch, přitom však provedení kontroly na místě dotyčných ploch již není možné z toho důvodu, že dotčený rok již skončil.

Žadatel se domáhal vyplacení podpory na základě nařízení Rady č. 1257/1999 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského garančního a záručního fondu. Nesplnil však jednu z podmínek poskytnutí podpory, jež vyžaduje vnitrostátní právní úprava dotčená v původním řízení. V případě, že podmínka vyplacení podpory není dodržena, byť jen jednou za celou dobu trvání agroenvironmentálního projektu, na kterou se příjemce těchto podpor zavázal, nemohou být tyto podpory poskytnuty. Časopis JURISPRUDENCE: specialista na komentování judikatury. 2013. č. 3/2013. str. 37.

Lukasz Marcin Bonda (věc C- 489/10) ze dne 5. června 2012

Z rozhodnutí Soudního dvora EU vyplývá, že správní opatření stanovené v souladu s cíli společné zemědělské politiky podle čl. 138 odst. 1 nařízení č. 1973/2004 lze uplatnit nezávisle na případných trestních sankcích.

Skutkový stav byl takový, že polský zemědělec L. Bonda podal u krajského orgánu Agentury pro restrukturalizaci a modernizaci zemědělství žádost o poskytnutí unijní zemědělské finanční pomoci. V této žádosti uvedl nesprávné údaje o rozloze jím obdělávané plochy a o plodinách pěstovaných na této ploše. Z důvodů těchto nepravdivých údajů krajský orgán na základě čl. 138 nařízení č. 1973/2004 zamítl vyplacení finanční pomoci na rok 2005 a kromě toho konstatoval ztrátu nároku na zemědělskou finanční pomoc na tři následující roky.

Následně odsoudil Sad Rejonowy w Goleniowie pana Bondu za spáchání trestného činu dotačního podvodu k trestu odnětí svobody v délce osmi měsíců s podmíněným odkladem na dva roky a peněžitému trestu.

Odvolací soud tento rozsudek nepotvrdil a zastavil trestní řízení vzhledem k tomu, že L. Bondovi byla již za stejné chování uložena sankce podle čl. 138 nařízení č. 1973/2004. Na základě stížnosti podané generálním prokurátorem se věc dostala k polskému Nejvyššímu soudu, který vznesl následující předběžnou otázku: Jakou právní povahu má sankce podle čl. 138 nařízení č. 1973/2004 spočívající v tom, že farmáři budou v letech, které následují po roce, v němž bylo předloženo nesprávné prohlášení o rozloze plochy tvořící základ pro přímé platby, odepřeny platby?

V návaznosti na tuto otázku polský Nejvyšší soud žádal Soudní dvůr EU o výklad čl. 138 odst. 1 nařízení č. 1973/2004 v rozsahu, v němž lze zásadu *ne bis in idem* uplatnit, v rámci původního řízení v případě, že mohou být opatření stanovená v čl. 138 odst. 1 jako trestní sankce.

Přesto, že zákaz dvojího trestního stíhání upravený v čl. 50 Listiny základních práv EU byl již dříve uznán jako obecná zásada unijního práva, soudní dvůr rozhodl jako již několikrát, (srov. rozsudky ve věci 137/85, Maizena a spol., ECR 1987, 4587, bod 13, dále ve věci C-240/90, Německo v. Komise, ECR 1992, I-5383, bod 25, jakož i ve věci C-210/00, Käserei Champignon Hofmeister, ECR 2002, I-6453, bod 43), že sankce podle předpisů v oblasti společné zemědělské politiky, např. dočasné vyloučení hospodářského subjektu z režimu podpor, nemají trestněprávní povahu. Vycházel přitom z názoru, že vyloučení slouží k boji proti četným nesrovnalostem, které se objevují v rámci zemědělských podpor a které mohou tím, že značně zatěžují rozpočet Evropské unie, ohrožovat opatření, která orgány EU v této oblasti přijaly za účelem stabilizace trhů, podpory životní úrovně zemědělců a zajištění dodávek spotřebitelům za přiměřené ceny.

V praxi jsou postrádány využití zkušenosti a poznatky institucí, jako finančních, statistických, kontrolních a dalších úřadů, z jejich praktických aktivit. Velice účinným prvkem nápravy by jistě bylo zveřejňování postihů, které ze zneužívání prostředků dotace i mimo odvětví vzešly.¹⁸⁷

6.11 Zhodnocení ekonomického dopadu podpor

V predikci pro rok 2014 se ukazuje, že většina komodit rostlinné výroby by mohla být ekonomicky kladná i bez podpor. Některé komodity (pšenice jarní, triticales, hrách, slunečnice, ale i cukrovka) jsou ekonomicky rentabilní pouze s podporami a komodity réva vinná a meruňky jsou i při započtení podpor ztrátové.

Ekonomika komodit živočišné výroby je nepříznivá, mimo krav bez technické produkce mléka, která pouze při započtení podpor vykazuje kladné hodnoty, u všech ostatních komodit je predikována záporná rentabilita jak bez podpor, tak s podporami.

Modelové výpočty ukázaly, že vyhlídky českého zemědělství na období 2010-2014 jsou následující, rostlinná výroba je ekonomicky relativně příznivá.¹⁸⁸

- komodity pšenice ozimá, žito, ječmen jarní i ozimý, oves, kukuřice na zrno, řepka, mák, brambory konzumní, chmel, kmín a jablka vycházejí s kladnou rentabilitou nejen s podporami, ale i bez podpor,
- komodity pšenice jarní, triticales, hrách, slunečnice a cukrovka jsou rentabilní pouze s využitím podpor,
- komodity réva vinná a meruňky jsou i se zapojením podpor nerentabilní;

Je nepochybné, že opatření stanovená v čl. 138 odst. 1 druhém a třetím pododstavci nařízení č. 1973/2004 lze uplatnit pouze na subjekty, které požádaly o využití režimu finanční pomoci, a to za podmínky, že informace, které takové subjekty poskytly na podporu své žádosti, jsou nesprávné. Velký senát Soudního dvora EU tedy rozhodl, že čl. 138 odst. 1 nařízení č. 1973/2004 musí být vykládán v tom smyslu, že opatření spočívající ve vyloučení farmáře z poskytnutí pomoci na rok, ohledně něhož předložil nepravdivé prohlášení týkající se rozlohy, na kterou je možno poskytnout tuto pomoc, a v tom, že tato pomoc, na kterou by mohl mít nárok, bude v průběhu tří následujících kalendářních let snížena o částku odpovídající rozdílu mezi nahlášenou rozlohou a skutečnou rozlohou, nepředstavují sankce trestní povahy.

POMAHAČ, Richard. Časopis Právní rozhledy. 2012. č. 13-14/2012. str. 520-521.

¹⁸⁷ KOUŘILOVÁ, J.; PŠENČÍK, J.; KOPTA, D. *Dotace v zemědělství z hlediska komplexního pohledu a s přihlédnutím k ekologickému zemědělství*. Praha: Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita 2009.

¹⁸⁸ FOLTÝN, Ivan; ZEDNÍČKOVÁ, Ida. *Rentabilita zemědělských komodit, ekonomicko-matematická predikce*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2010. str. 63-66.

Živočišná výroba je převážně v ekonomické ztrátě.

- jediná komodita - krávy bez technické produkce mléka je s využitím podpor rentabilní, zejména v méně příznivých oblastech,
- komodity - dojnice/mléko a výkrm býků jsou při započtení podpor nerentabilní,
- chov prasat - reprezentovaný výkrmem je trvale ztrátový,
- rovněž chov brojlerů nevykazuje ekonomickou prosperitu a komodita nosnice se pohybuje v těsné blízkosti hranice ztráty.

Dotace pro evropské zemědělství by měly být zaměřeny na uchování typického rázu evropské krajiny, produkci zdravých potravin, ochranu životního prostředí a údržbu venkova jako prostředí pro bydlení. Podpora rozvoje venkova prostřednictvím dotací pro zemědělství je z tohoto pohledu logicky zaměřena na menší a středně veliké farmy.¹⁸⁹ Země, ve kterých velikostní skupina malých a středních zemědělských podniků obhospodaruje jen malý podíl zemědělské půdy, jako jsou Česká republika a Slovensko, by si pro sebe měly vyjednat zvláštní režimy poskytování podpor.¹⁹⁰

6.11.1 Porovnání zemědělských dotací v ČR a největších producentů EU

Ve srovnání s vyspělými ekonomikami členských států Evropské unie je konkurenceschopnost českého agrárního sektoru nízká, podíl exportu potravin a živých zvířat na hektar zemědělské půdy je v České republice nižší než průměr států EU. Důležitými faktory ovlivňujícími konkurenceschopnost jsou cena produktu, náklady na jednotku produktu, jeho kvalita, stupeň inovace, propagace a marketing. S problémem konkurenceschopnosti úzce souvisí produktivita práce, která je v České republice v porovnání se zeměmi EU 15 stále značně nízká. Česká republika společně s Polskem má vysoký podíl pracovníků na 100 ha obdělávané půdy. Tento ukazatel je v Německu a Francii o 20%, resp. 27% nižší. Vysoký počet pracovníků na 100 ha je jedním z příčin nízké produktivity práce. Produktivita práce ve vyspělých státech EU (Německo, Francie, Velká Británie) je přibližně 3 krát větší než v ČR, což spolu s vyššími dotacemi

¹⁸⁹ Menší a střední farmy jsou typická hospodářství v Irsku, Belgii, Rakousku.

¹⁹⁰ ŠTOLBOVA, Marie. *Méně příznivé oblasti pro zemědělství v ČR a EU, výzkumná studie*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha, 2006, str. 56.

v těchto zemích ovlivňuje také významně nižší hospodářský výsledek zemědělských podniků v ČR.

Provozní dotace jednotlivých států s výjimkou Polska pokrývají přibližně z 20% náklady na zemědělskou výrobu. Určitá diskrepance, která neodpovídá logice, spočívá v tom, že vyšší dotace u jednotlivých států pokrývají menší podíl nákladů. Hodnocení dotací jen podle jejich podílu na 1 ha by mohlo být zavádějící. Tento rozdíl je vysvětlitelný tím, že celkové náklady na 1 ha jsou ve vyspělých zemích vyšší. Mezi hlavní nákladové položky, které se podílejí na vyšších nákladech, patří náklady na hnojiva, které jsou téměř dvojnásobné ve srovnání s ČR. Také vyšší náklady na odpisy, které např. v Německu jsou 2,8 krát větší než v ČR, ve Francii jsou pak 2,9 krát vyšší, a v Británii 1,46 krát vyšší než v ČR. V porovnání s ČR neprobíhá mezi vyspělými členskými státy účinná substituce živé a zvěčnělé práce, neboť růst nákladů na odpisy není vyvážen poklesem mzdových nákladů, ale je upravován nárůstem průměrné mzdy pracovníků v zemědělství. Vysoké jsou také náklady na pachtovné, jejichž hodnota přesahuje více jak dvakrát tento náklad v ČR. Například náklady na pachtovné v Německu jsou 4,2 krát vyšší, ve Francii 3,5 krát vyšší a v Británii 1,8 krát vyšší než v ČR.¹⁹¹

6.12 *Výhled*

Program rozvoje venkova 2014-2020

Na základě oficiálně prezentovaného prvního návrhu nařízení Evropské komise z roku 2011 k rozvoji venkova na období let 2014-2020 a jeho šesti základních priorit Unie, jež budou představovat nástroj podpory cílů společné zemědělské politiky pro budoucí programové období, započaly přípravné práce pro tvorbu nového programového dokumentu.

V první polovině roku 2012 proběhly analýzy aktuálního stavu a potřeb pro 6 prioritních oblastí stanovených Evropskou komisí v nařízení pro rozvoj venkova. Poté proběhly diskuse nad závěry analýz s nevládními organizacemi a proběhl první výběr

¹⁹¹ STŘELEČEK, František; LOSOSOVÁ, Ida; ZDENĚK, Radek. *Vliv dotací na ekonomickou situaci českých zemědělských podniků*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, 2009, str. 34-38.

opatření. V druhé polovině roku 2012 docházelo k rozpracování jednotlivých opatření, byl vytvořen první návrh programového dokumentu strukturovaného po kapitolách. V květnu 2013 byla předložena 1. verze PRV do vlády. V roce 2013 v rámci přípravy probíhají následující kroky:

- diskuse s nevládními organizacemi v rámci kulatých stolů i pracovních skupin,
- rozpracovávání programového dokumentu dle vodítek Evropské komise,
- koordinace s ostatními resorty, zejména s ministerstvem pro místní rozvoj,
- projednávání v rámci institucí EU.

Předpokládané zaměření vybraných operačních programů v období 2014-2020

Na základě Podkladu pro přípravu Dohody o partnerství pro programové období 2014-2020, která vymezuje programy a další postup při přípravě České republiky pro efektivní čerpání fondů Společného strategického rámce, projednaného vládou ČR dne 28. 11. 2012 lze usuzovat, že programy podpory budou následující.

Program rozvoje venkova 2014-2020

V aktuálním konceptu Programu rozvoje venkova na období 2014-2020 jsou obsažena níže uvedená opatření přiřazená šesti prioritám unie v oblasti rozvoje venkova, které odrážejí příslušné tematické cíle Společného strategického rámce.

- Předávání znalostí a informační akce,
- Poradenské, řídicí a pomocné služby pro zemědělství,
- Režimy jakosti zemědělských produktů a potravin,
- Investice do hmotného majetku,
- Obnovení potenciálu zemědělské produkce poškozeného přírodními katastrofami a katastrofickými událostmi a zavedení vhodných preventivních opatření,
- Rozvoj zemědělských podniků a podnikatelské činnosti,
- Základní služby a obnova vesnic ve venkovských oblastech,
- Investice do rozvoje lesních oblastí a zlepšování životaschopnosti lesů,
- Zřizování seskupení producentů,
- Agroenvironmentální-klimatické operace, Ekologické zemědělství,

- Platby v rámci sítě Natura 2000 a podle rámcové směrnice o vodě,
- Platby pro oblasti s přírodními či jinými zvláštními omezeními,
- Dobré životní podmínky zvířat,
- Lesnicko-environmentální a klimatické služby a ochrana lesů,
- Spolupráce, Řízení rizik, LEADER.

Operační program Rybářství 2014-2020

Operační program Rybářství 2014-2020 bude pro ČR vypracován na základě nařízení o společných ustanoveních a nařízení o Evropském námořním a rybářském fondu.

Prioritami ČR v rybářství budou investice k posilování konkurenceschopnosti rybářských podniků s neutrálním dopadem na životní prostředí, propagace akvakultury a podpora konzumace ryb, vývoj ekologicky šetrných a ekonomicky rentabilních nových technologií chovu ryb a nových výrobků z ryb až po zavedení do produkce v rybářských podnicích a vysazování úhoře říčního do vodních toků.

6.12.1 Přehled využitelných operačních programů pro roky 2014-2020 v oblasti zemědělství

Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost

Cílem navrhovaného operačního programu je zajistit podporu podnikatelského prostředí a inovací pro zvýšení konkurenceschopné ekonomiky ČR.

Zaměření programu, na něž budou použity prostředky z Evropského fondu pro regionální rozvoj,¹⁹² je podpora podnikání, inovací v podnikatelském sektoru, energetických úspor. Řídícím orgánem tohoto programu bude ministerstvo průmyslu a obchodu.

¹⁹² Cílem Evropského fondu pro regionální rozvoj je posilovat hospodářskou a sociální soudržnost v rámci Evropské unie vyrovnáváním rozdílů mezi regiony. EFRR financuje přímé podpory na investice do podniků s cílem vytvořit udržitelná pracovní místa; infrastruktury související zejména s výzkumem a inovacemi, telekomunikacemi, životním prostředím, energetikou a dopravou; finanční nástroje (fondy rizikového kapitálu, fondy místního rozvoje apod.) na podporu regionálního a místního rozvoje a spolupráce měst a regionů; opatření technické pomoci.

http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_cs.cfm

Operační program Životní prostředí

Cílem navrhovaného operačního programu, v jehož rámci budou použity prostředky z Evropského fondu pro regionální rozvoj a z Fondu soudržnosti, je zajistit řešení hlavních nedostatků infrastruktur životního prostředí na národní úrovni.

Zaměřením bude podpora environmentální infrastruktury sloužící jako protipovodňová opatření, umožňující nakládání s odpady a ochranu ovzduší. Řídícím orgánem tohoto programu bude ministerstvo životního prostředí.

Integrovaný regionální operační program

Cílem operačního programu, v jehož rámci budou použity prostředky z Evropského fondu pro regionální rozvoj, je posílení regionální konkurenceschopnosti a kvality života obyvatel prostřednictvím propojení intervencí národního i regionálního charakteru s významným dopadem do území. Řídícím orgánem tohoto programu bude ministerstvo pro místní rozvoj.¹⁹³

Shrnutí:

Z výše uvedeného podrobného rozboru státních podpor a zpracování jejich přehledu je zjevné, že poskytování dotací nemusí vždy vést k ekonomické rentabilitě zemědělcem upřednostněné komodity. Nejzávažnější je situace v živočišné výrobě, kdy pouze jedna z komodit, a to krávy bez technické produkce mléka je s využitím podpor rentabilní.

V programovém období 2014-2020 by na území České republiky bylo jistě vhodné zaměřit větší část dotací do rozvoje a podpory živočišné výroby, např. dotacemi na výstavbu stájí a podporu základního stáda, čímž by se zamezilo zvýšenému importu produktů živočišné výroby z jiných zemí.

¹⁹³ Zbývajícími programy budou Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání; Operační program Doprava; Operační program Zaměstnanost; Evropská územní spolupráce; Operační program Technická pomoc. http://www.agroweb.cz/Predpokladane-zamereni-vybranych-operacnich-programu-v-obdobi-2014%E2%80%932020_s1715x62349.html

Efektivním nástrojem v boji proti zneužívání dotací by bylo zveřejňování postihů, které ze zneužívání dotací vzešly. Velice přínosným by mohlo být i zveřejňování úspěšných projektů, které poskytnutím dotace vznikly, neboť poskytování dotací je leckdy v očích veřejnosti chápáno v negativním smyslu.

7. Nepotravinářská produkce zemědělství jako druh ekonomického zajištění zemědělství

Zemědělci při své činnosti mohou produkovat i jiné výrobky, než ty, sloužící k výživě lidí a ke krmení dobytka, tyto výrobky lze obecně nazývat obnovitelnými surovinami. Obnovitelné suroviny lze definovat jako produkty zemědělství, lesnictví a rybolovu, které mají využití mimo oblast potravin a krmiv. Produkce obnovitelných surovin patří vedle výroby potravin a krmiv k základním úkolům obhospodařování půdy - zemědělství. Produkty, jejichž základem je biomasa, významně nahradily petrochemické produkty teprve od poloviny 20. století. Na základě znalostí a s podporou nových technologií a kreativní vědy se dnes objevují nové mnohostranné možnosti využití produktů zemědělství v oblastech energetiky, farmacie, chemie, stavebního hospodářství a dopravy.

Obnovitelné zdroje energie¹⁹⁴ jsou v podmínkách České republiky nefosilní přírodní zdroje energie, jimiž jsou energie vodní, pevné biomasy, bioplynu, kapalných biopaliv, větru, slunečního záření, okolního prostředí a geotermální energie.

V rámci OZE hraje zemědělská produkce významnou roli především v dopravě (kapalná biopaliva) a v energetice (výroba elektřiny a tepla). Využití biomasy pro energetické účely je v ČR tradičním oborem hospodářské činnosti, který se v posledních dvaceti letech dynamicky rozvíjel. Přestože svou výší nemůže výroba energie z biomasy výrazně konkurovat jiným primárním zdrojům energie, zaujímá stále významnější komplementární postavení v energetickém mixu energetických zdrojů v ČR. Dobře nastavenými podmínkami rozvoje využití biomasy pro energetické účely lze dosáhnout řady doprovodných environmentálních, krajinářských či regionálně-rozvojových přínosů pro ČR. Vedle diverzifikace zemědělského hospodaření lze významně přispět k rozvoji biodiverzity krajiny a sladit pěstování biomasy s půdo-ochrannými a protipovodňovými opatřeními. Vhodnou formou podpory vybraných technologií využití biomasy lze dosáhnout i příznivého dopadu na rozvoj zaměstnanosti na českém venkově.

Na základě směrnice 2009/28/ES Evropské komise o podílu OZE na konečné energetické spotřebě v roce 2020 byl Ministerstvem průmyslu a obchodu České

¹⁹⁴ Dále jen „OZE“.

republiky definován návrh dalšího rozvoje využití obnovitelných zdrojů do roku 2020, s podrobnějším rozpracováním dosažení národního cíle ve výši 13,5%. Jeho plnění má zajistit Národní akční plán ČR pro energii z obnovitelných zdrojů, který zároveň určuje podíly jednotlivých druhů obnovitelných zdrojů.

Při úvaze nad ekonomickým zajištěním zemědělství se nabízí otázka, co by mělo být cílem zemědělských podnikatelů v rámci jejich činnosti, nepochybně to bude zisk a stabilita příjmů i v mimo-produkčním období. Prostředkem, který by mohl zajistit tento cíl, by mohla být výroba energie z obnovitelných zdrojů energie. Jedním z nejvhodnějších prostředků ekonomického zajištění zemědělských podnikatelů, prostřednictvím něhož dochází k výrobě elektrické energie a tepla z obnovitelných zdrojů, se pak jeví provozování bioplynové stanice.

7.1 Bioplynové stanice

Bioplynové stanice jsou technologická zařízení využívající procesu anaerobní digesce ke zpracování bioodpadu,¹⁹⁵ případně jiného biologicky rozložitelného materiálu. Hlavním produktem anaerobní digesce je bioplyn,¹⁹⁶ který lze využít jako alternativní zdroj energie.

¹⁹⁵ Biodpad (biologicky rozložitelný odpad) se rozumí jakýkoli odpad, který je schopen anaerobního nebo aerobního rozkladu (např. potraviny, odpad ze zeleně, papír).

Odpad je každá movitá věc, které se osoba zbavuje nebo má úmysl nebo povinnost se jí zbavit (§ 3 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů).

Biomasa se podle zákona o ochraně ovzduší rozumí pro účely výroby biopaliv biologicky odbouratelná část výrobků, odpadů a zůstatků ze zemědělství, lesnictví a příbuzných odvětví a biologicky odbouratelná část průmyslového a komunálního odpadu. Biomasa lze rovněž chápat jako rostlinný materiál, který lze použít jako palivo pro účely využití jeho energetického obsahu, pokud pochází ze zemědělství, lesnictví nebo z potravinářského průmyslu, z výroby surové buničiny a z výroby papíru z buničiny, ze zpracování korku, ze zpracování dřeva s výjimkou dřevního odpadu, který obsahuje halogenové organické sloučeniny nebo těžké kovy v důsledku ošetření látkami na ochranu dřeva nebo nátěrovými hmotami, a dřevní odpad pocházející ze stavebnictví.

Srov. QUASHNING, Volker. *Obnovitelné zdroje energií*. První vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. str. 231.

¹⁹⁶ Bioplyn je směs plynů, z nichž hlavní jsou metan - CH₄ a oxid uhličitý - CO₂. Vzniká mikrobiálním rozkladem organické hmoty bez přístupu vzduchu (tzv. anaerobní fermentací nebo digesí). Dle ustanovení § 2 písm. e) vyhlášky č. 133/2010 Sb., o požadavcích na pohonné hmoty, o způsobu sledování a monitorování složení a jakosti pohonných hmot a o jejich evidenci (vyhláška o jakosti a evidenci pohonných hmot) se bioplymem rozumí plynná pohonná hmota vyrobená z biomasy nebo biologicky rozložitelné části odpadu, která je vyčištěna na jakost odpovídající zemnímu plynu a je určena pro pohon motorů.

7.1.1 Druhy bioplynových stanic

Podle toho, jaký substrát/vstup bioplynová stanice zpracovává, rozlišujeme tři typy stanic:

- **zemědělské** - zpracovávají vstupy ze zemědělské prvovýroby, např. statková hnojiva a energetické plodiny, jejich výstavba probíhá nejčastěji přímo v areálech zemědělských podniků, které jsou následně i jejich provozovatelem.
- **průmyslové** - někdy se lze setkat i s pojmem kofermentační, zužitkovávají různé materiály,¹⁹⁷ jako jsou kaly z různých provozů, např. z čističek odpadních vod, jateční odpady.
- **komunální** - zpracovávají komunální odpady,¹⁹⁸ včetně odpadů z domácností. Komunální odpad zahrnuje odpad z údržby zeleně, vyříděné bioodpady z domácností a stravovacích provozů. Provozovatelem průmyslových a komunálních stanic bývá např. obec či průmyslový podnik.¹⁹⁹

Na našem území převažují bioplynové stanice zemědělské, ostatní typy jsou zatím zastoupeny sporadicky. Rozvoji např. komunálních stanic v České republice brání nedostatky ve zpracování komunálního odpadu.²⁰⁰

Biopalivem se rozumí kapalné nebo plynné palivo používané pro dopravu, resp. pohon motorových vozidel a vyráběné z biomasy (ustanovení § 2 písm. c) vyhlášky o jakosti a evidenci pohonných hmot).

¹⁹⁷ Lze se setkat i s pojmem ko-digestace. BLASCHEK, Hans, P.; EZEJI, Thaddeus, C.; SCHEFFRAN, Jürgen. *Biofuels from agricultural wastes and byproducts*. Edition first. Blackwell Publishing, 2010. str. 42.

¹⁹⁸ Komunálním odpadem se rozumí veškerý odpad vznikající na území obce při činnosti fyzických osob, a který je uveden jako komunální odpad v prováděcím právním předpise (vyhláška č. 381/2001 Sb., kterou se stanoví Katalog odpadů, Seznam nebezpečných odpadů a seznamy odpadů a států pro účely vývozu, dovozu a tranzitu odpadů a postup při udělování souhlasu k vývozu, dovozu a tranzitu odpadů), s výjimkou odpadů vznikajících u právnických osob nebo fyzických osob oprávněných k podnikání.

¹⁹⁹ Do kategorie bioplynových stanic se ještě řadí skládkový plyn, který je cíleně produkován a jímán ze skládek odpadů, srov. STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 83-96.

²⁰⁰ Pro představu lze uvést, že investiční náklady na výstavbu zemědělské BP stanice jsou cca 75 000 Kč/kW, na výstavbu komunální BP stanice cca 150 000 Kč/kW.

7.2 Provoz bioplynových stanic

7.2.1 Substráty/vstupy

V bioplynových stanicích lze zpracovávat zejména biomasu. Biomasa je hmota živočišného nebo rostlinného původu, obsahující organické látky. Základní druhy biomasy, běžně využívané pro anaerobní výrobu bioplynu jsou:

- Exkrementy hospodářských zvířat;²⁰¹
- Fytomasa;²⁰²
- Odpady ze zpracovatelského a potravinářského průmyslu;²⁰³
- Specifické a speciální odpady;²⁰⁴
- Tříděné domovní a komunální bioodpady.

Vhodnými druhy biomasy jsou zvláště materiály s vyšší vlhkostí. Při zpracování biomasy se může uplatňovat tzv. kofermentace neboli zpracování různých materiálů v jednom zařízení. Vhodnou kombinací substrátů lze docílit složení, které bude mít příznivý vliv na průběh procesu a tím i na výsledné množství a kvalitu bioplynu.

Technologie zařízení pro anaerobní digesci organických odpadů může mít mnoho variant.²⁰⁵ Na začátku bioplynové linky je zpravidla přípravná nádrž, kde se skladuje

²⁰¹ např. ve formě kejda, trus, hnůj, močůvka, hnojůvka, podestýlka.

²⁰² Fytomasou se rozumí kukuřičná siláž, travní senáž, vybrané části rostlin - kořínky, cukrovarské řízky vybrané druhy energetických rostlin, ekonomicky neprodejně produkty např. nezkrmené zbytky krmiv, apod.

V zahraničí se používají i zbytky ovoce a zeleniny, konzervářské odpady z konzervace zeleniny, zbytky rajčat, odpad ze zpracování manga, zbytky z pěstování hub, syrovátka, lihovarnické výpalky, odpad z destilace alkoholu, mořské řasy. STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 175-190.

²⁰³ Odpady ze zpracovatelského a potravinářského průmyslu se rozumí odpad z mlékáren, jatek, lihovarů, cukrovarů atd.

²⁰⁴ Specifickými a speciálními odpady se rozumí např. bioodpady z chemické výroby, masokostní moučka, čistírenské kaly. Čistírenské kaly vznikají při čištění odpadních vod, nejznámější bioplynová stanice v České republice, která zpracovává čistírenské kaly, je stanice v Třeboni. Tato stanice zpracovává směs kejdy z velkochovu prasat a kalu z odpadních vod města Třeboně. Bioplynová stanice v Třeboni je nejstarší fungující bioplynovou stanicí na území České republiky, v provozu je nepřetržitě od roku 1974. BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 46.

²⁰⁵ Prakticky všechny bioplynové stanice mají tyto základní technologické celky: Příjmovou část (příprava a úprava materiálu); fermentor či soustavu fermentorů s příslušenstvím; úpravu a skladování bioplynu; kalovou koncovku.

BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 45.

surový materiál. Ten je podle potřeby přečerpáván do fermentoru,²⁰⁶ kde se zahřívá na provozní teplotu a dochází zde k vlastnímu procesu anaerobní digesce a tvorbě bioplynu. Bioplyn vznikající ve fermentoru, je jímán do zásobníku a upravován pro další využití např. spalování, při kterém je výslednou energií buď vzniklé teplo, nebo v případě zapojení tzv. kogenerační jednotky teplo i elektřina. Bioplynová stanice je osazena vhodným a dostatečně výkonným míchacím systémem, otopným systémem, odsiřovacím zařízením, apod.

Pro správný průběh procesu anaerobní digesce, v jehož důsledku dochází k výrobě bioplynu, je třeba zajistit vhodné podmínky pro činnost mikroorganismů, těmi jsou striktně anaerobní prostředí, optimální pH, stálá teplota, vhodné složení substrátu.²⁰⁷

7.2.2 Anaerobní digesce

Anaerobní digesce²⁰⁸ je proces, při kterém mikroorganismy rozkládají organický materiál bez přístupu vzduchu. Řízená anaerobní digesce je z ekologického hlediska perspektivní způsob využití biomasy, resp. organického odpadu a energetických plodin, může probíhat samovolně v přírodě nebo řízenou metodou v bioplynových stanicích. Celý proces anaerobní digesce probíhá ve čtyřech základních fázích, a to hydrolýza, acidogeneze, autogeneze, melanogeneze.²⁰⁹

²⁰⁶ Fermentory jsou zpravidla betonové nádrže o výšce až 6,5 m, pokud zařízení potřebuje vyšší nádrže, jsou využívány ocelové, které vykazují vyšší procesní efektivitu. Za fermentor můžeme považovat fermentory na mokrou fermentaci, suchou fermentaci, lagunu na tekutý materiál a reaktivní skládku tuhých organických odpadů. V bioplynových stanicích se nejvíce používají fermentory na mokrou fermentaci, méně rozšířené jsou zatím na suchou fermentaci. Specifickým zařízením na výrobu bioplynu jsou laguny a řízené skládky komunálního odpadu. Fermentory na mokrou fermentaci se obvykle stavějí z plynotěsného železobetonu, kovu a plastu. Fermentory můžeme dělit podle různých kritérií, např. podle tvaru na válcové s horizontální osou, válcové s vertikální osou, kulové, vejčité, podle umístění vzhledem k úrovni terénu na nadzemní, polozapuštěné, podzemní, podle doplňkového vybavení na neřízené a řízené, s vytápěním stěnovým, vnitřním nebo vnějším, rekuperačním výměníkem nebo párou, s mícháním mechanickými míchadly vrtulovými, ponornými, lopatkovými, pádlovými, mlýnovými, s mícháním hydraulickým nebo turbínovým, s mícháním plynovým nebo gravitačním atd.

BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 47.

²⁰⁷ Technologické nedostatky způsobené nevhodnou technologií či substrátem se projevují zejména produkcí nežádoucího zápachu do okolí stanice. BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 39.

²⁰⁸ Někdy se můžeme také setkat s pojmem anaerobní fermentace, metanová fermentace, metanové kvašení a podobně, srov. STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 13.

²⁰⁹ BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012, str. 40.

Mokrá anaerobní digesce

Je jedním z druhů anaerobní digesce, jenž je charakteristický tím, že probíhá v kapalném stavu. Technologie mokré anaerobní digesce je použitelná pro zpracování pevných i kapalných statkových hnojiv, cíleně pěstované biomasy i široké škály bioodpadů. Bioplynové stanice s technologií mokré anaerobní digesce jsou vybaveny velkokapacitními pádlovými míchadly a jsou tak vhodné pro zpracování vysokých podílů rostlinné biomasy, jako jsou např. travní senáže, kukuřičné siláže. Tato technologie se používá u větších bioplynových stanic s elektrickým výkonem vyšším než 200 kW, a právě tato technologie je využívána v zemědělských podnicích nejvíce.

7.3 Produkty anaerobní digesce

Bioplyn

Bioplyn je směs plynů, z nichž hlavní složku tvoří metan - CH₄ a oxid uhličitý - CO₂, která vzniká anaerobní digescí.

Bioplyn se nejčastěji spaluje v kotlích a vyprodukované teplo se používá na vytápění budov nebo na ohřev vody či sušení uskladněných zemědělských plodin. Další možností je kombinovaná výroba tepla a elektrické energie v kogenerační jednotce.²¹⁰

Hlavní výhřevnou složkou bioplynu je metan, který v závislosti na původu biomasy, ze které vznikl, může obsahovat některé nežádoucí sloučeniny jako např. dusík či síru. Tyto komponenty mají vliv na životnost vybraných technologických celků bioplynové stanice. Síra se v různých formách dostává do produkovaného bioplynu a následně ovlivňuje životnost plynových zařízení a spotřebičů, zvláště spalinových traktů kogeneračních jednotek, spalínovodů a komínů a má také další negativní vlivy např. na opotřebení elektrod zapalovacích svíček spalovacích motorů kogenerační jednotky.

²¹⁰ Statistika výroby bioplynu v ČR dokládá rostoucí význam tohoto oboru např. z hlediska výroby obnovitelné energie. V roce 2011 bylo z bioplynu vyrobeno celkem 928 714,8 MWh elektrické energie. Porovnání s rokem 2010 přitom ukazuje silný meziroční nárůst elektřiny, neboť v roce 2010 bylo z bioplynu vyrobeno celkem 634 662,0 MWh elektrické energie. Pro představu největší elektrárna v ČR, jaderná elektrárna Temelín, vyrobí ročně cca 12 TWh elektrické energie. BUFKA, Aleš; ROSECKÝ, Daniel. *Obnovitelné zdroje energie v roce 2011, Výsledky statistického zjišťování prosinec 2012*. Praha: oddělení datové podpory koncepcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. str. 28.

Z hlediska legislativy ochrany ovzduší je nutno především věnovat pozornost dodržení emisních limitů sirnatých sloučenin v bioplynu, neboť obsah síry v bioplynu je legislativně limitován²¹¹ a musí se pravidelně sledovat např. z důvodů platby poplatků za znečišťování ovzduší plynnými emisemi škodlivin. Proto jsou některé bioplynové stanice osazeny i odsiřovacími systémy bioplynu.

Srovnání vlastností a výhřevnosti různých druhů bioplynu uvádí následující tabulka.²¹²

Parametr	Bioplyn jímaný ze skládky odpadů	Bioplyn (ČOV)	Bioplyn (prasečí kejda)
Výhřevnost (MJ/m ³ N)	16,9	21,1	24,0
CO ₂ (%)	46	38	31
CH ₄ (%)	49	61	69
H ₂ S (mg/m ³)	350	1000	2300

Digestát, Fugát

Tuhý zbytek po vyhnutí se sníženým obsahem biologicky rozložitelných látek se nazývá digestát. Tento materiál, pokud vyhovuje všem parametrům stanoveným příslušnými právními předpisy,²¹³ lze využít jako hnojivo, přídavek do kompostu nebo k úpravě povrchu terénu.²¹⁴

Fugát, někdy označován jako procesní voda, je tekutý produkt vyhnívacího procesu a má charakter vody odpadní. Je silně zakalený a obsahuje produkty anaerobního rozkladu organických látek. Fugát bývá zpravidla odváděn do čistírny odpadních vod.

²¹¹ Zákonem č. 201/2012, o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů.

²¹² Výhřevnosti různých bioplynů platí pro stav 15°C, 101 325 kPa.

http://www.bioplyn.cz/at_vlastnosti.htm

²¹³ Zejména se jedná o následující podzákoné právní předpisy, a to vyhláška č. 474/2000 Sb., o stanovení požadavků na hnojiva, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 341/2008 Sb., o podrobnostech nakládání s biologicky rozložitelnými odpady, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 382/2001 Sb., o podmínkách použití upravených kalů na zemědělské půdě, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁴ BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 53.

7.4 Bioplynové stanice v ČR a v zahraničí

Ke konci roku 2012 bylo na našem území v provozu 481 bioplynových stanic,²¹⁵ z nichž převážná většina zpracovávala bioodpady ze zemědělství, v porovnání s rokem 2008, kdy na našem území bylo v provozu asi 23 bioplynových stanic, se jedná o výrazný nárůst jejich počtu. Odhaduje se, že v roce 2020 by mohlo být na našem území až 1000 bioplynových stanic.²¹⁶

Vzhledem ke stále vzrůstajícímu počtu bioplynových stanic se s nimi lze již velice často potkat, v místě mého trvalého bydliště a jeho blízkém okolí je celkem 5 bioplynových stanic, přičemž nelze vyloučit další nárůst jejich počtu.²¹⁷

Z evropských zemí má nejvíce zkušeností s bioplynovou technologií Německo, kde je v současné době v provozu více než 4300 fermentačních zařízení především komunálního charakteru.²¹⁸

V Dánsku funguje systém tzv. centralizovaných bioplynových stanic.²¹⁹ Ke každé stanici je odpad svážen z okolních oblastí a stanice jsou umístovány tak, aby se jejich svozové zóny nepřekrývaly.²²⁰ Ve Švédsku se bioplyn kromě vytápění a výroby elektrické energie využívá i pro pohon vozidel a v roce 2005 zde byl také zprovozněn první vlak na světě poháněný bioplynem.²²¹ Zahraniční zkušenosti ukazují na rostoucí

²¹⁵ Počet bioplynových stanic v ČR k 31. 12. 2012 byl 481, jejich instalovaný výkon byl 363.24 MW, přičemž v aktuálním roce vyrobily 1406 GWh elektrické energie, což představuje 15.9% na OZE. <http://www.czba.cz/>

²¹⁶ Zda odhadovaného počtu bude skutečně dosaženo, je otázkou, neboť již teď je jisté, že bioplynové stanice uvedené do provozu po 31.12.2013 již nebudou mít nárok na provozní podporu, čímž bude narušena rentabilita projektů výstavby bioplynových stanic. <http://zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/podpora-fotovoltaiiky-a-bioplynu-pristi-rok-skonci-993186>

²¹⁷ Dokonce v areálu AGRO Kunčina a.s. jsou dvě samostatné bioplynové stanice, a to Bioplynová stanice Kunčina I. a Bioplynová stanice Kunčina II.

²¹⁸ Např. v obci Jühnde nacházející se v Dolním Sasku, bioplynová stanice o výkonu 700 kW zajišťuje zásobování elektrickou energií a tepelnou energií pro všech 750 obyvatel. Topení v domácnostech je zajištěno prostřednictvím rozvodné sítě o délce zhruba 5 km. Substrát pro anaerobní digesci tvoří hnůj a energetické plodiny - kukuřice, trávy a pšenice. BLASHEK, Hans, P.; EZEJI, Thaddeus, C.; SCHEFFRAN, Jürgen. *Biofuels from agricultural wastes and byproducts*. Edition first. Blackwell Publishing, 2010. str. 56-57.

²¹⁹ Dánsko má tři kategorie bioplynových stanic: 20 centralizovaných komunitních stanic s dodávkou tepla a elektrické energie do rozvodné sítě, 18 zemědělských stanic s možností kofermentace, 8 velkých zemědělských stanic s kombinovanou výrobou tepla a elektrické energie, bez možnosti kofermentace. Údaje o počtu stanic se vztahovali k roku 2004. BLASHEK, Hans, P.; EZEJI, Thaddeus, C.; SCHEFFRAN, Jürgen. *Biofuels from agricultural wastes and byproducts*. Edition first. Blackwell Publishing, 2010. str. 57.

²²⁰ STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 174-175.

²²¹ <http://enviweb.ihned.cz/clanek/85070/bioplynovou-stanici-planuji-zemedelci-z-obce-popice-na-breclavsku>

využití bioplynu v dopravě, jako alternativního a obnovitelného paliva. Klasickým příkladem zavedení využívání bioplynu v dopravě jsou právě skandinávské země, což je dáno cenovou situací na jejich energetickém trhu, tradicí a v některých případech dokonce i daňovou politikou.

Rychlejšímu rozvoji použití bioplynu v dopravě v České republice brání nejen chybějící síť čerpacích stanic, ale také problematické a cenově náročné obstarávání vhodných motorových vozidel a nevyjasněná daňová politika. Poměrně dobré vyhlídky na rozšíření použití bioplynu v dopravě jsou ve velkých městech s rozvinutou městskou hromadnou dopravou. Za poměrně nízkých investic do čerpací stanice lze ve městech, využívat už dnes bioplyn produkovaný v městských čistíčkách odpadních vod pro pohon autobusů městské hromadné dopravy, vozidel technických služeb, apod.

7.5 Vlivy bioplynových stanic na životní prostředí

U technologických celků bioplynových stanic, které jsou dobře navrženy a řádně provozovány převažují velmi pozitivní vlivy na životní prostředí zejména:

- řízená anaerobní digesce zabezpečí jímání bioplynu a jeho energetické využití, čímž dochází k zamezení úniku hlavní energetické složky bioplynu – metanu do atmosféry, neboť metan vzniká i v přírodě při samovolném rozkladu organické hmoty a je významným skleníkovým plynem,²²²
- řízená anaerobní digesce zabezpečí stabilizaci biomasy, zamezí dalšímu rozkladu, odstranění zápachu a hygienických rizik. Při samovolném rozkladu organické hmoty dochází ke značné emisi pachových látek a existují i hygienická rizika např. mikroby, hmyz,
- bioplyn je obnovitelným zdrojem energie,
- vlastnosti fermentačního zbytku jsou velmi příznivé pro jeho využití v zemědělství.

Na druhou stranu je potřeba si uvědomit, že provozem bioplynových stanic může dojít i k ovlivnění jejich bezprostředního okolí, a to:

²²² 1t metanu - CH₄ ≈ 21t oxidu uhličitého - CO₂. STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 281-284.

- zvýšením frekvence pohybu dopravní, manipulační a aplikační techniky, zvýšenou zátěží místních komunikací, hlučností, prašností,
- možnými úniky zpracovávaných látek, např. dopravní technikou s otevřenými úložnými prostory či nevhodně zvolenými mezisklady substrátů, apod.
- je vhodné uvést i rizika spojená s technologickými nedostatky bioplynové stanice jako riziko výbuchu unikajícího bioplynu spojené s jeho vznícením či nebezpečí otravy pracovníků zajišťujících provoz bioplynové stanice unikajícím plynem.²²³

Integrované povolení

Bioplynové stanice zpravidla jako zařízení na odstraňování odpadu neklasifikovaného jako nebezpečný odpad o kapacitě větší než 50 t denně a zařízení na odstraňování nebo využití konfiskátů živočišného původu a živočišného odpadu o kapacitě zpracování větší než 10 t denně musí mít k žádosti o stavební povolení platné integrované povolení podle zákona č. 76/2002 Sb.²²⁴

7.6 Realizace projektu bioplynové stanice, finanční strategie

Při realizaci projektu bioplynové stanice je nutno postupovat podle platné legislativy²²⁵ a přihlížet k místním specifickým podmínkám, které mohou mít značný vliv na technické řešení a celkovou dobu realizace bioplynové stanice.²²⁶ Následující

²²³ STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání, Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 171-178.

²²⁴ Zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a o omezování znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o integrované prevenci“.

Bližší k integrovanému rozhodování, DAMOHORSKÝ, Milan et al. *Právo životního prostředí*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. str. 235-248.

²²⁵ Dotčenými právními předpisy jsou zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 183/2006 Sb., stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 254/2001 Sb., vodní zákon, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech, a jeho prováděcí vyhlášky, zákon č. 156/1998 Sb., o hnojivech, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 180/2005 o podpoře výroby elektřiny z OZE, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 482/2005 Sb., o stanovení druhů, způsobu využití a parametrů biomasy při výrobě elektřiny z biomasy.

²²⁶ V případě, že výstavba BP je kofinancována např. z Programu rozvoje venkova, je nutné mít na paměti, že doba určená k realizaci projektu nesmí přesáhnout 24 měsíců.

přehled přibližuje běžný postup realizace a průměrné časové náročnosti jednotlivých projektových etap výstavby bioplynové stanice:

Úvodní posouzení proveditelnosti podnikatelského záměru, kontrola možnosti připojení na rozvodnou síť, volba vhodné biomasy k výrobě bioplynu, návrh financování projektu;	1 měsíc
Tvorba projektových dokumentací, inženýrský průzkum, zpracování oznámení nebo dokumentace EIA, dokumentace pro územní řízení, rozptylové studie, odborného posudku o zdroji znečištění ovzduší, zpracování energetického auditu a případné zpracování žádosti o dotaci, žádost o povolení provozu zařízení na zpracování odpadů, provozní dokumentace, žádost o integrované povolení apod.	3-10 měsíců
Projekt pro stavební povolení; ²²⁷	2,5 měsíce
Vyřizování žádostí o připojení výroben elektřiny k distribuční/přenosové síti, vyřizování žádostí o udělení licencí, realizace stavby.	6-8 měsíců ²²⁸

Zemědělství podnikatelé by před výstavbou bioplynové stanice měli zvážit i vhodnou finanční strategii, která bude umožňovat využití kofinancování výstavby především z evropských strukturálních fondů, Fondu soudržnosti a regionálních a státních dotačních titulů, např. PRV obsahuje přímo opatření k výstavbě bioplynové stanice. Jedná se o opatření 1.1 osy III. Diverzifikace činností nezemědělské povahy.²²⁹ Dalšími možnostmi financování z dotačních titulů nabízí následující programy podpor:

- OPPI - Operační program Podnikání a inovace;²³⁰

²²⁷ Stavební povolení může být řešeno prostřednictvím veřejnoprávní smlouvy, a to právě u bioplynových stanic, které se budou nacházet v areálu zemědělského podniku. K veřejnoprávním smlouvám blíže SLADĚČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. str. 163-173.

²²⁸ Skutečná doba realizace bioplynové stanice může být ovlivněna místními podmínkami a dalšími okolnostmi např. vyřešení majetkových vztahů k pozemkům, změna územně-plánovací dokumentace obce, nestandardní druhy biomasy, zpracování poloprovozních testů substrátů, výtěžnosti bioplynu a posouzení možných inhibičních vlivů (min. 2-3 měsíce), dlouhodobé zajištění substrátů a koncovka fermentačního zbytku, případný negativní postoj obce nebo veřejnosti k projektu v dané lokalitě např. nutnost podstoupit úplné řízení EIA (cca 6-10 měsíců).

²²⁹ Opatření je zaměřeno na výstavbu, modernizaci, nákup budov, strojů, technologie a zařízení sloužící k diverzifikaci činnosti zemědělských podnikatelů směrem k nezemědělským činnostem včetně výstavby decentralizovaných zařízení pro využití obnovitelných zdrojů paliv a energie (bioplynové stanice, kotelny na biomasu, zařízení na výrobu tvarovaných biopaliv).

²³⁰ www.mpo.cz/cz/podpora-podnikani/oppi.

- OPŽP - Operační program Životní prostředí;²³¹
- ROP - Regionální operační programy;²³²
- LEADER;
- Interreg;²³³
- Národní programy reprezentuje Státní program na podporu úspor energie a využití obnovitelných zdrojů energie rozdělený mezi ministerstvo průmyslu a obchodu, Státní fond životního prostředí a ministerstvo zemědělství;
- Grantové programy v rámci jednotlivých krajů.²³⁴

7.7 Možnosti využití bioplynu

Se vzrůstající spotřebou energie, narůstá i její cena, s tím je spojena snaha hledat nové zdroje energie, které pomohou ke snížení ceny energií a rozšíření počtu zdrojů, důležitým je i aspekt ochrany klimatu.²³⁵

Jedním z těchto zdrojů energie může být i biomasa, která slouží k výrobě kapalných a plyných biopaliv - bioplynu. Nejvíce diskutovanou oblastí využití biomasy je právě výroba pohonných látek - biopaliv, a to z toho důvodu, že pro produkci bioethanolu, biooleje, bionafty²³⁶ a bioplynu se využívaly a využívají plodiny,

²³¹ www.opzp.cz

²³² www.strukturalni-fondy.cz/regionalni-op

²³³ Základním cílem Iniciativy Společenství INTERREG je pozvednout celkovou socioekonomickou úroveň příhraničních regionů s ohledem na obchodní, hospodářské, turistické a kulturní vztahy mezi sousedícími regiony. <http://www.interreg3a.cz/>

²³⁴ MURTINGER, Karel; BERANOVSKÝ, Jiří. *Energie z biomasy*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s., 2011. str. 87-89.

²³⁵ Podíl obnovitelných zdrojů na celkové spotřebě energie v České republice stejně jako v celé Evropské unii postupně roste, ale je pod unijním průměrem. Vyplývá to z údajů Evropského statistického úřadu (Eurostat). Největší podíl obnovitelných zdrojů na spotřebě byl v roce 2011 ve Švédsku a Lotyšsku, nejnižší na Maltě, Lucembursku a Británii. U nás byl v roce 2011 podíl obnovitelných zdrojů na spotřebě energie 9,4%, což je v Evropské unii 19. místo. Celo-unijní průměr je 13%. V roce 2004 tento podíl v České republice činil 5,9%. Unie se zavázala v rámci snižování emisí skleníkových plynů, že do roku 2020 zvýší podíl obnovitelných zdrojů na spotřebě energie na 20%. Jednotlivé země mají různé cíle v závislosti na svých konkrétních podmínkách. Česká republika má zvýšit svůj podíl na 13%. V roce 2011 byl největší podíl obnovitelných zdrojů ve Švédsku (46,8%), Lotyšsku (33,1%), Finsku (31,8%) a v Rakousku (30,9%). Nejméně obnovitelných zdrojů využívaly Malta (0,4%), Lucembursko (2,9%), Británie (3,8%), Belgie (4,1%) a Nizozemsko (4,3%). Zemědělec odborný a stavovský týdeník 17/2013, 22 dubna 2013, ročník XXI, Příbík Oldřich. *Podíl obnovitelných zdrojů v České republice vzrostl*.

²³⁶ Blíže např. SOETAERT, Wim; VANDAMME, Erick, J. *Biofuels*. First Publisher in 2009, West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd, West Sussex, United Kingdom. str. 78.

jejichž primární uplatnění bylo v potravinářství.²³⁷ Přímý dopad na cenu potravin znamenal příklon k využívání odpadů a energetických rostlin,²³⁸ avšak ani ty se nezbavily negativního hodnocení a problému emisí.²³⁹ K výrobě bioplynu se v České republice používá nejčastěji kukuřice či odpad vzniklý při živočišné výrobě.²⁴⁰

7.7.1 Ekonomické rozdíly mezi kombinovanou výrobou elektřiny a tepla a prostou výrobou tepla

Za současných podmínek na trhu s energiemi v České republice lze reálně uvažovat s využitím bioplynu pro výrobu tepla při jeho spalování v kotlích nebo pro kombinovanou výrobu elektřiny a tepla za použití kogenerační jednotky.²⁴¹ Ostatní sofistikované způsoby využití bioplynu jsou ve stádiu experimentů, výzkumných a vývojových prací.²⁴² Níže uvedené jednoduché srovnání názorně ukazuje, že vyššího ekonomického zhodnocení bioplynu lze docílit při jeho využití pro kombinovanou výrobu elektřiny a tepla. Spálením 1 000 m³ bioplynu v kotli, resp. kogenerační jednotce lze získat:

²³⁷ EL BASSAM, Nasir. *Handbook of Bioenergy crops*. First Publisher in 2010. Washington: by Earthscan London. str. 399 – 429.

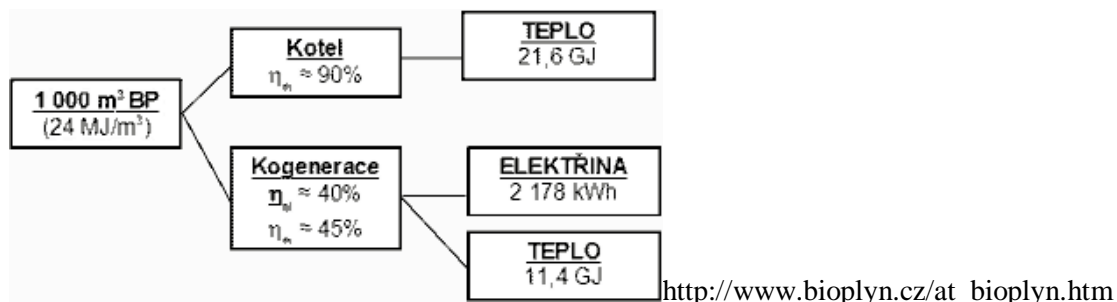
²³⁸ UŠŤAK, Sergej. *Energetické a průmyslové plodiny*. Praha: Výzkumný ústav rostlinné výroby, v.v.i. Odbor agroekologie, přednáška. str. 72.

²³⁹ Při výrobě biopaliv vzniká CO₂, a to již ve chvíli, kdy vyjedou zemědělské stroje na pole. K tomu ještě přistupuje spotřeba energií při výrobě hnojiv a prostředky na hubení škůdců. Dusíkatá hnojiva zvyšují objem emisí klimaticky škodlivých oxidů dusíku. Také další zpracování surovin z biomasy je na pohonně hmoty energeticky náročné. Pokud pochází spotřebovaná energie z fosilních paliv, vzniká tím nezanedbatelné množství CO₂. Ekologická bilance některých biopaliv je tedy velmi sporná, eticky je pak pochybná konkurence výroby biopaliv při výrobě potravin. Z tohoto důvodu je třeba se věnovat trvalému využití surovin z biomasy, pouze může-li biomasa představovat výrazný příspěvek k ochraně klimatu. QUASHNING, Volker. *Obnovitelné zdroje energií*. První vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. str. 253-256.

²⁴⁰ Podle povahy substrátu jsou různé produkty biologického zplynování velice odlišné. Zatímco z kejdy hovězího dobytka se dá očekávat výtěžnost asi 45m³ bioplynu na tunu, u kukuřičné siláže to je 200 m³. QUASHNING, Volker. *Obnovitelné zdroje energií*. První vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. str. 246. Rovněž STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 155-158. Srovnávací tabulky výtěžku metanu při anaerobní fermentaci, v této publikaci je uvedeno i srovnání měrných výtěžků metanu podle různých autorů.

²⁴¹ MURTINGER, Karel; BERANOVSKÝ, Jiří. *Energie z biomasy*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s., 2011. str. 67-74. srov. EL BASSAM, Nasir. *Handbook of Bioenergy crops*. First Publisher in 2010. Washington: by Earthscan London. str. 50 - 60.

²⁴² BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 54.



Spálením 1 000 m³ bioplynu v kogenerační jednotce lze získat 2 178 kWh elektrické energie a 11,4, GJ tepla. I při uvažování nákupu potřebného množství zemního plynu pro výrobu chybějícího množství tepla (10,2 GJ, $\eta_{th} \approx 90\%$... 333 m³) a započítání nákladů na servis kogenerační jednotky, lze dosáhnout následující provozní zisk:

- výkupní cena elektřiny 3,55 Kč/kWh,²⁴³
- odhad nákladů na servis kogenerační jednotky $\approx 0,30$ Kč/kWh,
- odhad ceny zemního plynu $\approx 14,00$ Kč/m³.²⁴⁴

Prodej elektřiny	Servis KJ	Dokup zemního plynu	Rozdíl
7 731 Kč	653 Kč	4 662 Kč	2416 Kč ²⁴⁵
(2 178 kWh x 3,55 Kč/kWh)	(2 178 kWh x 0,30 Kč/kWh)	(333 m ³ x 14,00 Kč/m ³)	

V současné době je pro zemědělské podnikatele tedy vhodnější využívat bioplyn ke kombinované výrobě tepla a elektřiny. Z údajů uvedených na webovém serveru [bioplyn.cz](http://www.bioplyn.cz)²⁴⁶ vyplývá, že při prodejní ceně bioplynu vyšší než 8,12 Kč/m³ bez DPH, bude prodej samotného bioplynu výhodnější než jeho využití pro výrobu elektřiny.

Pokud se objekt bioplynové stanice nachází v místě, kde není možné napojení na další dodavatele tepla, nabízí se zemědělským podnikatelům dosud v České republice

²⁴³ <http://www.csve.cz/clanky/graf-vyvoje-vykupnich-cen/278> nebo Cenové rozhodnutí Energetického regulačního úřadu č. 4/2012 ze dne 26. listopadu 2012, kterým se stanovuje podpora pro podporované zdroje energie, str. 6.

²⁴⁴ Pokud jde o energetickou výtěžnost, pak pro výrobu elektřiny velmi přibližně platí, že na výrobu 1 kWh elektrické energie se spotřebuje asi 0,6 m³ bioplynu, na jehož výrobu je zapotřebí přibližně 6 kg biomasy.
MURTINGER, Karel; BERANOVSKÝ, Jiří. *Energie z biomasy*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s. 2011. str. 74.

²⁴⁵ Tabulka převzata z http://www.bioplyn.cz/at_bioplyn.htm výpočty dle aktuálních hodnot uvedených na <http://www.csve.cz/clanky/graf-vyvoje-vykupnich-cen/278>, <http://rweplyn.lds.cz/ceny-plynu/>

²⁴⁶ http://www.bioplyn.cz/at_bioplyn.htm

příliš nerozšířený způsob prodeje bioplynu, a to prodej akumulovaného bioplynu ze zásobníků. Tento způsob je již dnes nabízen v několika oblastech v Německu.²⁴⁷

Využití přebytků tepla

V kogenerační jednotce, která slouží k výrobě elektrické energie, dochází i k výrobě tepelné energie. V této jednotce se zhruba 30% energie přemění na elektřinu, 60% je využitelné teplo a zbytek jsou tepelné ztráty.²⁴⁸

Technologie bioplynové stanice spotřebuje část tepla pro technologické ohřevy a krytí tepelných ztrát fermentorů. Podíl technologické spotřeby tepla na celkové výrobě tepla v bioplynových stanicích závisí na technologii fermentoru a řádově se pohybuje v rozmezích od 15 do 45%.

Využití přebytků tepelné energie je při realizaci bioplynové stanice potřeba věnovat značnou pozornost a v lokalitách, kde není reálná možnost využití tepelné energie, připravovat plánovitě podmínky pro návazné podnikatelské aktivity, spojené se spotřebou tepelné energie.

Konkrétní technická řešení využití tepla závisí na místních podmínkách. Běžným způsobem řešení je dodávka tepelné energie k topení a ohřevu teplé užitkové vody v areálu, kde se bioplynová stanice nachází. Pokud jsou tyto odběry malé resp. pouze sezónní, je potřeba zvážit další možnosti, např. dodávky tepla jiným odběratelům, sušárenské technologie, temperované sklady, vytápěné skleníky, chov teplomilných ryb a živočichů, apod.²⁴⁹

Pro zemědělské podnikatele se jeví zajímavým způsobem využití přebývajících tepelné energie zejména pro sušárenské technologie, kdy mohou použít vyrobenou tepelnou energii k vysoušení sklizených plodin, především obilovin, čímž dojde ke zlepšení jejich vlastností a následnému navýšení jejich výkupní ceny. Výstavba vytápěných skleníků pro pěstování zeleniny je také velice vhodná a může zajistit

²⁴⁷ Příkladem takového zařízení je třeba bioplynový park pro produkci bioplynu do páteřní plynové sítě v průmyslové zóně Könnern, nacházející se mezi Magdeburgem a Halle. MURTINGER, Karel; BĚRANOVSKÝ, Jiří. *Energie z biomasy*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s., 2011. str. 69.

²⁴⁸ MURTINGER, Karel; BĚRANOVSKÝ, Jiří. *Energie z biomasy*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s., 2011. str. 73.

²⁴⁹ Srov. http://bioplyncs.cz/vyuziti_tepla

produkcí zeleniny až po dobu osmi kalendářních měsíců v roce.²⁵⁰ V případě, že přebytečná tepelná energie nebude jakkoliv využita, jsou její přebytky vypouštěny do ovzduší, což není příliš žádoucí.

Využití fermentačního zbytku

Základním využitím fermentačního zbytku je jeho aplikace na zemědělskou půdu, jako hnojiva jak v tekuté, tak v separované formě. Přínosem takového nakládání s fermentačním zbytkem je kromě vrácení organické hmoty půdě, a tím zvýšení obsahu dusíku a dalších minerálních látek také velmi významná redukce choroboplodných zárodků a klíčivosti semen plevelů, zvýšení potenciálu zadržování vody v terénu a v neposlední řadě hnojivý účinek.²⁵¹ Využití fermentačního zbytku namísto průmyslových hnojiv znamená i nemalý finanční přínos.

Dalšími možnými alternativami využití separovaného podílu po jeho dosušení je využití jako topiva nebo podestýlka pro chov hospodářských zvířat.

7.8 Požadavky na udržitelnost

S ohledem na skutečnost, že výroba biopaliv nepodléhala žádné kontrole a jejich produkcí docházelo k úplně opačnému efektu, než byla ochrana životního prostředí, začal se klást velký důraz na udržitelnost rozvoje produkce biopaliv.

Udržitelnost je předpokladem pro jakoukoliv biopalivovou aktivitu a je podmínkou pro přístup na trh. Související povinná certifikace představuje důkaz a diferenciaci mezi dobrými a špatnými biopalivy. Pro nezbytnou certifikaci producentů biomasy, jakož i všech dalších stupňů řetězce až po výrobce biopaliva, jsou

²⁵⁰ Pro tento způsob řešení spotřeby přebytečné tepelné energie z bioplynové stanice se např. rozhodlo AGRO Kunčina a.s. v bioplynové stanici Kunčina II., čímž zároveň dojde k vytvoření několika pracovních míst pro zajištění chodu skleníku. Využití přebytku tepelné energie k vysoušení obilovin je pak zvoleno v bioplynové stanici Kunčina I.

²⁵¹ Je však potřeba zmínit i rizika použití fermentačního zbytku jako hnojiva, neboť není vhodný na všechny druhy plodin, zejména ne na zeleninu určené k lidské spotřebě, a to z toho důvodu, že ve fermentačním zbytku jsou obsaženy i bakterie a těžké kovy, které se podílejí na vyhnívacích procesech a mohou být zdraví škodlivé. STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 170-171.
Vzpomeňme např. tzv. kauzu španělských okurek, viz článek: Smrtící okurky si nakoupili i Češi, obětí už je deset, <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=701844>

v současnosti akreditovány dva systémy: ISCC (International Sustainability and Carbon Certification) a REDcert (Renewable Energy Directive Certification). Postupy uplatňované v systému ISCC a s nimi související terminologie berou v úvahu základní požadavek, že systém ISCC představuje nástroj k zavedení směrnic 2009/28/EC a 2009/30/EC do národních legislativ.

Certifikáty mohou vydávat certifikační orgány, a to pro všechny významné subjekty zásobovacího řetězce. Předpokladem pro vydání certifikátu je podání žádosti o certifikaci tímto subjektem a prokázaná účast na auditu prováděném nezávislým certifikačním orgánem. Zemědělské podniky musí poskytnout dokumentaci prokazující udržitelný původ vyrobené biomasy. Subjekty zásobovacího řetězce musí splňovat zvláštní požadavky, které se týkají možnosti vysledovat původ výrobku, bilance hmoty a výpočtu emisí skleníkových plynů. Důležitá kritéria certifikace, která musí být splněna pro účast v systému ISCC, spadají do třech kategorií:

- požadavky udržitelnosti, které musí být splněny při pěstování a sklizni biomasy,
- požadavky týkající se snížení emisí skleníkových plynů,
- požadavky týkající se možnosti vysledovat původ surovin a jejich pěstování a bilance hmoty za účelem zjištění původu biomasy.²⁵²

7.9 Podnikání v oboru obnovitelných zdrojů energie

Aby mohli zemědělství podnikatelé prodávat vyrobenou energii získanou z provozu bioplynové stanice, musí se stát i podnikateli v oboru obnovitelných zdrojů energie. Podnikání v oblasti OZE je podnikáním na energetickém trhu, které se řídí především těmito právními předpisy:

- Zákonem č. 458/2000 Sb., energetický zákon, ve znění pozdějších předpisů;²⁵³
- Zákonem č. 406/2000 Sb., o hospodaření energií, ve znění pozdějších předpisů;
- Zákonem č. 180/2005 Sb., o podpoře využívání obnovitelných zdrojů, ve znění pozdějších předpisů.²⁵⁴

²⁵² BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 76.

²⁵³ Dále jen „energetický zákon“.

²⁵⁴ Navazujícími podzákonnými právními předpisy pak jsou vyhláška č. 475/2005 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o podpoře využívání obnovitelných zdrojů, vyhláška č. 482/2005 Sb., o

7.9.1 Shrnutí základních podmínek pro podnikání v OZE

Licence

Základní podmínkou pro podnikání v oblasti obnovitelných zdrojů energie je udělení státního povolení neboli licence.²⁵⁵ Ta se uděluje na dobu určitou tj. 25 let, a to na tyto činnosti:

- výroba elektřiny,
- výroba plynu,
- přenos elektřiny,
- přeprava plynu,
- distribuce elektřiny,
- distribuce plynu,
- uskladňování plynu,
- výroba tepelné energie,
- rozvod tepelné energie.

Licence vydává Energetický regulační úřad²⁵⁶ na základě podané žádosti a prokázání zákonem stanovených předpokladů. Podmínkou pro udělení licence fyzické

stanovení druhů, způsobů využití a parametrů biomasy při podpoře výroby elektřiny z biomasy, vyhláška č. 502/2005 Sb., o stanovení způsobu vykazování množství elektřiny při společném spalování biomasy a neobnovitelného zdroje.

²⁵⁵ Získání licence je upraveno v ustanovení § 3 odst. 2 energetického zákona.

²⁵⁶ Energetický regulační úřad (dále jen „ERÚ“) byl zřízen 1. ledna 2001 zákonem č. 458/2000 Sb., ze dne 28. listopadu 2000, o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů, jako správní úřad pro výkon regulace v energetice. Úřad sídlí v Jihlavě. Úřad řídí předseda, kterého podle § 17b odstavce 2 energetického zákona na dobu 6 let jmenuje prezident republiky na návrh vlády. http://www.eru.cz/dias-read_article.php?articleId=52

osobě je²⁵⁷ dosažení věku 21 let, plná způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, odborná způsobilost nebo ustanovení odpovědného zástupce.²⁵⁸

Další podrobnosti o udělování licencí a podávání žádostí o udělení licencí jsou obsaženy v platném znění energetického zákona, vyhlášce č. 426/2005 Sb., o podrobnostech udělování licencí pro podnikání v energetických odvětvích nebo v příslušném Metodickém pokynu ERÚ.

Podpora výroby elektřiny z OZE je upravena v zákoně č. 180/2005 Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie, ve znění pozdějších předpisů a v navazujících vyhláškách. Tento zákon je základní právní normou pro podnikání v OZE. Upravuje v souladu s právem EU způsob podpor v závislosti na druhu technologie a v případě projektů energetického využití biomasy i v závislosti na druhu zpracovávané biomasy.

V případě prodeje elektřiny do sítě je využíván model zvýhodněné výkupní ceny elektřiny. Výše výkupních cen elektřiny získané z provozu bioplynových stanic budou i nadále stanovovány cenovými rozhodnutími ERÚ. Výše výkupních cen je podřízena podmínce garantované prosté návratnosti investice do 15 roků.

Není-li vyrobená elektřina dodávána do sítě, např. z důvodu krytí vlastní spotřeby, je zaveden model podpor ve formě tzv. „zelených bonusů“, což je navýšení tržní ceny elektřiny, hradí ji provozovatel regionální distribuční soustavy resp. přenosové soustavy ve prospěch provozovatele OZE. Výše uvedené formy podpor nelze kombinovat, provozovatel OZE se musí rozhodnout pouze pro jednu z možností.

²⁵⁷ Ustanovení § 5 odst. 1 energetického zákona.

Fyzická nebo právnická osoba, která žádá o udělení licence, musí prokázat, že má finanční (odst. 7) a technické předpoklady k zajištění výkonu licencované činnosti, a že touto činností nedojde k ohrožení života a zdraví osob, majetku či zájmu na ochraně životního prostředí. Fyzická nebo právnická osoba žádající o udělení licence je povinna doložit vlastnický či nájemní vztah k energetickému zařízení, které má sloužit k výkonu licencované činnosti. V případě nájemního vztahu k energetickému zařízení je povinna doložit i souhlas vlastníka energetického zařízení s jeho použitím k účelům vymezeným tímto zákonem, a to nejméně po dobu, na kterou má být licence udělena.

²⁵⁸ Ustanovení § 5 odst. 5 energetického zákona.

Odbornou způsobilostí pro udělení licence se rozumí ukončené vysokoškolské vzdělání technického směru a 3 roky praxe v oboru nebo úplné střední odborné vzdělání technického směru s maturitou a 6 roků praxe v oboru. U výroby elektřiny nebo tepelné energie do instalovaného výkonu 1 MW včetně, a samostatného distribučního zařízení elektřiny nebo rozvodného zařízení tepelné energie s instalovaným výkonem do 1 MW, včetně postačuje vyučení v oboru a 3 roky praxe v oboru nebo osvědčení o rekvalifikaci k provozování malých energetických zdrojů. Žádá-li o udělení licence právnická osoba (§ 5 odst. 2), musí uvedené podmínky splňovat členové statutárního orgánu, nesplňuje-li podmínky člen statutárního orgánu je pro udělení licence právnické osobě nutné ustanovit odpovědného zástupce.

Aktuální výše výkupních cen elektrické energie a zelených bonusů jsou stanoveny formou cenových rozhodnutí ERÚ. Nejnovější je Cenové rozhodnutí ERÚ č. 4/2012 ze dne 26.11.2012, kterým se stanovuje podpora pro výrobu elektřiny z OZE, kombinované výroby elektřiny a tepla a druhotných zdrojů, které platí od 1.1.2013. Aktuální výkupní ceny elektřiny a zelené bonusy pro různé druhy bioplynu a příbuzných plynů jsou uvedeny v následující tabulce.

	Výkupní ceny elektřiny dodané do sítě v Kč za 1 MWh	Zelené bonusy v Kč za 1 MWh
Výroba elektřiny spalováním bioplynu v bioplynových stanicích kategorie AF1	4120	3060
Výroba elektřiny spalováním bioplynu v bioplynových stanicích kategorie AF2	3550	2550

Shrnutí:

Ze zpracované problematiky je zjevné, že chtějí-li si zemědělství podnikatelé zajistit své příjmy i v mimo-produkčním období a přispět tak ke stabilizaci svých příjmů, musí pečlivě sledovat vývojové trendy v oblastech ekonomického zajištění, zejména s ohledem na využitelnost státních podpor. V programovém období 2007-2013 došlo ke skokovému nárůstu počtu zemědělských bioplynových stanic, a to i z toho důvodu, že mnoho dotačních titulů podporovalo jejich vznik. V následujícím programovém období 2014-2020 již nelze očekávat dotační tituly podporující vznik bioplynových stanic, což je mimochodem způsobeno i zesilujícími hlasy po jejich regulaci.

I přes patrné regulační vlivy v této oblasti, se domnívám, že dotace do rozšíření nepotravinářské produkce zemědělství jsou kroky správným směrem, které při správném hospodaření zemědělských podnikatelů mohou zajistit stálost jejich příjmů a přispět k rozvoji multifunkčního zemědělství. Nesmí však být zneužívány na úkor potravinářské produkce zemědělství a měly by sloužit pouze jako její doplněk.

8. Institucionální zajištění zemědělství v České republice

8.1 Státní instituce činné v zemědělství

V této kapitole se práce z důvodu větší přehlednosti podrobně věnuje těm zemědělským institucím, které byly zmíněny v rámci předchozích kapitol. Jedná se zejména o instituce, které jsou aktivní při zprostředkování podpor zemědělským podnikatelům.

8.2 Ministerstvo zemědělství České republiky

Ministerstvo zemědělství je ústředním orgánem státní správy pro zemědělství, vodní hospodářství a potravinářský průmysl. Je také ústředním orgánem státní správy lesů, myslivosti a rybářství, s výjimkou území národních parků.²⁵⁹ V každé oblasti jsou určité výjimky, které do kompetence ministerstva zemědělství nepatří jako ochrana přirozené akumulace vod, ochrana vodních zdrojů a ochrana jakosti povrchových a podzemních vod, ochrana zemědělského půdního fondu.²⁶⁰

Ministerstvo zemědělství je i ústředním orgánem státní správy ve věcech komoditních burz, které organizují obchody se zbožím pocházejícím ze zemědělské a lesní výroby, včetně výrobků vzniklých jeho zpracováním.²⁶¹ Dále je ústředním orgánem státní správy ve věcech veterinární péče, rostlinolékařské péče, péče o potraviny, péče o ochranu zvířat proti týrání a pro ochranu práv k novým odrudám rostlin a plemenům zvířat.²⁶²

²⁵⁹ Ustanovení § 15 odst. 1 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁰ Srov. ustanovení § 19 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů, upravující působnost Ministerstva životního prostředí České republiky.

²⁶¹ Ustanovení § 15 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶² Ustanovení § 15 odst. 4 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

Ministerstvo zemědělství řídí Státní zemědělskou a potravinářskou inspekci, Státní veterinární správu České republiky, Ústřední a kontrolní a zkušební ústav zemědělský a Českou plemenářskou inspekci.²⁶³

Za účelem komunikace se zemědělskou veřejností a poskytování služeb zemědělcům disponuje ministerstvo zemědělství třinácti odbory Krajských agentur pro zemědělství a venkov,²⁶⁴ jimž je podřízeno 63 oddělení Agentur pro zemědělství a venkov.²⁶⁵

Ministerstvo zemědělství ve spolupráci se Státním zemědělským intervenčním fondem provádí opatření společné organizace trhu Evropské unie, přímé platby, národní doplňkové platby k přímým podporám, programy strukturální podpory a Program rozvoje venkova. Ministerstvo zemědělství úzce spolupracuje s resortními výzkumnými ústavy, nevládními agrárními organizacemi, jednotlivými profesními i zájmovými svazy, spolky a společnostmi.

Úkolem ministerstva není řídit či plánovat zemědělskou, lesnickou nebo potravinářskou výrobu, ale vymezit příslušnými právními předpisy mantinely, v nichž se mohou zemědělství podnikatelé pohybovat. Ministerstvo zemědělství přitom vychází z vládní zemědělské politiky, z programového prohlášení vlády a ze Společné zemědělské politiky Evropské unie. Jeho cílem je podpora „evropského modelu zemědělství“ s důrazem na rozvoj multifunkčního zemědělství, zaměřeného jednak na zemědělskou produkci, ale i na zajišťování služeb údržby a tvorby krajiny, na další environmentální služby a na nezemědělské činnosti.

8.2.1 Organizační struktura Ministerstva zemědělství České republiky

Organizační řád ministerstva zemědělství²⁶⁶ je základní vnitřní normou, která stanovuje organizační uspořádání tohoto ústředního orgánu státní správy, vymezuje kompetence vedoucích zaměstnanců a hlavní činnosti jednotlivých organizačních

²⁶³ Ustanovení § 15 odst. 3 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁴ Dále jen „KAZV“, viz kapitola 8.6 Agentury pro zemědělství a venkov.

²⁶⁵ Dále jen „AZV“, ibidem.

²⁶⁶ Dále jen „ministerstvo“.

útvářů, jejich základní pravomoci, odpovědnosti a určuje způsob provádění změn tohoto řádu.²⁶⁷

Organizační řád je základem soustavy dalších vnitřních norem upravujících dílčí okruhy činností ministerstva. Organizačně se ministerstvo člení na šest odborných úseků a útvar kabinetu ministra.

Kabinet ministra zajišťuje činnosti ministra nezbytné pro výkon funkce a sestavuje jeho pracovní program. Přípravuje podklady pro jednání ministra, návrhy plánů hlavních úkolů ministerstva a sleduje jejich plnění. Společně s dalšími útvary ministerstva připravuje zásadní materiály pro utváření zemědělské politiky a jejího vývoje. Vede komplexní personální agendu ministerstva. Zajišťuje mediální prezentaci ministerstva, styk s hromadnými sdělovacími prostředky a veřejností.

Správní úsek zabezpečuje průřezový styk s ústředními orgány, institucemi a s nevládními organizacemi. Odpovídá za provoz informačních systémů a správu movitého a nemovitého majetku. Plní funkci zakladatele a zřizovatele resortních institucí, jako jsou organizační složky státu, příspěvkové organizace a státní podniky. Zajišťuje právní servis a přípravu všech právních a legislativních resortních norem. Koordinuje a řídí činnosti Krajských agentur pro zemědělství a venkov působících v regionech a je garantem implementace protikorupčních opatření.

Ekonomický úsek je zodpovědný za sestavení návrhu státního rozpočtu kapitoly ministerstva a za výkon státní statistické služby v resortu. Řeší specifika v oblasti ekonomiky, mezd, daní, financování a finančních vztahů k EU. Konceptně a metodicky vede v oblasti rozpočtu resortní a příspěvkové organizace.

Úsek pro společnou zemědělskou a rybářskou politiku EU zajišťuje a realizuje jednotnou koncepci zahraničních aktivit ministerstva, včetně koncepce uzavírání dvoustranných mezinárodních vládních i resortních smluv a harmonizace smluvní základny s právem EU. Dále odpovídá za koncepce ministerstva v oblasti rozvoje venkova.

Úsek vodního hospodářství odpovídá za výkon ústředního vodoprávního úřadu ve smyslu zákona č. 254/2001 Sb., o vodách, ve znění pozdějších předpisů. Vytváří koncepce ministerstva v oblasti vodního hospodářství s důrazem na trvale udržitelný

²⁶⁷ Organizační řád ministerstva zemědělství ke dni 1.1.2013 upravuje Příkaz ministra č. 34/2012, č.j. 228856/2012-11132.

rozvoj a koordinuje činnosti související s realizací programů prevence před povodněmi. Zabezpečuje koncepční činnost v oblasti rozvoje vodovodů a kanalizací.

Úsek lesního hospodářství působí zejména jako ústřední orgán státní správy lesů v oblasti kategorizace lesů, lesního plánování, lesní hospodářské evidence a ochrany pozemků určených k plnění funkcí lesa. Zpracovává a realizuje koncepci rozvoje myslivosti, rybářství a včelařství.

Úsek zemědělských komodit, výzkumu a poradenství je útvarem, do jehož působnosti patří oblast výzkumu, vzdělávání a poradenství a oblast zemědělských komodit. Koordinuje a metodicky řídí činnosti oboru ochrany rostlin, výživy, šlechtění a množení rostlin, včetně problematiky geneticky modifikovaných organismů, rozvoj šlechtitelské a plemenářské činnosti, ochrany a výživy zvířat. Řídí a usměrňuje dozorovou činnost nad trhem s potravinami.

Organizace podřízené Ministerstvu zemědělství České republiky

Ministerstvu zemědělství České republiky jako ústřednímu orgánu státní správy jsou podřízeny následující organizace a organizační složky státu.

Organizační složky státu, které jsou orgány státní správy

- Česká plemenářská inspekce,
- Státní zemědělská a potravinářská inspekce,
- Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv,
- Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský,
- Státní rostlinolékařská správa,
- Státní veterinární správa,
- Státní pozemkový úřad.

Organizační složky státu, které nejsou orgány státní správy

- Zemědělská vodohospodářská správa,
- Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem.

Státní příspěvkové organizace

- Česká akademie zemědělských věd,
- Státní veterinární ústav České Budějovice,
- Státní veterinární ústav Hradec Králové,
- Státní veterinární ústav Jihlava,
- Státní veterinární ústav Olomouc, Státní veterinární ústav Olomouc – pracoviště Brno, Státní veterinární ústav Olomouc – pracoviště Kroměříž, oddělení cizorodých látek,
- Státní veterinární ústav Praha - Lysolaje,
- Ústav zemědělské ekonomiky a informací,
- Národní hřebčín Kladruby nad Labem.

Státní podniky založené podle zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku

- Mezinárodní testování drůbeže, státní podnik,
- Lesy České republiky, s.p.
- Povodí Ohře, státní podnik,
- Povodí Moravy, s.p.
- Povodí Odry, státní podnik,
- Povodí Vltavy, státní podnik,
- Povodí Labe, státní podnik,
- Zemský hřebčinec Tlumačov, s.p.
- Zemský hřebčinec Písek, s.p.

Národní podnik založený podle zákona č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník

- Budějovický Budvar, národní podnik.

Státní akciové společnosti

- Jihomoravské pivovary, a.s.
- Podpurný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s.
- Státní zkušebna zemědělských, potravinářských a lesnických strojů, akciová společnost.

Státní fond

- Státní zemědělský intervenční fond.²⁶⁸

Veřejné výzkumné instituce

- Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v. v. i.
- Výzkumný ústav potravinářský Praha, v. v. i.
- Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i.
- Výzkumný ústav veterinárního lékařství, v. v. i.
- Výzkumný ústav zemědělské techniky, v. v. i.
- Výzkumný ústav živočišné výroby, v. v. i.
- Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, v. v. i.²⁶⁹

8.3 *Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s*

Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s.²⁷⁰ je jedním ze základních pilířů dotační politiky Ministerstva zemědělství České republiky. Jde o jeden z nejeфекtivnějších nástrojů českého zemědělství působící v rámci tzv. národní podpory.

PGRLF byl založen na základě usnesení vlády České republiky č. 337, ze dne 23. června 1993, do obchodního rejstříku byl zapsán 16. září 1993. Od 1. ledna 2000 se PGRLF personálně i organizačně oddělil od ministerstva zemědělství a od 12. února 2008 se činnost PGRLF řídí zákonem o zemědělství.

Z hlediska právní formy je PGRLF akciovou společností, ve které 100% akcií vlastní stát, a jehož činnost se řídí obchodním zákoníkem. Práva jediného akcionáře

²⁶⁸ Dalším fondem činným v oblasti zemědělství, který však není přímo podřízen ministerstvu zemědělství, je Vinařský fond České republiky. Vinařský fond vznikl v roce 2002 na základě změny zákona č. 115/1995 Sb., o vinohradnictví a vinařství. Jeho úkolem před vstupem ČR do EU bylo za pomoci prostředků získaných jako platba odvodů od pěstitelů vinic, výrobců vína a dovozců vína, a dále prostředků získaných jako dlouhodobě návratná finanční podpora od státu, podporovat výsadbu a obnovu vinic, a také podporovat propagaci prodeje vína.

Na základě zákona č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství a o změně některých souvisejících zákonů došlo ke změně ve fungování vinařského fondu, ten je již nyní výhradně zaměřen na podporu marketingu vína, rozvoj vinařské turistiky a informuje veřejnost o vinohradnictví a vinařství.

<http://www.vinarskyfond.cz/cz/hlavni-stranka>

²⁶⁹ <http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/o-ministerstvu/>

²⁷⁰ Dále jen „PGRLF“.

zajišťuje ministerstvo zemědělství, za které jedná ministr zemědělství. Statutárním orgánem PGRLF je představenstvo, kontrolní funkci vykonává dozorčí rada. PGRLF řídí ředitel, který je zároveň předsedou představenstva.

Základní kapitál PGRLF je 500 mil. Kč, vlastní kapitál pak více než 3,5 mld. Kč. Prostředky ke svému podnikání získává jednak formou dotace ze státního rozpočtu prostřednictvím kapitol ministerstva zemědělství, jednak z vlastních prostředků. Zisk z hospodaření PGRLF je dále využíván na podporu českého zemědělství.

PGRLF má jediné pracoviště v Praze, kromě toho spolupracuje s regionálními pracovišti resortu zemědělství, tj. se zemědělskými agenturami a pozemkovými úřady, které plní funkci kontaktních míst.

Hlavním předmětem činnosti PGRLF je subvencování části úroků z úvěrů podnikatelských subjektů v oblasti zemědělství, lesnictví, vodního hospodářství a průmyslu, zabývajícího se zpracováním produkce ze zemědělské výroby a finanční podpora pojištění. PGRLF zajišťuje trvalou pomoc zemědělství a venkovu realizovanou v souladu s koncepcí ministerstva zemědělství.

Činnost PGRLF je v současné době rozšířena o pomoc zemědělským subjektům při řešení přechodného nedostatku finančních prostředků na provozní náklady v době celosvětové hospodářské krize a o poskytnutí finančních prostředků určených pro dokončení projektových záměrů obcím v rámci PRV formou úhrady DPH.

Kromě hlavní činnosti se PGRLF zapojil i do řešení následků ničivých povodní z let 1997 a 2002 a lze předpokládat i jeho zapojení do řešení následků povodní z roku 2013. V letech 1997 a 2002 poskytl postiženým zemědělským subjektům jednorázové půjčky na obnovu hospodaření, které se z rozhodnutí vlády staly nevratnou dotací.

Agendu PGRLF zajišťuje aparát cca 60 zaměstnanců. PGRLF za dobu své existence spolupracoval při poskytování podpory s více než 50 finančními ústavami. V současné době mohou poskytnout úvěry s podporou PGRLF pouze takové finanční instituce, které mají s PGRLF uzavřenou smlouvu o zajištění některých činností spojených s poskytováním podpor. Finanční podporu pojištění poskytne fond pouze žadateli, který sjednal pojistnou smlouvu s pojišťovnou, se kterou má PGRLF uzavřenou smlouvu o spolupráci.

PGRLF na základě usnesení vlády č. 1207 ze dne 29.10.2007 každoročně vládě předkládá výroční zprávu o své činnosti.²⁷¹

8.3.1 Podpora nákupu soukromé půdy prostřednictvím PGRLF

PGRLF od roku 2004 podporuje, formou proplácení části úroků, nákup nestátní zemědělské půdy. Jedná se o program poskytování finančních prostředků určených pro snížení úrokového zatížení v případě úvěru na nákup zemědělské půdy, která není ve vlastnictví státu. Cílem tohoto programu je přispět k řešení přechodného nedostatku vlastních finančních zdrojů zemědělských prvovýrobců za finanční a hospodářské krize a umožnit tím nákup nestátní zemědělské půdy, jako primárního výrobního prostředku zemědělských prvovýrobců. Podpora se vztahuje na úroky zaplacené do konce roku 2003. V roce 2012 program otevřený nebyl, předpokládalo se jeho znovuoobnovení v roce 2013, nicméně ke znovuootevření programu zatím nedošlo. Dosud v programech zaměřených na nákup soukromé půdy, realizované od roku 2004 do konce roku 2011, bylo schváleno 1 593 žádostí s celkovou výší úvěrů 2,92 mld. Kč a s podporou bylo nakoupeno téměř 59 tis. ha půdy za průměrnou cenu 10,58 Kč/m².²⁷²

8.4 Státní zemědělský intervenční fond

Státní zemědělský intervenční fond²⁷³ je od roku 2004 akreditovanou platební agenturou, zprostředkovatelem finanční podpory z Evropské unie a národních zdrojů. Dotace z EU jsou v rámci společné zemědělské politiky poskytovány z Evropského zemědělského záručního fondu a v nynějším programovacím období, tedy v letech

²⁷¹ Za dobu svého působení v ČR se PGRLF stal neodmyslitelnou součástí podpor v resortu zemědělství. Pomohl zejména v dobách, kdy bylo nutné zajistit začínajícím subjektům výraznou garanci, aby se pro ně staly úvěry od komerčních bank dostupnou formou zajištění zejména rozšířené produkce. PGRLF dosud umožnil čerpat úvěry pro české zemědělce v objemu více než 124 mld. Kč.

PGRLF pracoval velmi intenzivně zvláště v letech 1996 až 1998, kdy byla i dotace ze státního rozpočtu největší. V tomto období byly úvěry zatíženy vysokou úrokovou mírou a v českém zemědělství byla akutní potřeba investic. Podpora ze strany PGRLF byla soustředěna na poskytování garancí a dotací části úroku z úvěru. V té době se podařilo právě díky PGRLF zmodernizovat razantním způsobem základní zemědělskou techniku. <http://www.pgrlf.cz/pgRLF/historie.php>

²⁷² Ministerstvo zemědělství ČR. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Stav zemědělského půdního fondu ČR. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 48.

²⁷³ Dále jen „SZIF“.

2007-2013 také z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova a z Evropského rybářského fondu.

Program rozvoje venkova,²⁷⁴ který čerpá finanční prostředky z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova, nahradil Horizontální plán rozvoje venkova a Operační program rozvoj venkova a multifunkční zemědělství.

Pilířem poskytovaných finančních podpor prostřednictvím SZIF jsou přímé platby vyplácené zjednodušeným systémem, tj. na hektar obhospodařované plochy. Dále SZIF provádí administraci vývozních a dovozních licencí, záruk, systému produkčních kvót, prémiových práv. Vybírá finanční dávky z výroby cukru a provádí administraci národní značky kvalitních potravin KLASA.

SZIF byl zřízen zákonem č. 256/2000 Sb., o Státním zemědělském intervenčním fondu a o změně některých dalších zákonů. Jeho úkolem je na základě nařízení vlády, vydaných k provedení tohoto zákona, provádět a zavádět tržní pořádky pro stabilizaci trhů se zemědělskými výrobky a potravinami. Činnost SZIF se dále řídí zákonem o zemědělství a nařízeními Rady nebo Komise EU. SZIF také administruje a kontroluje platby z Evropského zemědělského záručního fondu, z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova a z Evropského rybářského fondu.²⁷⁵

8.5 Státní pozemkový úřad

Státní pozemkový úřad²⁷⁶ je správní úřad s celostátní působností, je organizační složkou státu a účetní jednotkou, podřízenou Ministerstvu zemědělství České republiky. Sídlem SPÚ je Praha.²⁷⁷

Státní pozemkový úřad byl zřízen na základě zákona o Státním pozemkovém úřadu. Tímto zákonem byla po mnohaleté přípravě dokončena transformace Pozemkového fondu ČR, který byl současně k 31.12.2012 zrušen.²⁷⁸ Spojením jeho zbytkových agend s činnostmi stávajících pozemkových úřadů vznikl zcela nový Státní pozemkový úřad. V rámci jednotlivých vyšších územně samosprávných celků

²⁷⁴ PRV blíže kapitola 6.6.8 Program rozvoje venkova.

²⁷⁵ Přehled plateb administrovaných a kontrolovaných SZIF obsahuje příloha č. 2.

²⁷⁶ Dále jen „SPÚ“.

²⁷⁷ Ustanovení § 1 zákona č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů, dále jen „zákon o Státním pozemkovém úřadu“.

²⁷⁸ Ustanovení § 22 v návaznosti na ustanovení § 23 a § 50 zákona o Státním pozemkovém úřadu.

vykonávají jeho činnost krajské pozemkové úřady, přičemž pro řízení o pozemkových úpravách zřizuje pobočky krajských pozemkových úřadů, jejichž územní působnost odpovídá území jednoho nebo více okresů. Orgány SPÚ jsou tedy ústřední ředitel, ústředí, krajské pozemkové úřady a jejich pobočky.²⁷⁹ Organizační strukturu SPÚ je určena Organizačním řádem Státního pozemkového úřadu.

Státní pozemkový úřad je příslušný hospodařit s nemovitostmi, které byly ve správě Pozemkového fondu ČR, a rovněž se stavbami využívanými k vodohospodářským melioracím pozemků a souvisejícím vodním dílům ve vlastnictví státu.

Převody zemědělských pozemků budou probíhat i nadále formou veřejných nabídek, které budou zveřejňovány na internetových stránkách Státního pozemkového úřadu. Nový zákon o Státním pozemkovém úřadu v oblasti převodu pozemků převzal řadu dalších principů a institutů zrušených zákonů č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu ČR, a č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby.

SPÚ bude pokračovat i ve vypořádávání restitučních nároků a dalších převodech nemovitostí dle zákona o půdě s tím, že současně bude rozhodovat o nárocích oprávněných osob v působnosti bývalých pozemkových úřadů. Státní pozemkový úřad bude rovněž vykonávat působnost dle zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, a pokračovat v privatizaci majetku, se kterým je příslušný hospodařit.

Státní pozemkový úřad pokračuje v činnosti zrušených pozemkových úřadů v oblasti pozemkových úprav dle zákona č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a mimo jiné bude organizovat komplexní pozemkové úpravy s důrazem na výstavbu a rekonstrukci polních cest, protierozních mezí, poldrů, biokoridorů a jiných krajinných prvků.

Od 1. ledna 2013 vykonává Státní pozemkový úřad jako právní nástupce Pozemkového fondu ČR roli povinné osoby dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a bude přijímat výzvy oprávněných osob k vydání zemědělských nemovitostí, které před 1. lednem 2013 spravoval Pozemkový fond ČR. Současně bude Státní pozemkový úřad pro samotné majetkové

²⁷⁹ Ustanovení § 2 zákona o Státním pozemkovém úřadu.

vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi i příslušným pozemkovým úřadem.²⁸⁰

Státní pozemkový úřad vykonává působnost podle zákona o Státním pozemkovém úřadu, zákona o půdě, zákona č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, zákona č. 428/2012 Sb., zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.²⁸¹

8.6 Agentury pro zemědělství a venkov

8.6.1 Vývoj agentur pro zemědělství a venkov

K 31. 12. 1988 došlo ke zrušení Okresních zemědělských správ, jejichž nástupnickými orgány byly Regionální odbory ministerstva zemědělství,²⁸² které byly přímo podřízeny ministerstvu. RO MZe působily vždy v rámci několika okresů a náplní jejich činnosti byly dotace, privatizace, restituce, určování povinných osob.

RO MZe byly od 1. 1. 1993 nahrazeny nově vzniklými Územními odbory ministerstva zemědělství.²⁸³ ÚO MZe již působily pouze v rámci jednoho okresu a jejich činnost se rozšířila i na transformaci zemědělských družstev.

ÚO MZe se s účinností od 1. 1. 2002 přejmenovaly na Zemědělské agentury, a to z důvodu přípravy na vstup České republiky do Evropské unie, předmětem jejich činnosti byla správa registru LPIS a registru zvířat. Pod zemědělské agentury byly od 1.1.2003 začleněny pozemkové úřady a došlo ke změně názvu na Zemědělská agentura a Pozemkový úřad.

S přechodem na krajské zřízení, tj. k 1. 1. 2009 došlo k opětovnému vyčlenění pozemkových úřadu ze struktury Zemědělských agentur. S touto změnou byla spojena i změna názvu Zemědělských agentur na Agentury pro zemědělství a venkov a ukončení přímého řízení Agentur a Pozemkových úřadů z Prahy. Okresní agentury jsou již pouhými odděleními nadřízených Krajských agentur pro zemědělství a venkov.

²⁸⁰ <http://www.pfcr.cz/spucr/page.aspx?KategorieID=101>

²⁸¹ Ustanovení § 3 odst. 1 zákona o Státním pozemkovém úřadu.

²⁸² Regionální odbory ministerstva zemědělství fungovaly od 1.1.1989, dále jen „RO MZe“.

²⁸³ Dále jen „ÚO MZe“.

K 1. 1. 2013 došlo k tomu, že většinu zaměstnanců a povinností Agentur pro zemědělství a venkov přebíral Státní zemědělský intervenční fond. Tento krok byl součástí dlouhodobější transformace úřadů v resortu ministerstva zemědělství, která má zmírnit administrativu dopadající na zemědělce a ušetřit státu peníze.

Síť 63 regionálních AZV byla dosud organizační složkou ministerstva. V každé pobočce pracovalo několik zaměstnanců majících za úkol poskytovat zemědělcům služby především v souvislosti s administrací podpor.²⁸⁴ Některé kompetence AZV jako monitoring škod na polních plodinách přebíral od ledna 2013 Státní pozemkový úřad.

Proces začlenění AZV do fondu, který má být dokončen do konce roku 2013, si vyžádá také několik legislativních změn. Změna má umožnit sjednocení agend, přinést optimalizaci vedení veřejného registru půdy - LPIS či efektivnější využití elektronizace služeb.

Hlavním účelem transformace je finanční úspora, kdy po úplném dokončení transformace úřadů podléhajících MZe má dojít ke snížení provozních a správních nákladů resortu až o 3,2 miliardy korun českých ročně ve srovnání s rokem 2009.

8.6.2 Hlavní činnosti Agentur pro zemědělství a venkov

Agentury pro zemědělství a venkov se zabývají množstvím rozmanitých činností, přičemž hlavní činnosti jsou následující:

- vedení LPIS, tj. vedení evidence zemědělsky obhospodařované půdy podle uživatelů,
- poskytování servisu pro žadatele o dotace, poradenství,
- činnost spojená s Celostátní sítí pro venkov,
- statistická a kontrolní činnost,
- další různé činnosti.

²⁸⁴ "Pro klienty se nic nemění, pokud jde o rozsah poskytovaných služeb a místa působení agentur. Jedinou změnou z hlediska klientů je sjednocení provozní doby všech AZV pro běžné agendy s provozní dobou regionálních odborů SZIF," uvedl první náměstek ředitele SZIF Martin Šebestýán.
<http://www.kis-zvzk.cz/?path=m9|mt158|mo4883>

8.6.3 Vedení LPIS

LPIS je naprosto samostatný systém evidence půdy vedený na základě uživatelských, nikoliv vlastnických, vztahů k půdě, a to nezávisle na katastru nemovitostí.²⁸⁵

Hlavním účelem registru půdy je ověřování údajů v žádostech o dotace poskytovaných ve vazbě na zemědělskou půdu, a to bez ohledu na to, zda jde o dotace financované ze zdrojů EU nebo o národní dotační programy. Systém slouží k identifikaci pozemků, na základě faktického užívání, nikoli pouze vlastnického práva evidovaného v katastru nemovitostí, což je velice důležité pro vyplácení dotací.²⁸⁶

Registr LPIS se stal úplným zdrojem informací o užívání zemědělské půdy, protože byl integrován s dalšími speciálními registry, a to s registrem ekologického zemědělství a se speciálními registry trvalých kultur - vinic, chmelnic, intenzivních sadů a později také množitelských porostů.

Údaje vedené v registru LPIS jsou rovněž podkladem pro provádění kontrol ze strany Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského v oblasti použití a skladování hnojiv a kalů a pro agrochemické zkoušení půd a jsou také využívány Státní rostlinolékařskou správou pro monitorování škodlivých organismů a Státní veterinární správou pro evidenci a správu ohnisek nálezů.

Registr LPIS je současně plně on-line propojen s informačním systémem Státního zemědělského intervenčního fondu, který zajišťuje převážnou část administrace zemědělských dotací v České republice, včetně kontroly dodržování závazných podmínek pro jejich vyplácení. Dále je propojen s dalšími registry vedenými ministerstvem zemědělství, a to Společným zemědělským registrem (SZR) a Integrovaným registrem zvířat (IZR).

V letech 2001-2003 byly základem LPIS letecké snímky v papírové podobě, do kterých se ručně zakreslovaly uživatelské hranice s využitím pevných přírodních překážek. Od roku 2004 je LPIS veden pouze v digitální podobě, kdy upravené letecké snímky, tzv. ortofotomapy jsou každé 3 roky aktualizovány a AZV jsou kontrolovány a korigovány uživatelské hranice.

²⁸⁵ <http://www.lpis.cz/> nebo www.eagri.cz.

²⁸⁶ <http://eagri.cz/public/web/mze/farmar/LPIS/>

LPIS obsahuje základní i rozšířené údaje o pozemcích, tj. číselné označení, výměru, kulturu, údaje o uživateli, bonitu, svažitost, druhy a rozsahy omezení hospodářských činnosti z důvodů nitrátové směrnice,²⁸⁷ erozní ohroženosti, přítomnosti chráněných živočichů a rostlin atd.

Pozemky evidované ve LPIS musí mít každý, kdo žádá o dotace na pozemky. S vedením LPIS souvisí kontrola hranic a jejich vytyčování v terénu prostřednictvím GPS a také kontrola a posuzování právních důvodů užívání při kolizích.

Přístup do LPIS pro zemědělské podnikatele je na portálu Farmář prostřednictvím hesla přiděleného AZV.²⁸⁸

AZV provádí průběžnou aktualizaci registru půdních bloků, provádí změny v LPIS na základě požadavků uživatelů v souladu s dotačními programy - úprava hranic půdních bloků. Zavádí nové uživatele a jejich půdní bloky do evidence a zodpovídá za správný stav evidence půdních bloků a správnost údajů o jednotlivých uživateli LPIS.

8.6.4 Poskytování servisu pro žadatele o dotace

Servis poskytovaný AZV představuje činnosti spočívající v příjmu žádostí od žadatelů, poradenství, zpracování žádostí, formální a obsahovou kontrolu, evidenci přijatých žádostí, distribuování formulářů, posuzování technické proveditelnosti přímo na místě. AZV odpovídají v souladu se stanovenými pravidly pro poskytování dotací za realizaci dotační politiky a kontrolu využití dotačních prostředků dotovanými subjekty. Proces žádosti o dotace končí předáním složek se žádostmi institucím, které dotace žadatelům vyplácejí.²⁸⁹

AZV přijímají žádosti o dotaci na obnovu, odbahnění a rekonstrukci rybníků či vodních nádrží, přijímají také žádosti o finanční podporu při výstavbě a technické

²⁸⁷ Směrnice č. 91/676/EHS neboli tzv. nitrátová směrnice je předpis Evropské unie, vytvořený pro ochranu vod před znečištěním dusičnany ze zemědělství. Je to jeden ze zákonných požadavků na hospodaření, které jsou kontrolovány v systému kontroly dotací - „cross compliance“. V České republice je nitrátová směrnice uplatněna v ustanovení § 33 zákona č. 254/2001 Sb., zákon o vodách, prováděcím právním předpisem je nařízení vlády č. 262/2012 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a akčním programu. <http://www.nitrat.cz/>

²⁸⁸ Přístup pro veřejnost je na veřejném LPIS dostupný na www.eagri.cz.

²⁸⁹ SZIF jako akreditovaná platební agentura žadatelům vyplácí dotace z prostředků Evropské unie a národní doplňkové platby. PGRLF poskytuje dotace ke krytí úroků z úvěrů na nákup půdy, dotace úroků z úvěrů a případně i garance na některé provozní a investiční úvěry, dále pak dotace zemědělského pojištění.

obnově infrastruktury v oboru vodovodů a kanalizací, z prostředků ministerstva zemědělství.

Žadatel splňující podmínky si může na AZV podat žádost o tyto podpory:

A) Podpory z prostředků EU poskytované SZIF v rámci jednotné žádosti (OSA II PRV) a s ročním závazkem pro žadatele:

- jednotná platba na plochu,
- národní doplňkové platby k jednotné platbě na plochu,
- platby v rámci méně příznivých oblastí,
- platby v rámci oblastí Natura 2000 na zemědělské půdě,
- platby na krávy chované v systému s tržní produkcí mléka,
- oddělená platba za cukr,
- oddělená platba za rajčata.

B) Podpory z prostředků EU vyplácené SZIF na Agroenvironmentální opatření (OSA II PRV) s 5-letým závazkem pro žadatele a s podprogramy:

- ekologické zemědělství,
- integrovaná produkce ovoce,
- ošetřování travních porostů,
- zatravňování obdělávané půdy,
- pěstování meziplovin,
- tvorba biopásů,
- zalesňování zemědělské půdy.

C) Dotace z národních zdrojů vyplácené ministerstvem zemědělství

- podpora včelařství, podpora komplexní sklizně máku setého,
- restrukturalizace ovocných sadů, budování kapkové závlahy v sadech,
- komplex dotací s názvem „Udržování a zlepšování genetického potenciálu zvířat“
- podpora ozdravování polních a speciálních plodin,

- nákazový fond,
- podpora poradenství a vzdělávání.

8.6.5 Celostátní síť pro venkov

V souladu s nařízením Komise č. 1974/2006, ze dne 15. prosince 2006, kterým se stanovují podrobná pravidla pro použití nařízení Rady č. 1698/2005 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu rozvoje venkova, byla Česká republika, stejně jako ostatní členské země EU, povinna do 31. prosince 2008 zřídit Celostátní síť pro venkov.²⁹⁰

Činnost Sítě byla oficiálně zahájena 11. listopadu 2008 na jednání Monitorovacího výboru PRV, který spolupracuje na metodickém řízení činností Sítě a jehož členové tvoří Koordinační výbor Sítě. V rámci ustavujícího jednání byly formálně představeny cíle a náplň Sítě i činnosti jednotlivých organizačních složek.

Zřizovatelem Sítě je Ministerstvo zemědělství ČR. Síť je podřízena společné Evropské síti pro rozvoj venkova,²⁹¹ kterou zřídila Evropská komise, za účelem zefektivnění spolupráce mezi jednotlivými členskými státy EU. Hlavním smyslem Sítě je seskupit a propojit subjekty působící na venkově. Jejimi dlouhodobými cíli je:

- Seskupit organizace a státní správu zapojenou do podpory rozvoje venkova a zemědělství, čímž se přispěje ke stabilizaci venkovských oblastí a zmírnění odlivu populace do měst.
- Vytvářet vhodné podmínky pro partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem za účelem technické pomoci pro projekty národní a mezinárodní spolupráce.
- Podpořit implementaci a hodnocení politiky rozvoje venkova a zemědělství sdružením expertů. Experti budou v rámci tematických pracovních skupin koordinovat výměnu odborných materiálů a informací.
- Sběr a zpracovávání informací a údajů o nejlepší praxi, poznacích a osvědčených postupech s cílem identifikovat, šířit a upevňovat nejefektivnější nástroje rozvoje

²⁹⁰ Dále jen „Síť“.

²⁹¹ Evropská síť rozvoje venkova (ENRD) je centrum, jež spojuje strany zúčastněné na rozvoji venkova v celé Evropské unii. ENRD přispívá k účinné realizaci členů Celostátní sítě pro rozvoj venkova jak vytvářením a sdílením znalostí, tak také usnadňováním výměny informací a spolupráce napříč celým evropským venkovem. http://enrd.ec.europa.eu/cz/home-page_cz.cfm

venkova a zemědělství a zvýšit tak účinnost politiky rozvoje venkova a zemědělství.

- Organizace seminářů, setkání pracovních sekcí, týkajících se subjektů podílejících se na rozvoji venkova a zemědělství. Šíření informací o Programu rozvoje venkova, dostupném poradenství, problematice venkova a zemědělství.
- Vytvoření databáze expertů a poradců včetně systému certifikace poradců pro venkov a zemědělství. Zavedení registru certifikovaných poradců pro aktéry činné ve venkovském prostoru spadajících do os III a IV Programu rozvoje venkova.
- Být komunikačním a marketingovým nástrojem Programu rozvoje venkova a podpořit atraktivitu venkovského území České republiky.

Hlavní myšlenkou Sítě je sdílení zkušeností a poznatků a jejich předávání směrem k aktérům podílejících se na rozvoji venkova a zemědělství. Velmi důležitý je i přístup zdola nahoru, který umožňuje Síti získávání zpětné vazby pro orgány státní správy.

Základními dokumenty jsou Akční plán Sítě, statut a jednací řád. Síť je tvořena zástupci organizací a správních orgánů podílejících se na rozvoji venkova a zemědělství.

Zakládajícími členy Sítě jsou členové Monitorovacího výboru PRV a dále Národní síť Místních akčních skupin, Národní observatoř venkova, Česká zemědělská univerzita, Jihočeská univerzita a Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. Síť řídí Řídící orgán Sítě, veškerých aktivit Sítě se mohou zúčastnit zástupci Řídícího orgánu Sítě a Evropské komise.

8.6.6 Organizační struktura Sítě

Organizační struktura Sítě koresponduje se strukturou Evropské sítě pro rozvoj venkova s tím rozdílem, že tematické pracovní skupiny a regionální sítě spadají do kompetencí Sekretariátu Sítě. Za řízení a provoz Sítě je odpovědný Řídící orgán Sítě, kterým je Ministerstvo zemědělství České republiky. Činnost Řídícího orgánu Sítě vykonává odbor ministerstva zemědělství a spolupracuje se sekcí Agentur pro zemědělství a venkov. V rámci organizační struktury Sítě byl dále zřízen Koordinační výbor Sítě, který má poradní funkci.

Síť je rozdělena do Krajských a Regionálních – okresních sítí, které sdružují subjekty působící ve venkovském prostoru na úrovni okresů a krajů a zajišťují efektivní obousměrný přenos informací. Činnost Krajských a Regionálních sítí koordinují Agentury pro zemědělství a venkov na krajské či okresní úrovni. Agentury pro zemědělství a venkov zároveň vykonávají činnosti Sekretariátu Sítě.

Síť je také rozdělena do tematických pracovních skupin zřizovaných dočasně a účelově, dle aktuálních potřeb. Tematické pracovní skupiny zahrnují členské organizace a subjekty, jejichž činnost souvisí s danou problematikou. Veškerých aktivit Sítě se mohou zúčastnit zástupci Řídicího orgánu Sítě a Evropské komise.²⁹²

8.6.7 Další činnost AZV, poradenství

Mezi další činnosti AZV patří statistická a kontrolní činnost, archivace dokumentů ke schváleným a neschváleným žádostem o dotaci. Činnosti prováděné ve spolupráci s jinými institucemi, např. se Státní veterinární správou při zoo-veterinárních opatřeních a ozdravování.²⁹³ Činnosti spojené s komisionálním zjišťováním škod při přírodních kalamitách.

AZV tisknou informativní výpisy, oznámení, potvrzení, výzvy jednotlivým uživatelům, jakož i mapové podklady jednotlivým uživatelům.

AZV napomáhají při řešení sporů v otázkách restitucí a vyrovnání majetkových podílů z transformace zemědělských družstev.

AZV rozhodují ve správních řízeních jako orgán prvního stupně dle ustanovení § 9 zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb.

V rámci své územní působnosti AZV uzavírají smlouvy o pronájmu nebytových prostor, které jsou majetkem státu, a se kterým je příslušné hospodařit ministerstvo zemědělství. AZV vykonávají úkony spojené s hospodařením a s pohledávkami vzniklými na základě ustanovení § 9 odst. 3 a 4 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. AZV zajišťují podklady pro plnění povinností vyplývajících z ustanovení § 10 odst. 1 zákona č. 243/1992 Sb.

²⁹² <http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/o-celostatni-siti-pro-venkov/organizacni-struktura/>

²⁹³ Příkladem může být vypuknutí epidemie „Ptačí chřipky“.

Poradenství poskytované AZV se specializuje na problematiku LPIS, má vazbu na podpory z osy II PRV a ostatní podpory PRV, včetně Leaderu a podpor poskytovaných PGRLF.

Shrnutí:

Institucionální zajištění zemědělství v České republice je relativně stabilní součástí zemědělství, podléhá pouze centralizačním či decentralizačním tlakům státní správy, což ve svém důsledku nemá zásadní vliv na fungování jednotlivých institucí.

K 31. 12. 2012 došlo ke zrušení Pozemkového fondu ČR, jeho agenda byla převzata Státním pozemkovým úřadem. Do působnosti Státního pozemkového úřadu bude nově patřit i přijímání výzev oprávněných osob k vydání zemědělských nemovitostí, které před 1. lednem 2013 spravoval Pozemkový fond ČR, podléhajících režimu dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.

K 1. 1. 2013 došlo k tomu, že většinu zaměstnanců a povinností Agentur pro zemědělství a venkov přebíral Státní zemědělský intervenční fond. Tento krok byl součástí dlouhodobější transformace úřadů v resortu ministerstva zemědělství, která má zmírnit administrativu dopadající na zemědělce a ušetřit státu peníze. Celý proces transformace úřadů měl být dokončen do konce roku 2013, v současné době však stále panuje určitá nejistota, která konkrétní agenda Agentur pro zemědělství a venkov bude předána regionálním odborům SZIF.

9. Závěr

Cílem této práce bylo popsat problematiku institucionálního a ekonomického zajištění zemědělství v České republice.

Úvod práce obsahuje obecnou charakteristiku zemědělství jako neodmyslitelné součásti národního hospodářství. Tato část definuje jednotlivé složky zemědělské činnosti a rozděluje výrobky zemědělské produkce. V této kapitole je konstatováno, že charakteristickým rysem zemědělské výroby je její biologický charakter a vázanost na půdu, kterou obhospodařují různé skupiny zemědělců. Zemědělská činnost je nedílná součást venkovského prostoru, který si zaslouží péči a podporu, k čemuž jsou zemědělci vedeni různými, ať již národními či evropskými, dotačními nástroji.

Z provedeného historického exkurzu je patrné, že velké množství prostředků zajištění zemědělství, a to jak ekonomických, tak institucionálních existovalo již v minulosti a v průběhu let došlo pouze k jejich vývoji. V této kapitole je potvrzeno, že zemědělství vždy podléhalo zásahům ze strany státu a že půda je nejdůležitějším prostředkem ekonomického zajištění zemědělství, jakož i prostředkem sloužícím k prosazování zájmů vládnoucích politických stran a sociální stratifikaci.

V části práce věnující se ekonomickému zajištění zemědělství jsou definovány zemědělské subjekty, zejména pak termín zemědělského podnikatele, který je pro zbývající části práce klíčový.

Současné formy podnikatelské aktivity v zemědělství jsou tvořeny čtyřmi kategoriemi subjektů, a to těch vzniklých na základě privatizační legislativy, transformací původních JZD, subjekty vzniklé v důsledku realizace restituční nároků a ty vzniklé tzv. manažerskou privatizací či vstupem silného obchodního partnera. Tyto čtyři základní kategorie pak rozšiřuje kategorie pátá, kterými jsou nově vzniklé obchodní společnosti či fyzické osoby – zemědělstí podnikatelé provozující zemědělskou výrobu. S ohledem na nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, je nutné si uvědomit, že ani za účinnosti nového občanského zákoníku nedojde ke změně právního postavení zemědělských podnikatelů, neboť jak vyplývá z ustanovení § 420 odst. 2 NOZ za podnikatele se považuje mimo jiné i osoba, která má k podnikání živnostenské oprávnění nebo jiné oprávnění podle jiného zákona. Jiným zákonem se pak rozumí i zákon o zemědělství.

V kapitole majetkové vztahy k půdě je zpracován socioekonomický vztah vlastníků a osob hospodařících na zemědělské půdě. Právě v této kapitole je vyhodnocena skutečnost, že většina obhospodařované zemědělské půdy v České republice je pronajímána. Tento stav, s ohledem na obsaženou komparaci cen zemědělské půdy a cen nájemného v jiných evropských zemích, vyhodnocuje práce jako dlouhodobě neudržitelný, nicméně vzhledem ke skutečnosti, že zemědělství podnikatelé v ČR obhospodařují větší celky, než jejich zahraniční kolegové, tak jej lze označit za pochopitelný.

Při porovnávání průměrných tržních cen zemědělské půdy v EU jsem dospěl k závěru, že cena zemědělské půdy v České republice je s ohledem na své produkční vlastnosti v porovnání s členskými zeměmi EU podprůměrná a lze očekávat, že se v průběhu následujících let bude pomalu zvyšovat. Zvyšování cen půdy lze očekávat pouze v oblastech vyššího produkčního potenciálu, neboť zemědělství podnikatelé v současné době disponují dostatkem kvalitní obhospodařované zemědělské půdy. Při každé další koupi již velice pečlivě zvažují, zda nákup uskuteční či nikoliv, výjimkou i v těchto oblastech jsou pozemky, které by zajišťovaly lepší či účelnější obhospodařování pozemků, které již zemědělství podnikatelé mají ve svém vlastnictví. Otázkou zůstává, zda by novým impulsem v této oblasti pro zemědělské podnikatele bylo otevření dotačního titulu směřujícího ke zvýhodnění nákupu zemědělské půdy.

Společně s nabytím účinnosti nového občanského zákoníku čeká v oblasti nájemních vztahů k půdě na zemědělské podnikatele řada změn. Většina smluvních vztahů, na jejichž základě obhospodařují zemědělci pronajatou půdu, bude muset být podrobena revizi a uvedení do souladu s novou legislativou, neboť většina nájemních vztahů v zemědělství bude do budoucna posuzována jako pacht.

Cílem kapitoly věnující se státním podporám bylo odpovědět na otázku, zda poskytování podpor vede ke zlepšení ekonomické situace zemědělských podnikatelů v České republice. Ze zhodnocení je patrné, že některé komodity se ani po započtení podpor nejeví jako rentabilní a jejich produkce by spíše měla být nahrazena importem, neboť zemědělství podnikatelé by produkcí těchto komodit mohli skončit ve ztrátě, která by mohla vést k jejich ekonomické likvidaci. Produkce ztrátových komodit by mohla být omluvitelná snad pouze snahou státu po samozásobování všemi zemědělskými komoditami, nicméně tento argument by s ohledem na zvyšující se náklady státu

spočívající ve výraznější podpoře ztrátových oblastí produkce, nemohl z dlouhodobého hlediska ekonomické udržitelnosti obstát. V následujícím programovém období by měla být zvýšena podpora dotačních titulů do živočišné výroby, protože jedinou rentabilní produkcí živočišné výroby je chov krav bez technické produkce mléka, veškerá ostatní produkce živočišné výroby je i po započtení podpor nerentabilní až ztrátová.

Efektivním nástrojem v boji proti zneužívání dotací by bylo zveřejňování postihů, které ze zneužívání dotací vzešly. Velice přínosným by mohlo být i zveřejňování úspěšných projektů, které poskytnutím dotace vznikly, neboť poskytování dotací je leckdy v očích veřejnosti chápáno v negativním smyslu.

V další části zpracovávající nepotravinářskou produkci zemědělství se práce snažila odpovědět na otázku, zda si zemědělství podnikatelé mohou zajistit i jiné příjmy, než ze zemědělské činnosti zaměřené na produkci potravin či krmiv, zejména v mimo-produkčním období. Cíl této kapitoly považuji za naplněný, jelikož práce podrobně zpracovala jeden ze způsobů ekonomického zajištění zemědělství spočívající v provozování bioplynových stanic zemědělskými podnikateli. Tento způsob ekonomického zajištění zemědělství v České republice byl vyhodnocen i přes značné pořizovací náklady za přínosný, nicméně je vhodné zmínit, že podpora výstavby zemědělských bioplynových stanic, nebude v následujících letech zajišťována v tak markantní míře, jako tomu bylo dosud. Dojde totiž k útlumu poskytování provozních dotací, které byly výrazným motivačním prvkem pro zemědělské podnikatele při úvaze a rozhodování nad realizací bioplynové stanice. Práce velice kladně hodnotí pokusy o zachování udržitelnosti v této oblasti, když jsou do praxe zaváděny způsoby certifikace, jejichž prostřednictvím je deklarováno, že při výrobě daného výrobku z obnovitelných zdrojů nebylo nepřiměřeně zasahováno do životního prostředí a nedošlo ke zvýšené produkci látek, které mají negativní dopad právě na životní prostředí.

V kapitole věnující se institucionálnímu zajištění zemědělství jsou podrobně rozpracovány jednotlivé instituce, o kterých bylo v rámci zpracování předchozích kapitol práce již pojednáno, zejména je akcentován vztah propojenosti jednotlivých institucí. Práce jako negativní hodnotí, že stále není jasné, která konkrétní agenda Agentur pro zemědělství a venkov bude předána regionálním odborům SZIF, i když vyjasnění těchto otázek mělo být ukončeno do 31. 12. 2013.

Při zpracování rigorózní práce se mi potvrdila hypotéza, že nejdůležitějším prostředkem ekonomického zajištění zemědělství je půda. Ostatní způsoby ekonomického zajištění jsou proměnlivé v čase a záleží na době jejich realizace. Zajištění mimo-produkční stability příjmů zemědělských podnikatelů klade na zemědělské podnikatele zvýšenou míru informovanosti, především o vhodnosti a způsobu jeho řešení. Přistupují-li zemědělstí podnikatelé ke své činnosti s péčí řádného hospodáře a sledují-li vývojové trendy v poskytování podpor a zvýhodnění činností souvisejících s jejich předmětem podnikání, mohou dosáhnout příjmů, které povedou k trvalému rozvoji jejich podniků. I přesto vlastnictví půdy, resp. její obhospodařování bude i nadále patřit k nejstálejším a neodmyslitelným způsobům ekonomického zajištění zemědělství, a to nejen v České republice.

Stejně jako ekonomické zajištění zemědělství podléhá i institucionální zajištění zemědělství určitým tendenčním vlivům, které byly naposledy patrné při vstupu České republiky do Evropské unie. Analýzou institucionálního zajištění zemědělství jsem dospěl k závěru, který byl potvrzen i zpracovaným historickým exkurzem institucionálního zajištění, že tato oblast je relativně stabilní a podléhá pouze centralizačním či decentralizačním tlakům státní správy, což ve svém důsledku nemá zásadní vliv na fungování jednotlivých institucí.

Literatura

Monografie

- BENDA, Vítězslav et al. *Obnovitelné zdroje energie*. Praha: Profi Press s.r.o., 2012. str. 46.
- BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. str. 311.
- BÍLÝ, Jiří. *Právní úprava podnikání v zemědělství*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2005. str. 36.
- BLACK, H. C. *Blackův právní slovník, 1. svazek, z amerického originalů Black's Law Dictionary*, BALAŠ, Vladimír et. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1993. str. 584.
- BLASCHEK, Hans, P.; EZEJI, Thaddeus, C.; SCHEFFRAN, Jürgen. *Biofuels from agricultural wastes and byproducts*. Edition first. Blackwell Publishing, 2010. str. 42.
- BUFKA, Aleš; ROSECKÝ, Daniel. *Obnovitelné zdroje energie v roce 2011, Výsledky statistického zjišťování prosinec 2012*. Praha: oddělení datové podpory koncepcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. str. 28.
- CRAIG, Paul; de BÚRCA, Gráinne. *EU law: text, cases, and materials*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. str. 1097.
- CURTISSOVÁ, Jarmila et al. *Struktura, řízení a sociálně-ekonomické vztahy podniků v českém zemědělství*. První vydání. Halle: Leibniz-Institut für Agrarentwicklung in Mittel-und Osteuropa, 2006. 166 s.
- DAMOHORSKÝ, Milan et al. *Právo životního prostředí*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. str. 235-248.
- DAMOHORSKÝ, Milan; SMOLEK, Martin. *Zemědělské právo-Učební pomůcka*. 1. vydání. Praha: IFEC, s.r.o., 2001. str. 10.
- D'SA, Rose, M. *European Community Law on State Aid*. First Edition, Published in 1998 by Sweet & Maxwell Limited, London. str. 56-57.
- EL BASSAM, Nasir. *Handbook of Bioenergy crops*. First Publisher in 2010. Washington: by Earthscan London. str. 50-60.

- FOLTÝN, Ivan; ZEDNÍČKOVÁ, Ida. *Dopady agrární politiky na vybrané zemědělské komodity před a po vstupu ČR do EU, (výzkumná studie)*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2008, str. 12.
- FOLTÝN, Ivan; ZEDNÍČKOVÁ, Ida. *Rentabilita zemědělských komodit, ekonomicko-matematická predikce*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2010. str. 63-66.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. str. 93-95.
- HAKENBERGOVÁ, Waltraud; VĚRNÝ, Arséne. *Základy evropského hospodářského práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck. 2000. str. 162.
- KOUŘILOVÁ, J.; PŠENČÍK, J.; KOPTA, D. *Dotace v zemědělství, z hlediska komplexního pohledu a s přihlédnutím k ekologickému zemědělství*. Výzkumný záměr Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Zemědělské fakulty, 2009, str. 50 – 55.
- MAJEROVÁ, Věra et al. *Český venkov 2002, Podniky a podnikání*. První vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta ve vydavatelství CREDIT, 2001. str. 70.
- Ministry of Agriculture, supporting our rural tradition & development, Published in 2013 by the Ministry of Agriculture, str. 1.
- MURTINGER, Karel; BERANOVSKÝ, Jiří. *Energie z biomasy*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s., 2011. str. 87-89.
- PROVAZNÍKOVÁ, Romana; SEDLÁČKOVÁ, Olga. *Financování měst, obcí a regionů teorie a praxe*. 2. aktualizované a rozšířené vydání, GRADA Publishing, a.s., 2009. str. 160.
- POŠÍK, Miroslav et al.; *Naučný zemědělský slovník, 12, W-Ž*, Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1992, str. 329-335.
- QUASHNING, Volker. *Obnovitelné zdroje energií*. První vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. str. 231.
- SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. str. 163-173.
- SOETAERT, Wim; VANDAMME, Erick, J. *Biofuels*. First Publisher in 2009, West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd, West Sussex, United Kingdom. str. 78.

STRAKA, František et al. *Bioplyn*. III. zkrácené vydání. Praha: GAS s.r.o., 2010. str. 83-96.

STŘELEČEK, František; LOSOSOVÁ, Jana; ZDENĚK, Radek. *Vliv dotací na ekonomickou situaci českých zemědělských podniků*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, 2009. str. 81.

SUCHÁNEK, Jaroslav. *Nové zemědělské a lesní právo*. 1. vydání. Praha: nakladatelství PROSPEKTRUM, 1996. str. 13.

ŠIŠKOVÁ, Naděžda; STEHLÍK, Václav. *Evropské právo I - ústavní základy Evropské unie*. Praha: Linde, a.s., 2007. str. 44-47.

ŠTOLBOVÁ, Marie. *Méně příznivé oblasti pro zemědělství v ČR a EU*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské politiky Praha, 2006. str. 28-29.

TICHÝ, Luboš et al. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, a.s., 2006. str. 787-798.

TICHÝ, Luboš et al. *Evropské právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. str. 580-587, (marg. č. 966-982).

UŠŤAK, Sergej. *Energetické a průmyslové plodiny*. Praha: Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i., odbor agroekologie, přednáška. str. 72.

Časopisy

ČECH, Petr. Právní rádce: časopis vydavatelství *Economia*. č. 9/2012. str. 16-17.

Časopis *JURISPRUDENCE*: specialista na komentování judikatury. 2013. č. 3/2013. str. 40.

Časopis *JURISPRUDENCE*: specialista na komentování judikatury. 2013. č. 1/2013. str. 40.

ELIÁŠ, Karel. K problematice pachtu. *Obchodněprávní revue*. 2013. 5. ročník. č. 2/2013. 11. února 2013. str. 33-40.

HAVEL, Bohumil. Časopis *Rekodifikace a praxe*. 2012, str. 7-11.

LYČKA, Martin. Časopis *JURISPRUDENCE*: specialista na komentování judikatury. 2013. č. 3/2013. str. 25-30.

Nad návrhem nového katastrálního zákona. *Právní rozhledy*. 2013. 21. ročník. č. 2/2013. 25. ledna. aktualita II.

NĚMCOVÁ, Magda; LÖRINCOVÁ, Radka. Právní rádce: časopis vydavatelství *Economia*. č. 3/2013. str. 10-13.

PETR, Pavel. Nad novým občanským zákoníkem. *Právní rozhledy*. 2012. 20. ročník. č. 10/2012. str. 370-374

PETRŽELA, Karel. Právní rádce: časopis vydavatelství *Economia*. č. 3/2013. str. 8-9.

PEŠLOVÁ, Irena. Právní rádce: časopis vydavatelství *Economia*. č. 4/2013. str. 32.

POMAHAČ, Richard. Časopis *Právní rozhledy*. 2012. č. 13-14/2012. str. 520-521.

SEIFERTO VÁ, Eva. Šest tisíc pozemků. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2013. ročník XXI. č. 15/2013. 8. dubna 2013.

SPÁČIL, Jiří. Poznámky k vlastnictví prostoru nad pozemkem. *Právní rozhledy*. 2012. 20. ročník. č. 7/2012. str. 246-249.

ŠMEJKAL, Viktor. Časopis *DANĚ A FINANCE*. 2013 č. 1/2013. str. 11.

Internetové zdroje, ostatní zdroje

<http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/>

<http://www.zscr.cz/aktuality/pocet-pracovniku-v-ceskem-zemedelstvi-loni-klesl-o-a2348766>

<http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/>

<http://www.znovin.cz/akce-a-turistika>

<http://byznys.ihned.cz/c1-59980160-investice-do-zemedelske-pudy-v-cesku-vydelavat-muzou-nejen-farmari>.

<http://www.epravo.cz/top/clanky/postaveni-clena-predstavenstva-po-rekodifikaci-ii-83962.html>

<http://www.cuzk.cz/>

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/overview/index_en.html

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/official_journal/oj.html

http://www.compet.cz/fileadmin/user_upload/Sekce_VP/Zpravy/Interim.pdf

<http://www.compet.cz>

<http://www.compet.cz/verejna-podpora/sbirky-rozhodnuti/4597/>

<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013>

<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/R/Region-soudrznosti>

<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/S/Strukturalni-fondy>,
<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/F/Fond-soudrznosti-%28CF---Cohesion-Fund%29>,
http://eur-lex.europa.eu/cs/dossier/dossier_42.htm
http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/ag0003_cs.htm
<http://eagri.cz/public/web/mze/farmar/LPIS/>
<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd>,
http://www.agroweb.cz/Statni-podpora-sektoru-chovu-prasat_s1670x59471.html
http://www.pgrlf.cz/pgrlf/menu_programy.php
http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_cs.cfm
http://www.agroweb.cz/Predpokladane-zamereni-vybranych-operacnich-programu-v-obdobi-2014%E2%80%932020_s1715x62349.html
http://www.bioplyn.cz/at_vlastnosti.htm
<http://www.czba.cz/>
<http://enviweb.ihned.cz/clanek/85070/bioplynovou-stanici-planuji-zemedelci-z-obce-popice-na-breclavsku>
www.mpo.cz/cz/podpora-podnikani/oppi.
www.opzp.cz
www.strukturalni-fondy.cz/regionalni-op
<http://www.interreg3a.cz/>
<http://www.csve.cz/clanky/graf-vyvoje-vykupnich-cen/278>
http://www.bioplyn.cz/at_bioplyn.htm
<http://www.csve.cz/clanky/graf-vyvoje-vykupnich-cen/278>,
<http://rweplyn.lds.cz/ceny-plynu/>
http://www.bioplyn.cz/at_bioplyn.htm
http://bioplyn.cs.cz/vyuziti_tepla
<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=701844>
http://www.eru.cz/dias-read_article.php?articleId=52
<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/o-ministerstvu/>
<http://www.pgrlf.cz/pgrlf/historie.php>
http://enrd.ec.europa.eu/cz/home-page_cz.cfm

<http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/o-celostatni-siti-pro-venkov/organizacni-struktura/>

<http://www.vinarskyfond.cz/cz/hlavni-stranka>

DOSTÁL, M. *Právní úprava získávání státních podpor a veřejných zakázek v ES*. Olomouc, 2010. 78 stran. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra evropského práva. Vedoucí práce Michal Petr.

Ministry of Agriculture. *Supporting our Rural Tradition & Development*. Published in 2013 by the Ministry of Agriculture of the Czech republic. str. 1.

Ministerstvo zemědělství ČR. *Situační a výhledová zpráva Půda*. Stav zemědělského půdního fondu ČR. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2012, prosinec 2012. str. 8.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled operačních programů.

Operační programy (OP) lze rozlišit na:

A. TEMATICKÉ OP

- a. Integrovaný OP
- b. OP Podnikání a inovace
- c. OP Životní prostředí
- d. OP Doprava
- e. OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
- f. OP Výzkum a vývoj pro inovace
- g. OP Lidské zdroje a zaměstnanost
- h. OP Technická pomoc

B. REGIONÁLNÍ OP

- a. ROP NUTS II Severozápad
- b. ROP NUTS II Severovýchod
- c. ROP NUTS II Střední Čechy
- d. ROP NUTS II Jihozápad
- e. ROP NUTS II Jihovýchod
- f. ROP NUTS II Moravskoslezsko
- g. ROP NUTS II Střední Morava

C. OP PRAHA

- a. OP Praha konkurenceschopnost
- b. OP Praha adaptabilita

D. OP EVROPSKÉ ÚZEMNÍ SPOLUPRÁCE

- a. OP Mezuregionální spolupráce
- b. OP Nadnárodní spolupráce
- c. ESPON 2013
- d. INTERACT II, atd.

Příloha č. 2: Přehled plateb administrovaných a kontrolovaných SZIF.

a) z Evropského zemědělského záručního fondu

V rámci společných organizací trhu, intervenčních opatření, poskytování vývozních subvencí ve vazbě na vývozní licence, přímé platby.

b) z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova

OSA I – Zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví

- 1.1. Opatření zaměřená na restrukturalizaci a rozvoj fyzického kapitálu a podporu inovací,
- 1.2. Opatření přechodná pro Českou republiku a ostatní nové členské státy EU,
- 1.3. Opatření zaměřená na podporu vědomostí a zdokonalování lidského potenciálu.

OSA II – Zlepšování životního prostředí a krajiny

- 2.1. Opatření zaměřená na udržitelné využívání zemědělské půdy,
- 2.2. Opatření zaměřená na udržitelné využívání lesní půdy.

OSA III – Kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova

- 3.1. Opatření k diverzifikaci hospodářství venkova,
- 3.2. Opatření ke zlepšení kvality života ve venkovských oblastech,
- 3.3. Opatření týkající se vzdělávání a informování hospodářských subjektů, působících v oblastech, na něž se vztahuje osa III.

OSA IV – Leader

- 4.1. Implementace místního rozvojové strategie,
- 4.2. Realizace projektů spolupráce.

c) z Evropského rybářského fondu

Podpora rybářství.

Příloha č. 3: dotčené právní předpisy.

Právní předpisy

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1992 Sb., Ústava České republiky.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1992 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon Federálního shromáždění č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech.

Zákon č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech.

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 44/1998 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 59/2000 Sb., o veřejné podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 215/2004 Sb., o úpravě některých vztahů v oblasti veřejné podpory a o změně zákona o podpoře výzkumu a vývoje.

Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství.

Zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a o omezování znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 458/2000 Sb., energetický zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 406/2000 Sb., o hospodaření s energií, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 180/2005 Sb., o podpoře využívání obnovitelných zdrojů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 77/1997 Sb., o státním podniku, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník – již zrušený právní předpis.

Zákon č. 256/2000 Sb., o Státním zemědělském intervenčním fondu a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 178/1994 Sb., o oceňování staveb, pozemků a trvalých porostů.

Vyhláška č. 475/2005 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o podpoře využívání obnovitelných zdrojů.

Vyhláška č. 482/2005 Sb., o stanovení druhů, způsobů využití a parametrů biomasy při podpoře výroby elektřiny z biomasy.

Vyhláška č. 502/2005 Sb., o stanovení způsobu vykazování množství elektřiny při společném spalování biomasy a neobnovitelného zdroje.

Vyhláška č. 381/2001 Sb., kterou se stanoví Katalog odpadů, Seznam nebezpečných odpadů a seznamy odpadů a států pro účely vývozu, dovozu a tranzitu odpadů a postup

při udělování souhlasu k vývozu, dovozu a tranzitu odpadů, s výjimkou odpadů vznikajících u právnických osob nebo fyzických osob oprávněných k podnikání.

Vyhláška č. 474/2000 Sb., o stanovení požadavků na hnojiva.

Vyhláška č. 341/2008 Sb., o podrobnostech nakládání s biologicky rozložitelnými odpady.

Vyhláška č. 382/2001 Sb., o podmínkách použití upravených kalů na zemědělské půdě.

Vyhláška č. 482/2005 Sb., o stanovení druhů, způsobu využití a parametrů biomasy při výrobě elektřiny z biomasy.

Nářízení vlády č. 75/2007 Sb., o podmínkách poskytování plateb za přírodní znevýhodnění v horských oblastech, oblastech s jinými znevýhodněními a v oblastech NATURA 2000 na zemědělské půdě, ve znění NV č. 372/2010 Sb.

Nářízení Rady č. 1257/1999 o podporování rozvoje venkova prostřednictvím Evropského orientačního a záručního fondu pro zemědělství.

Nářízení Rady č. 1234/2007, kterým se stanoví společná organizace zemědělských trhů a zvláštní ustanovení pro některé zemědělské produkty („jednotné nařízení o společné organizaci trhů“).

Nářízení Rady č. 73/2009 ze dne 19. ledna 2009, kterým se stanoví společná pravidla pro režimy přímých podpor v rámci společné zemědělské politiky a kterým se zavádějí některé režimy podpor pro zemědělce a kterým se mění nařízení (ES) č. 1290/2005, (ES) č. 247/2006, (ES) č. 378/2007 a zrušuje nařízení (ES) č. 1782/2003.

Nářízení Rady č. 2029/91, o ekologickém zemědělství a k němu se vztahujícímu označování zemědělských produktů a potravin.

Resumé

Cílem této práce je popsat problematiku institucionálního a ekonomického zajištění zemědělství v České republice. Práce je pojata z hlediska dopadu a přínosu zajištění zemědělství, většinou z pohledu samotných zemědělských podnikatelů. Celá práce se zabývá praktickými aspekty daných způsobů zajištění zemědělství a zaměřuje se na relevantní právní předpisy.

Mimo úvod a závěr je práce členěna do sedmi kapitol, které podrobně zpracovávají výše uvedenou problematiku ve vzájemné propojenosti. První kapitola vymezuje zemědělství jako část národního hospodářství. Následuje kapitola věnující se historické kontinuitě. V dalších kapitolách jsou popisováni zemědělství podnikatelé a majetkoprávní vztahy k půdě. Práce se v jedné ze svých kapitol zaměřuje na problematiku státních podpor v zemědělství, zde je uvedena mikrokomparace ekonomického dopadu státních podpor v českém a evropském prostředí a analýza ekonomického dopadu podpor na jednotlivé zemědělské komodity. Předposlední kapitola zpracovává nepotravinářskou produkci zemědělství, zejména provozování bioplynových stanic zemědělskými podnikateli.

Poslední kapitola se věnuje institucím, které se podílejí na zajištění chodu zemědělství v České republice, a to těm, které byly zmíněny v rámci předchozích kapitol práce.

Na konci rigorózní práce docházím k závěru, že z hlediska dlouhodobě udržitelného rozvoje zemědělských podniků-závodů, budou zemědělství podnikatelé i nadále nuceni sledovat vývojové trendy v poskytování státních podpor a zvýhodnění činností souvisejících s jejich předmětem podnikání. Nicméně vlastnictví půdy, resp. její obhospodařování bude i nadále patřit k nejstálejším a neodmyslitelným způsobům ekonomického zajištění zemědělství, a to nejen v České republice. Co se týče institucionálního zajištění zemědělství, dospěl jsem k závěru, který mi potvrzuje i zpracovaný historický exkurz institucionálního zajištění, že tato oblast je relativně stabilní a podléhá pouze centralizačním či decentralizačním tlakům státní správy, což ve svém důsledku nemá na fungování jednotlivých institucí zásadní vliv.

Summary

The aim of this thesis is to describe the problems of institutional and economic backgrounds of agriculture in the Czech Republic. Thesis is conceived in terms of impact and benefit of ensuring of the agriculture, mostly from the perspective of the agricultural entrepreneurs. The thesis deals with the practical aspects of the ways of ensuring of the agriculture and focuses on relevant legislation.

Thesis is divided into seven chapters which detail the process above mentioned issues in interconnectivity. The first chapter defines agriculture as part of the national economy. The following chapter is devoted to historical continuity. In subsequent chapters depict agricultural entrepreneurs and property rights to land. The next chapter focuses on the issue of state aid in the agriculture, thereof is presented micro-comparison of economic impact of state aid in Czech and European environmental and economic analysis of the impact of aid on individual agricultural commodities. The penultimate chapter handles with renewable energy, in particular the operation of biogas powerstations by agricultural entrepreneurs.

The last chapter is devoted to institutions which are involved in the operation of agriculture in the Czech Republic, and that have been mentioned under the previous chapters of this thesis.

The thesis concludes that in terms of sustainable development of farm factories, agricultural entrepreneurs are forced to continue to monitor developments in state aid and relief activities related to their line of business. However, land ownership, respectively, its management will continue to be one of the most consistent and inherent ways of economic ensuring of the agriculture, not only in the Czech Republic. Regarding to the institutional ensuring of the agriculture, I have reached to the conclusion that confirms also elaborated historical excursion of institutional ensuring, this area is relatively stable and is only the subject of the centralization or decentralization of government, which do not have principal influence to the function of the institutions.

Abstrakt

Tato rigorózní práce popisuje problematiku institucionálního a ekonomického zajištění zemědělství v České republice. V rámci zpracovaného tématu se zabývá obecnou charakteristikou zemědělství, historickou kontinuitou a vývojem českého zemědělství. Zpracovává právní postavení zemědělských podnikatelů, jeho právní úpravu a majetkoprávní vztahy k půdě s ohledem na očekávanou významnou legislativní změnu, spojenou s nabytím účinnosti nového občanského zákoníku. Práce pojednává o problematice státních podpor v oblasti zemědělství, a to jak z hlediska tuzemské tak evropské legislativy, včetně vzájemného srovnání. V kapitole věnující se nepotravinářské produkci zemědělství pojednává o jednom z nejpoužívanějších způsobů ekonomického zajištění zemědělských podnikatelů v současné době, a to provozování bioplynových stanic. V poslední kapitole práce jsou podrobně zpracovány instituce činné v zemědělství, se kterými se tato práce setkala v průběhu předchozích kapitol.

Abstract

The subject of this rigorous thesis is to describe the issue of institutional and economic backgrounds of agriculture in the Czech Republic. Within the processed topic deals with the general characteristics, historical continuity and development of the Czech agriculture. Thesis handles the legal status of agricultural enterprises and its regulation, property rights to land, regarding to the expected significant legislative change associated with the new Civil Code entering into force. The thesis deals with the issue of state aid in the agricultural sector, both in terms of domestic and European legislation, including their comparison. The chapter which is devoted to the non-food producing of the agriculture deals with the one of the most popular ways of economic ensuring of the agricultural entrepreneurs at the moment, the operation of biogas powerstations. The last chapter is a detailed elaboration of the institutions engaged in agriculture, which this essay encountered in previous chapters.

Seznam klíčových slov

Zemědělství

Státní podpora – dotace

Bioplynová stanice

Key words

Agriculture

State aid

Biogas powerstation